

شورا

عدد ۱

غینوار ۱ = سنہ ۱۹۱۴

محرری: رضا الدین بہ فخر الدین بہ

ناشری: «م. شاکر و م. ذاکر رامپنڈر»

مندرجہ سی

قدقی داغستانی مشہور بر عالم.

شام خاطر اتی صاقاری.

تاتارچہ سوزلر

جارانہ ویرغازف.

اسلام دینندہ اجتماعی

قاعدہ لہر امام و مدرس

سرورالدین بن مفتاح الدین.

یاشمی اورگانچ گہ بارغا -

ندہ... عبداللہ بیگی.

شہرت سویو.

عبدالسلام مفتی ننگ خاطر

دفتری.

اجتماعی اخلاقی بر لیکسیہ

«طورمش».

ملالقدن کوئل صوونو

و آنک سبیلری

تربیہ و تعلیم -

«بزدہ بالا تربیہ سی»، «درس

کتابلری» - معلم دولتشاہ

بن صفا.

مطبوع اثر لہر.

مراسلہ و مخابرہ:

غالجات، جواجک، اورسکی.

نامعلوم، پشہک، اومسکی

و غورف دن.

مطبوعات خلاصہ سی.

مسلمان آقچہ لری قای

یولرگہ کیتہ.

اشعار.

ادبیات: «اولم»

معلم آخوندجان اسکندری.

حکایہ: «علی». قدوس اگرچی.

حوادث.

محررتک اوز اسمینه یازلغان بر مکتوب

سزنتک کورستان کتابلر آراسنده «ظفر نامه امیر تیمور» شرف الدین یزدی اثری، تیمر تاریخنده ایک معتبر منبع فارسی تلمده یازلغان تاشکندده مونک نسخه لرینی کوردم. نظمی زاده ننگ «تاریخ تیمور کورگان» دیگان مطبوع لکن فائده سی کوب بولمغان اثری قازانده عالم جان حضرت هم کاتاق کتبخانه لرنده بار. تاریخ غفاری دیگانگر بو احمد الغفاری دیگان ذاتگ «جهان آرا» الهمنده گی کتابی بولسه کیرهک. بو کتاب حقنده ویلیامینوف زیرتوف قاسم خانلاری تاریخینک برنجی جلدنده ۲۳۰ نچی صحیفه لر تیره سنده بولسه کیرهک ذکر ایتده هم مشهور گامیر پورغستال آتون اوردا تاریخ یازغانده موندان فائده لانغان هم منجم باشی اوزینک تاریخ یازغان وقتده اوشبو کتابدن یک فائده لانغان. بو کسه ننگ نکارستان دیگان کتابی ده بار، لکن اول کسه بزنگ حاجی عبدالغفار افندی توگل. مراد افندی طرفندن حاجی عبدالغفار دیب آتالغان بو کشی تاشکند کتبخانه سنده صاقلانغان اثرنده «اوقش» دیب آتی. بو کسه ابوالغازی لردن الگاری خیرهده ایلبارس خان دورنده بولغان. تاشکند نسخه سنده مقدمه سی بار. لکن اوزینک باشیده آخیرهده یوق، بو مقدمه نی هم سز پیرگان نسخه ایله تاشکند نسخه سی آراسنده غی مناسبتی هم بو کتابنک تاریخی قیمتن تاریخ جمعیتی مجموعه لر نده تفصیل ایله انشاءالله یازارمن. سزده و. د. اسمیرتوف ننگ ۱۸۸۷ نچی یل قازانده نشر ایتمکان «قریم خانلی» دیگان کتابی بارمی؟ بولسه بلکه قارارسز، شونک برنجی جلدنده ایکی یوزنجی صحیفه لر تیره سنده بولسه کیرهک قریم خانلرینک نسبرینه، حاجی گره ی خاننک اصلینه عائد قریمده طابلمان بر تاریخی یازولرنک ترجمه سن درج ایتمکان. اولده بزنگ عمده الاخبار خبری ایدی بوغای. خوش سلامت اولاسز. احمدزکی. خوقند.

شجره لر

(۱) بله ی او یازی «اسلامباقی» قریه سنده احمد الفرید بن احمد ذاکر بن فریدون بن عبیدالله بن اسلام قول بن اسلامباقی بن آطناغول بن یکوش بن یوکاچوی بن نورکای بن موسی بن محمود بن محمد بن نوروش بن اورازمان بن ایلمان بن قایغیی بن ملک.

اوشبو شجره نی مرحوم عبیدالله حضرت قول یازماسی کتابلرینک قاطرغاسینه یازوب قالدردمشدر.

(۲) بله ی او یازی «اسماعیل» اولنده ملا امیر ابن ملا عثمان ابن ملا عزه الله بن صفی الله بن موسی بن باجمان بن قدان بن ایشمه مت بن دولت یار بن ایل مه مت بن قونلی یار بن خوجه سید. بو شجره اسماعیل اولنده غی مذکور خوجه سیدکه منسوب کیشیلرنک بوری او یازنده بر اورنده یرلری بولوب هم اوزلرینک «دؤوران» نسلندن بولغانقلرن اثبات ایتده طورغان دا کومیتندن آلمشدر.

سویله ولرینه قاراغانده یدی سیکز کاغذلی بولغان اوشبو دا کومیتنده ابی پادشاه (یکاترینا) ننگ مخصوص امضاسی باردر. ملا احسن امیرف.

اداره: بعض وقتلرده بزگه شوشندی شجره لر یازوب ییاره لر و «شورا» غه یاکه «آثار» گه یازارغه اوتهلر. موندی ایسکیدن صاقلانوب کیلگان شجره لرده کوبسنجه شهرتلی آدم لر و تاریخلرگه کررلک واقعه لر ی بولادر. ممکن قدر شول حاللر قوشولوب یازلسه برر تورلی فائده کورلور ایدی. خصوصاً شجره اعضالردن بررسی باصلغان «آثار» لرده مذکور بولغان بولسه شونی ذکر قیلو یک موافق بولور ایدی.

اداره ده:

خجندده: سید باباخان توره یف گه جواب: «وقت» ایله «شورا» ننگ ایکسن برگه آفانده یللق حق ۹ صوم. ییارگان ۵ صومگر «شورا» ایچون یازلدی. طاعن ۴ صوم ییارسه کز بر یللق «وقت» ده ییارایله چک (۱۹۱۴) نچی یل باشندن آخیره قدر).

مشتریلرگه اعلان

یل آخری یاقنلاشقاچ، «شورا» ننگ فلان عددلری کیلمادی، شول عددلر نی ییارگر دیب اداره گه خطلر یازلر. مذکور مشتری یلرگه اعلان قیلامز: «شورا» مرتب روشده ییارلوب طورا، بعض بر نومری یتشمی قالسه، شولوق وقتده اوزلرینک بو جطه کاتورندن تیکشرتسلر، آنده ده طابلماسه شولوق وقتده اداره گه یازسلر. یوقسه آرتنده غی نومری باصلوب چققاچدن کیلگان شکایتلر اعتبارغه آله یاه چقلر.

شورا

صفر ۱۶ - ۱۳۳۲ سنه

۱ يانوار - ۱۹۱۴ سنه

سهر آدم و الوغ حادير

قدقى

(داغستانده مشهور بر عالم)

خصوصى بر التفات نامه لرنده: «والدم عبيد الله بن ابراهيمك
استاذى قارغالى شهرنده عبد الرحمن بن محمد شريف، آنك
استاذى قاضى محمد (قازاقاي آخوند)، آنك استاذى قاضى احمد و آنك
استاذى ده محمد بن موسى القدقى» ديب يازغان ايدى.

فاضل مرجاني، اوشبو قدقى حقنده: «كان و افر الفضائل
جم المعارف، كثير الاطلاع فقيها اصوليا نحويا لغويا بيانيا معانيا
اديبا وهو استاذ مشايخ بلاد بلغار و علماء قازان و ماصاعها من
الديار و رأس ساسلة علومهم و منتهى طريقة معارفهم و عقدة
ادلائهم الى علماء السلف و وصلة سندهم الى الائمة المتقدمين»
ديمشدر.

ميرزا حسن افندى الالقدارى الداغستاني (مونك ترجمه حالى
«آثار» ده مذكور) اوزينك «آثار داغستان» اسملى كتابنده
قدقى حقنده اوشبو جمله لرنى يازادر: «صدر العلماء الحاج محمد
افندى ابن موسى القدقى، اصول دين علمنده شيخ ابوالحسن
الاشعرى مسلكنده و فقهده شافى مذهبده بولسهده بعض
مسئلهلرده مونلرغه تقليد ايتونى قوبووى و اوزينك استاذى بولغان
مجتهد مطلق صالح اليمنى مذهبنه سالك بولووى آكلاشلور.
نادره دوران داغستان مملكتنده چوق مدت تدريس و تعليم
ايتديكندن سوكره بورادن هجرت ايتوب دولت عثمانيه كه كيتدى
و تقريبا ۱۱۲۰ هجرى تاريخى حدودنده «حلب» شهرنده وفات
بولدى (۱). استاذى صالح اليمنى ايسه اهل سنت و الجماعة اوزرنده

(۱) آثارده «۱۱۳۹ نجى يلدە يازغان بر يازوينى كوردم» ديب
يازلان ايدى (جلد ۱ ص ۳۱). لکن بو يازو، محمد بن موسى نك
توگل، بلکه اوغلى ابو بكر نك بولسه كيرەك. ر. ف.

«قدقى» ديب شهرت تابقان بو ذاتنگ اسمى محمد بن
موسى بولوب استرخان دگرينك غرب طرفنده آوار مملكتنده
«قدقى» قريه سندن ايدى.

الك وقتده اوز مملكتى بولغان داغستان عالملى حضورنده
تحصيل ايتدى و آندن سوك مصر و حجاز طرفلرنده يوردى
و ين مملكتينه سفر ايتوب علمينى ترقى ايتدردى و كامل آدملر
زمره سينه كردى.

قدقى، سوك كيلگان عالملرنك متبحرلرندن و اوزينك
اقران و امثالينه قياس ايتولماز درجهده محقق و متفكرلرندن ايدى.
فقه و اصول الفقه، بيان و بديع، صرف و نحو، معانى و عقائد
فلرنده يد طولى صاحبي بولوب اوشبو علملرنك هر برنده
متخصص ايدى.

«العوامل المائة» اوزرينه يازغان اعرابى ايسكى مدرسلرمز
آراسنده معروف و معمول ايدى. شرح ملا جامى حاشيه سى
اوزرينه يازغان شرحى ده ۱۶۰ يتده «بروسه» مدرسلرندن
داغستانلى مصطفى افندى طرفندن ۱۳۱۰ تاريخنده نشر ايتولدى.
قدقى، روسيهده شمال غوبيرنالرنده طوروجى مسلمانلرنك
علم سلسله لرى طوتاشه طورغان بر آدم بولوب بو كونده اوشبو
غوبيرنالرده طوروجى مسلمان عالملرنك هر برينه كوبمى آزمى
قدقى نك استاذلىق نسبتى بارلىقى انكار قيلماز.

«بايراكه» قريه سنده شيخ على حضرتلرى، اسممزه يازغان

نرنك بر قدر سلامت قالولرى، قېرلر حضورلرنده مجاورلر اعتكاف
صاقلاب خلقنك نذرلرني، قربانلرني آشاب ياتو كېي اشلر ايله
مبتلا بولماولرنده قدقنيك زور خدمتي بولغان بولسه كېرەك.
قېر بدعتلرنيك بار قدرلرني ده داغستان ايله علاقه مز اوزلگاندن
صوگ باشلاغشدر.

ميتلرنيك اوچلرني، يدي و قرقلرني، يللرني اوتكارو
كېي بدعت عادتلرني بترگه طريشوب يوروجي عالملمزنيك
قدقني شاگردلرنيك شاگردلرني بولولرنده شېه مز يوق. قدقني
ايسه موندی طوغرولرده اوزينك استاذی صالح المقبلی بولنده
بولاجغی طيعيدر.

صالح المقبلی، صوگ وقتلرنده هيچ بر مذهب گه تقليد
ايتميدر، ابوالحسن الاشعري مسلگيني سوييدر ایدی. شونك
ايچون مکه عالملى آني زنديقلق غه نسبت بيرديلر و اوستندن
شكايت قیلوب سلطان اسمينه عرضحال ييارديلر. مونك مخالفلرنيك
بريسي مدينه ده مشهور عالمردن محمد بن عبدالرسول البرزنجي
ایدی (۱۰۳۱ ده وفات).

شوكاني عبارتنده گي: «صالح المقبلی دن بعض بر داغستان
عالملى تحصيل ايتديلر و بر قدر اثرلرني ده اوز مملكتلرينه
آلوب كيتديلر» ديپوندن مراد بزنگ قدقني مز بولاجقدر، اما
صوگندن صنعاغه باروجي عالمنگ كيم بولاجغی بزگه معلوم توگل.
سلفلر مز گه استاذ بولغان اوشبو محمد بن موسی القدقني ترجمه
حاليني ياخشيراق بلوومز مطلوب ایدی، لكن آنك وطنينه باروب
يورو و آنك حقهنده يازغان باشقه بر ترجمه حاللرني كورو بزگه
نصيب بولماديغندن آرتق نرسه چيقاره آلمادق. وفاتينه ايكيوز
يلدن آرتق وقت اوتووی مناسبت ايله بر ايس گه توشرو بولسون،
خير دعا برله ياد قیلنسون. خالفلمزنيك خاطرلرينه اورنلاشوب
طورسون ديب شوشي قدر نرسه لر يازدق.

محمد بن موسی القدقني داغستانده خصوصا «شيران»
اطرافنده بيك معلوم آدمردن بولوويني حتى بو كونده اوزينك
تورونلردن عالملر بارلغيني ايشتك. شوشي آدملر آگرده آزغنه
همت ايتسه لر بو عالمنگ خصوصي و عمومي احوالی حقهنده بيك
گوزل بر ترجمه حال ترتيب قیلورلر ایدی.

قدقنيك ابوبكر عبدالله اسمنده بر اوغلي ده اوزی كېي
حقق عالمردن بولووی و ۱۱۵۲ تاريخنده وفات ايتووی مرويدر.
الله تعالی هر ايکيسينه رحمت ايتسون! . . . ر. ف.

مجتهد مطلق ايش. آنك تاليفلرندن بعضيلرني مونلردن: (۱) العلم
الشاخ (۲) الارواح النوافخ (۳) الاتحاف لطلبة الكشاف (۴) المنار
في المختار من جواهر البحر الزخار. صالح اليمني، مکه مكرمه ده
۱۱۰۹ ده وفات بولدی (۱). ياشی ده ۶۵ ده ایدی.

«العلم الشاخ» كتاينك آخريه شوكانينك «البدراطلاع
بمحاسن من بعد القرن السابع» اسملى. اثرندن بز قدر جمله
كوجرلوب طبع ايتولمش، شونلر آراسنده اوشبو سوزلر بار:
صالح المقبلی اليمني دن بعض داغستانلير تحصيل ايتديلر و بر قدر
اثرلرني ده داغستان طرفينه آلوب كيتديلر. داغستان جهتندن
«صنعا» غه بر آدم كیلدی، اوشبو شهرده امام شرف الدين
مدرسه سنده مونك ايله كورشم هم ده: اوز مملكتكردن سفر
ايتووكزنيك سببي حج قیلور ايچون بولديمي؟ ديب صورادم.
موگا قارشو: - حج فرض بولورلق بابلم يوق، بزنگ داغستانده
صالح المقبلی طرفندن يازغان منار حاشيه سي استعمال قیلنده، لكن
شول كتابده بيك چيتون يازغان بخئلر بار، شونلرني بلور ايچون
«البحر الزخار» كتاينی كوررگه تيوشلی بولادر، اول كتاب
داغستانده يوق، شول كتاينی تحصيل قیلو نيتی ايله مکه گه كيلگان
ايدم، لكن آندهه تابا آلامد، مکه ده علامه ابراهيم محمد الاميرگه
بولقوب شوشي مقصود مني سويله ديكم ده مذکور امير: اول كتاب
صنعا ده بيك كوب دیدی، شوندن صوگ ايندی صنعاغه كيلدم -
ديب جواب بيردی. في الواقع ايكنچي كون كورديكمده اوشبو
داغستانلی، مذکور «البحر الزخار» كتاينی تمام لذت برله مطالعه
قیلوب اوطورادر، شادلغی ايچينه صيميدر ایدی. عربيجه ني بيك
فصيح و بيك ييگل هم ده لحن و خطاسز سويليدر ولغتك خالص
بولغانلرني غنه استعمال قیلده در ایدی. لكن «صنعا» ده اوزاق
مدت طورآلمادی، موعود اجلی ايرشوب وفات ایدی.

خلقمزنك علم سلسله سي باروب طوتاشقانلق مناسبتی ايله
اوشبو «قدقني» نك ترجمه حاليني بلورگه آرزومز كامل بولسه ده
و داغستانلی عالمگه اوچراغان و قتمزده مذکور آدمنگ احواليني
تيكشروب اشتغال ايتسه كده شوشي اورنده يازغان مقداردن آرتق
معلومات حاصل ايته آلمادق. داغستانليردن كوب آدملر قدقنيك
قول يازولرني يباررگه و ترجمه حاليني يازوب كوندررگه وعده
قيلوب ايرلسه لرده بو كون گه قدر شوشندي وعده لرينه وفا
قيلوچيلر بولمادی.

اولكلر و اولكلرني اوزاتولر حقهنده بيك كوب اسلام
مملكتلرنيك مبتلا بولغان بدعتلردن بزنگ مملكتمزده گي مسلمان.

(۱) اشانچلی خبرگه كوره ۱۱۰۸ ده وفاتدر. ر. ف.

مقالہ:

شام خاطراتی

XVI

مولوی نکیہ سندرہ

طابلا تورغان بر طبیعت .

ایکنجی کوتی اویله وقتندہ باردق . قابقہ توینہ پولیسر قویولغان . کررگہ تلہ وچیلر نی کرتمیلر . بو حالگہ تعجب ایندک . شولای ده بزگہ بر سوزده ایتادیلر . کروب کیتدک . بز کرگانده شیخک سالوننده کشی کوب و تکیہ نک قهوه جیسی ده یوگرہ یوگرہ نارگیله و قهوه طاشوب طور ایدی . پالیتسه قویلونک سبین بر آزدن صوگ آکلادق . کوب ده اوتمادی بتون ارکانی برلن والی کیلوب کردی . شیخ آنی قارشی آلوب تورگہ اوزرددی و یک تیزلک برلن نارگیله و قهوه لر تقدیم ایدی . قهوه لر اچلوب نارگیله لر طاریلوب تمام بولغانک صوگنده ذکر ایتوله تورغان اورنغه کیتہ باشلادیلر . بز غلبه لکدن قاجوب بر آرزوگ باردق . اولگی کوتی بزنی . گیزدرگان شیخ (درویش) ایشک توبنده طور ایکان . یوغاریغه آلوب منوب قورای اویناوچی و بارابان صوغوچیلر یاینه اوطورتدی .

ذکر بولمہ سی جامع طرزنده رق اشلہ نگان . اورطاسن سیرکرده گی شیکلی ایتوب ایلندروب آغانلر . اول توگاره کنک طشقی باغینہ ده اورندقلر ، تور طرفینہ یومشاق کہ نہ فیلر تزگانلر . نماز تمام بولغاچ قوناقلر درجہ لرینہ کوره شول کہ نہ فی و اورندقلر نی اشغال ایتدیلر .

زائرلر اچنده والی دن باشقہ شام آردوسی قوماندانی پاشاده بار ایدی . ملکی و عسکری بو ایکی زور مأمور ایکی ساعت بویی بر آرمعاسز قققرش ، یوگرش و سیکرشلرگہ باشلرن صاللاب اوطوروب کیتدیلر . قوماندان پاشا مونک ایچون عفو ایتوله بلور . عسکری چتالجه غه آلوب بتکان بو پاشانک احتمال شوندی برلرگہ باروب باش سلکودن باشقہ اشی یوقدر . لکن والی گہ نی ایتورگہ

بر کوتی مولوی نکیہ سن تماشا ایتہرگہ کیتدک . تکیہ شهرگہ یاقن حکومت قوناغینک آرتدوغنه ، یلغه بویینہ آغاچقلر آراسینہ سالنغان . شام نک ایگ گوزل اورتمده دیورلک . مین کورگان اوچ شهرده (استانبول ، شام ، طرابلس شام) بو طریقت اهللرینک تکیہ لری ایگ گوزل اورنغه سالنغانلر . آرقداشلر مزدن برسینگ سویله وینہ کوره باشقہ شهرلرده ده شولای ایمش . مولوی بو حالنی طریقت نک مؤسس جلال الدین رومی حضرتلرینک فاتحہ سینہ حمل ایتہر ایمش . احتمال شولاید . لکن « بو طریقت نک اهل ثروت قاشنده یک قدرلی کونلری بولغان بولسه کیردک » دیبده اویغه کیه .

قابقہ دن کرگاچده اوزون کیز بورک کیگان بر درویش می دیہیم ، قارشی آلوب ، یار چیتینہ سالنغان بر بسیدکہ گہ آلوب باروب اوطورتدی . عبادتلرینک ایکنجی کوتی اویله دن صوگ بولاچاغن آکلغاچ تکیہ نی تماشا ایتہرگہ مساعده آلدق . برنجی دقتی جلب ایتکان نرسہ تکیہ نی بر یاقدن قابلاب تورغان آغاچلر بولدی . اوزون و بوطاقلری تورلی یاقغه طارالغان بو آغاچلرینک کوله گہ سینہ توشوب سیر ایتہ باشلاغاچ اوزمزنک « صاقمار » بویلی ایسکہ توشدی . چونکہ ، بالچنی آقصل ، آغاچلری اویہ نی و اوصاق ، یلغه نک جیتی طاللق ، آغاچ توبلرینہ قچتقان ، کیرن ، بر زہ نگر چچہ کلی ایسی اولن ، بورلوگان صاباغی . . . اوسکان . تام « صاقمار » بویی آغاچقلرینک صوغه یاقن قسمندہ

باشلاغاچ شانسائیتکه لرنگ ایتاکلری نیچک توگرده کله نوب افقی (горизонтально) کورنسه درویشلرننگ ایتاکلری ده بیوگانده شوگا یاقلمی .

یوچیلر شول کیوملری برله ن گنه قالغاچ اوک قوللرن صول ییلکه لرینه و صول قوللرن اوک ییلکه لرینه قویوب بر آز آغه طابا بوکره یوب برسی آرتدن برسی آقرنغه ، طوقتاب تورغان شیخنگ آلدندن اوته باشلادیلر . شیخ یاینه یتکاج باشلرن بر آز ایله رده ، آنک آلدندن تیزگنه ظور بر آدوم برله ن آطلاب حقیق کیری ایله نوب شیخ قه تاغن بر باش ایوب یوللرینه دوام ایتلر ایدی . شول روشچه بر نیچه مرتبه ایله ن گنج شیخنگ آلدینه باروب باشلرن توبان سالندروب طوقتادیلر . شیخ آلارنی برهم برهم ییلکه لرندن اووب چقدی . شیخدن او بولگان برسی اینورگه کرشیدیلر . باشده رهق آقرنغه قوللری ییلکه لرینه قویولغان حالده گنه ایلندیلر . اول وقتلرده آقلمده آقرنغه حرکت ایته و ایتاکلرده اول قدر قاباروب کیتمی ایدی . لکن سوکغه طابا شول قدر شهب ایله نه باشلادیلرکه آیافلرینه کوز اییه رمی باشلادی . ایتاکلری ده زوتیک شیکلی قاباروب کیتدیلر . بو وقتده قوللرده بوغاری کوتارلگان ، باشلرده آرتقه طابا اوغان ایدیلر . «موزیقه» چیلرده بیو کویینه اوخشاشلیره ق بر کوی اوینی باشلاغانلر ایدی . بر آزدن سوک شیخ اوزی ده قوشلوب ایله نه باشلادی . لکن شیخنگ ایله نووی آقرن و کیومی ده بیو کیومی توگل ایدی . بر آزدن سوک موزیقه طوقتادی . یوچیلر ده طوقتادیلر . شیخ اولگی اورنینه کیلوب ققروب تورکجه دعا قیلا باشلادی . بو زیارت ده میکا ایگ تیرن تأثیر قالدیرغان نرسه لرندن برسی ده اوشو شیخنگ شخصی بولدی . اول ینت طازا و غایت مهابت بر کشی . آ گارغه مولویلکننگ ریاضتلی برده تأثیر ایتمه گان - چیرتسه ک یتندن قان چفارغه طورا . باشنده یاشل چالما و اوستنده بیگ کیلوشلی تکلگان کوک جبه . آنک بتون وجودی ، هیتمی و طرز حرکتی باشقه لرندن اطاعت و عبودیت کنه تله ب طورا . بو شیخ جبه سینگ بر جیتن طوتوب مریدلری آراسنده آقرنغه ایله نه باشلاوی کوز آلدیمه آتوریه و بابل روحانیلرن کیتورگان شیکلی ، آنک سوکنندن طوقتاب آمرانه بر طرزده نرپوشه کیکلگی ییکلرن سالندروب دعا قیلا باشلاوی ده زارا آسترنی ایسیمه توشردی . مینم ، نه ده آتوریه و بابل روحانیلرنک رسمن کورگانم بار و نه ده زارا آسترنک تعلیماتدن خبردارمن . شولای بولا طوروب ده بو مولوی شیخنگ شولارنی ایسیمه توشروونی اوزمده آکلی آلامم .

یوچیلر بارسی اوندن آرتق ایدی . کوبسی ایر اورطه سنده غی

کیرهک؟ دولتی قل اوستنده گنه تورغان و کورشیسی گنه بولغان «بیروت» ده اهالی اصلاح صوراب کیتلر یابوب . یاققان و شامنگ اوز غزته لری ده اول اصلاح حرکتن قابارتوب و کوپرتوب یازغان وقتده مولویلر تکیه سینه باروب ایکی اوچ ساعت وقتن ضائع ایتوب قایتو بر والی گه غفو ایتلورلک بر قیاحت توگلدن . موندی وقتلرده والی شیکلی ، مملکتک بر قسیمینک تقدیرن اوز قولنده طوققان بر مأمورنک سیکوتلری مک آلتوندن قدرلیدر . اگرده والی اول وقتن فرمان هایون اوقولغان کوتی بر تاجر طرفندن طلب ایتولگان اصلاحاتلرنی اجرا ایتو چارلرن او یلاب اوتکارگان بولسه ایدی «تفکر ساعة خیر من عبادة الف سنة» مالینه توغری کیلگان بولور ایدی . بیروت ده گی حرکتک شامغه کیلوب یتاوینه والی نیچک امین بولغان؟ اگرده بولمسه شونی بر طرف ایتونک چاره لرن توشنورگه تیوش توگل ایدیمی؟ «اتحاد و ترقی» اش باشینه حقیق «اقتدارندن طولای» سوریه ولایتی شیکلی مهم بر اورنغه تعیین ایتلوب صدر اعظم و داخلیه ناظرلرن «تعلیمات و توصیه» لر آوب کیلگان بر والی شولای حرکت ایتهرگه تیوشلی ایدیمی سوک؟ ذاتا بو مملکتک انقراض شوندی مأمورلر حاضرلیر . مأمورلری قانونغه توگل ، کیفلرینه تابع بولغان - اش باشنده غی آده لری عقللرن توگل ، حسلرن رهبر طوققان بر دولت نیندی معجزه سایه سنده منقرض بولماسون؟ ...

قوناقلر که نه فی و اورندقلرغه اوطورغاچ . درویشلرده توگرده کنگ اچینه حلقه لئوب تزلگنج بزنگ یانده سندرده ده اوطورغان برسی بیگ اوزون صوزوب کویله ب بر نرسه اوقی باشلادی . اوزاقلادی آگ ، یانده اوطورغان بر قارتک بیگ موکلی قورایی ده قوشلوب کیتدی . کوب ده اوتمه دی بارابانلرده دا کغر دو کغر ، چالتر چلتر ایتوب صوغلا باشلادیلر . بارابان صوغلا باشلاغاچ ده توگرده کله نوب اوطورغان درویشلر سیکروب طوروب برسی آرتدن برسی آقرنغه ایلنوب یوری باشلادیلر . شولای بر نیچه مینوت یورگنج شیخ طوقتادی . آنک آرتدن باشقه لری ده طوقتاب اوستکی جیلرن صالدیلر و بیو کیومنده گنه قالب ایلتورگه حاضرله ندیلر . بولارنگ بیوزگه باشلاب کیتلرن تصویر ایتودن الک آلارنگ بیو کیوملری حفته بر ایکی سوز ایتوب کیتونی تیوشلی طابام .

بو طریقت اهللرنک بیوگان وقتلرنده کیه تورغان کیوملری ، روسیه ده گی اول تلی برله ن ایتسه ک ، بر قصه غنه صارافان برله ن بر بیگ کیگ بورمه لی یوبکه دن عبارت . باشلرنده اوزلرینه مخصوص . صاری یوندن باصلغان بیوک برفس . یوبکلری ، بورمه سی کوب بولو جهتندن ، شانسائیتکه لرنگ ایتاکلرینه اوخشی . بیی

ایچون بودنیا مزرعۃ الآخرة توگل، زنداندر. آلا ر ایچون آخرتده گی اورن دنیاده غی سعی و غیرت نسبتده توگل. بلکه تکیه لرده گی جهالت و عظالت نسبتده. آلا ر فاشنده منسوب بولغان طریقترلرینگ شیخی طرفندن سویله ننگان سوزدن مقدس سوز یوق. سعی و اجتهاد، تشبث شخصی، استقلال ذاتی و اعتماد علی النفس تر قینک برنجی باصچلرندن بولغانلقدن «طریقترلر اسلام انقراضنده زور عامل ایدی» دیهرگه یول بولسه کیره ک.

مکگرچه کشینک عقل و فیکرلرن اسیر ایتوب طوردرلق بر خاصیت طریقترلرگه قایدن کیلگان؟ آلا ر ننگ سعادت ابدیه گه طوغری و امین یول بولووی شبهه سز درجه گه کیلگانی؟ بو کون طریقت اهلارینگ برسی برلن مناظره ایتسه ک اول سیکا منسوب بولغان طریقترینک فائده لیلگی یاکه لزومی حقنده عقلی دلیلار کیتورمی یاکه کیتوره آلمی. بلکه شول طریقت مؤسسینگ زور عالملردن بولوون غنه کورسته. آننگ فکرنجه مادامکه اول طریقت ولی الله لردن برسی طرفندن اورتاغنه سورلگان. آننگ فائده لی لغی و طوغریلغی حقنده شبهه له نورگه یول یوق. اهل طریقت قولنده بردن بر بولغان بودعوی بر طریقتنگ فائده لیلگینه کیتورله چک دلیلارینگ ایک ضعیفدر. طریقت مؤسسیرینگ زور عالملردن بولووی آلا ر ننگ مسلک و مذهب لرینگ زمان آخرینه قدر دوام ایتوون برده مستلزم توگل. اول عالملر عزیز و محترمدر. لکن بر ملتنگ حیات و بقاسی آلا ر دنده محترم. آندی عمللر و حرکتلر مؤسسیری زماننده احتمال فائده لی بولغاندر. اول وقتده غی خلقنگ احوال روحیه سن اصلاح و آلا ر ننگ طبیعتلرن کوتارو ایچون بلکه شوندی عمللرگه احتیاج کورلگاندر. بو کونده ایسه آلا ر فائده سزغنه توگل ضرری بولغانلقدن. طاشلانورغه تیوشلی.

طریقت صاحب لرینگ مریدلری طرفندن خطا آلا شلماغان بولوون اثبات ایتوده آخردر. احتمال که آلا ر ننگ مقصدلری کشینی آندی بر آز معناسز حرکتلرگه سوق ایتو بولماغاندر. لکن آلا ر ننگ مریدلری شیخ لرینه بولغان محبتلرندن نملله نیلر آلا ر نروب بترگانلدر.

اوتکان یل قدر کیچه سنده بیروت ننگ ایک آلا دینغی جامعسی بولغان جامع عمرگه باردق. بز باروب کر گانده جامع ننگ اورطاسنده بر او یوم خلق تو گاره کله نوب قول طوتشوب سیکرشمکده و بر نرسه نی ییک فچقروب اوقومده ایدیلر. بولار ننگ سیکر شولرن تصویر ایتو ایچون ادب دائره سندن طش بر نیچه سوز قوللانورغه تیوشلی بولغانلقدن آسنن قالدروب کینه من. آلا ر شول حاللرنجه سحر وقتندن طاک آتقانی سیکر شوب فچقروشوب بتون کشینک

کشیلر؛ اچلرنده یاشکنه ایک بلاده بار ایدی. بو ایکی بالانک اون بر اون ایکی یاشلرنده گی برسی توس و قیاقینه قاراغانده شیخنک مخدومی بولورغه کیره ک. مین بارسندن بیکره ک شول ایکی بالانی قزغاندم. بز آلا ر نی ایشک آلا دنده اوچراتوب بر آز سویله شکان ایدک. هر ایکسی اوتکون و قابلیتی بالالر. بیتلرنده حیات و امید اویناب طورا. یاخشی تربیه بیرسه، کم بله بلکه آلا ر سوریه ننگ بیسمارقی برلن لوتری بولورلر ایدی. لکن اول بیچاره لر طبیعتلری (характеръ) یا صالا تورغان بودورده معناسز گنه توگل ضرری بر نرسه گه بلکه لندره لر. شونک آستده آلا ر ننگ استعداد فطری لری ایزله و اوترله. الله ننگ کیک دنیا سنده، باقی قویاشی آستده، تمیز مکتبلرده فن و علم نوری برلن حیاتی که حاضرله نه چک یرده آلا ر قیبلر برلن احاطه ایتولگان قاراغی بر پادوالده بتون خواص انسانیه لرن یوغالتوب یالقولق و تیلک غونه سی بولورغه حاضرله نلر. منه شولار نی کورگان بر کشی: «اسلام دنیاسینگ انقراضنده؛ مسلمانلر ننگ اشلکسز و جاهل بولوب قالورلرنده زور اش کورگان عامللر ننگ برسی دیسته له ب صانالغان شوندی طریقترلر» دیگان بر فکرگه کیسه اول کشی بو فکرنده حقی کورلورگه تیوشلی.

بو کونده طورمش شول قدر فاریشق و آننگ طلبلری شول قدر کوب که حیات اجتماعیه میدانده غی اورنکنی صاقلاب باشقه لردن قالشمی بارو ایچون «الهم فالاهم» قاعده سی بو نیچه غنه حرکت ایتارگه تیوشلی بولا. حیاتی ک تقدیم ایتکان مسئله لرن حل ایتو ایچون قوتلی باش و طازا فکر و سوکغی ایکینی قولده ایتو ایچون ده سلامت بدن کیره کدر. مدنی ملتیر شوشینی اعتبارغه آلوب کشینک تن، عقلن فکرن بالالقدن تربیه ایتوگه کوب اهمیت بیرلر. مکتبلرنده گی تربیه لرن ممکن قدرلی حیاتی که یاقن ایتهرگه طرشالر. آلا ر آراسنده مذهب لر مسلک لر میدانغه چقسه شول نقطه لردن چغا. آلا ر بر برسی برلن شول میدانلرده ادبی صورتده طار تشارلر. برسی بر ترتیبی بر نظریه نی آغه سوره. ایکنجیسی باشقه برنی ترجیح ایته. آخرنده فائده لیره ق طابلقان برسن بارسی ده قبول ایته و شولای ایتوب آلا ر حقنده «اختلاف امتی رحمة» توغری بولوب چغا. بزده بولسه طاش صاناونک می یاکه قولنی یوغاری کوتاروب ایلنونک می یاکه قول طوتشوب سیکر شونک می الله غه یاقزاق کیتوره چگی حقنده اختلاف ایتوشلر. کشینی حیاتدن و دنیادن یراقلاتونک ایک مؤثر چاره لرن ازیلر. بره ونک الله تعالی طرفندن احسان ایتولگان سلامت عقلن و طازا بدنن اشلکدن چغاررغه طرشالر. آلا ر ایچون تکیه لرینگ اچی برلن منسوب بولغان شیخی دائره سندن باشقه دنیا یوق. آلا ر

برلن خبرله شو دعواسن شول نسبتده اعتبارسز قالدردی . آنک ارواحلر برلن بولغان مخابره سن روحانی خسته لك ديب كنه قارشى آلدیلر .

مولویلر طریقتده گي یو و جرالولر جلال الدین رومی حضرتلرینک اوغلی اوترلگچ و استاذی شمس الدین تبریزی غائب بولغاچ باشلانوب کیشکان ایمش . دیمک اوزلری ده نورمالنی بولماغان اول حرکتلر نورمالنی بر حال آستده باشلانوب کیتمه گانلر . جلال الدین رومی جرالاب قورای اوینارغه قوشقان بولسه هر حالده اوغلی و استاذی ایچون آرینگان یوره گن بر آز باصو ایچون قوشقاندر . آندی اچ پوشقان وقتلرده موزیقهده تسلی ازله و بیک طبیعی . مونگ ایچون جلال الدین رومی گه ایتوله چک بر سوز یوق . شتهلنه چک کشیلر ایسه بره ونگ اچی پوشقان وقتده کوکل کونارو ایچون اشله گن بر نرسه سن عبادت ایتوب آلوب کیتوچیلردر .

شام دن بعلک که بارغانده حلب گه باروچی بر مدرس برلن بر واغونده توغری کیلدک . مین آنک اول طرفده غی مشهور بر مدرس ایکانن آ گلاغاچ بر نیچه مسئله حقنده فکرن صورادم آلارنگ برسی مولوی طریقتی حقنده ایدی . باشقهلرن اوز اورنینه قالدروب مدرس نك اول طریقت حقنده غی سوزن بو اورنده ذکر ایتوب اوتونی مناسب طابدم .

مین مدرس دن « مولویلرده گي نه یلنونک اصلی قایدن کیلگان؟ » ديب صورادم . اول میگا توبانده گي سوزلرنی سویله دی :

« بر وقتنی رسول اکرم گه حضرت ابوبکر حقنده بر وحی کیلگان (وحی نك نیدن عبارت بولغانی خاطرمده قالمغان . لیکن نیچک بولسه ده حضرت ابوبکرنی بیک کوتارو ایدی) . رسول الله آنی ابوبکر رضی الله عنه گه سویله گچ اول شول قدر محظوظ بولغان که اورتدن طوروب بر نه یلنوب اوظورغان . بو کونده مولویلر اوزلرینک شول زور صحابی گه تابع بولولرن دعوی ایتلر ایمش . لیکن شول محترم صحابینک صاحبنه نی ایچون تابع توگلر؟ رسول اکرم نك اول سوزندن حضرت ابوبکر نك شادلانورغه حقی بولغانلغن - و آندی بر سوزدن توازنن غائب ایته یازوب قویروی ده طبیعی بولغانلغن سویله رگه حاجت یوق . لیکن شونی بر عبادت ایتوب آلوب آنک ایچون توازنلرنگنه توگل بتون دقتلرن و حیاتلرن یوغالتوچیلرغه نی ایتورگه کیرهک ایندی . خیلی قزق بر حال توگلمی؟ برسی اوزن طوتا آلی کیتوب بر نرسه نی اشلی . ایکنچیلری شونی ترکی جائز بولماغان بر عبادت ایتوب آلوب بارلق وقتلرن دیرلك شوگا اوتکاره لر .

مازاسن آلدیلر . آلارنک حرکتلری شول قدر منفور طاوشلانولری شول قدر قبیح ایدی که عبادت اسمندن شولارنی اشله وچیلرگه رنجودن کوکلنی طیوب بولمی ایدی . شول « عبادتچیلر » سیندن یلنک الك مقدس بر کیچه سنده وتوتنک ده الك طنچ و طاوشسز بر وقتنده عبادت خانه پوچماغنده قلبی برلن الله غه یونه لوب بر نیچه مینوت قته بولسه ده دنیانگ بتون غمن اوتتوب طوررغه و اوزلرینک اوتکان حیاتلرندن حساب بیروب موک زارلرن الله غه عرض ایتدیرگه بارغان کشیلر شبهه سز باریسی ده محروم قایتوب کیتدیلر .

شول وقتده جامع نك بر چیتده اوظورغان سوریه نك مشهور عالملرندن شیخ عمر مححصانی یاینه باروب اول طریقتنک اسمن صورادم و دیدم : « عجباً بو طریقتنک مؤسسسی شیخ . مریدلرینک اول حرکتلرندن ممنون قالاچتمی؟ » شیخ مححصانی شول طریقتنک شیخی طانلغان ذات طرفندن سویله نگان بر بیت نی اوقودی و دیدی : « شبهه سز راضی توگل . بولار شیخی خطا آ گلاغلر . » دیک اول طریقتنک شیخی آندی بر نرسه امر ایتمه گان . جلال الدین رومی حضرتلری ده مولویلر نك بورمه لرن قبارتوب نه یله نولرینه راضی میکان ؟

نهایت بر آدم . الله تعالی طرفندن کوندرلگان پیغمبر بولماغان مدنده ، نی قدر زور و محترم بولسه ده آنک هر سوزی و اشلی غونه ضوتلورغه تیوشلی توگل . آدم بالاسی موقع اعتباری برلن نی قدر یوغاری بولسه ده اول انسانغه عارض بولا تورغان نرسه لردن بالکلیه مصون بولا آلمی .

جلال الدین رومی قورای اویناتوب بارابان صوقدروب نه یله نونی و بکر یلر (جامع عمرده گي کورگانم نك اسمی شولای ایدی شیکلی) شیخی ده قول طوتشوب سیکرونی الله غه یقنلاتا و آخرنده سعادتکه ایرشدره تورغان واسطهلردن طابقان و آلارنی اشله ونی دین اسمندن امر ایتکان بولسلر بو آلارنک اجتهادلرندغی خطالری بولور . بو البته بیک طبیعی نرسه . طبیعی بولماغان نرسه ایسه آلارنک شول خطالرن عبادت منزلینه کچروگنلدر .

طریقت شیخلرینک روحانی خسته لکدن سلامت بولغان بولولرینه ده طیبیلر قونسولتاتسیه نندن شهادتنامه بیرلمه گان . احتمال که آلاز وقتلی وقتلی اوزلرن ضبط ایته آلمی سیکروب و یوگروب کیشکان بولولر . آلارنک اول هیجانغه کیلگان وقتلرنده غی فکترلرینک عالیلیگنه و حرکتلرینک عاقل لیگنه قاراب اختیارلرندن طش اشله نگانلرینی ده تصویب ایتارگه تیوش توگل . تیتانیک ده هلاک بولغانلر نك برسی ده بو کونده ایک زور عالملردن بولغان مستر استید ایدی . مدنیت دنیاسی بو عالمنی علمی و اقتداری ایچون نی قدر احترام ایتدی ایسه آنک ارواحلر

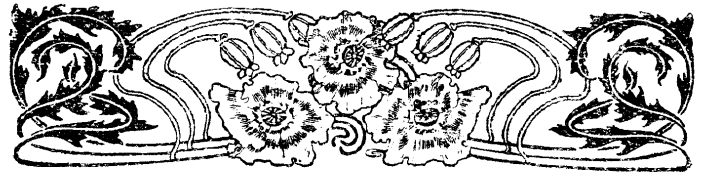
طو توروب تلمزنی اشدن چغارو یارامی . سعید سو نچه له ی ننگ هر کمه آ کلاشلورلق شعرلری بو دعوانک یا ککشلغن آچق کورسه ته در . بتونسی دیرلک تاتارچه یازلغان بو شعرلرده قازان، میشه ر، باشقرد سوزلری بولسه ده هر کمه آ کلاشله . تلمزنگ برله شووی ایچون هر حالده قازانچه یاکه میشه رچه گنه بولوون کوتوب طوررغه یارامی هم «تاتارغه تلماج کیره کمی» ، بلنکه ، تلمزنی کیره که گن چیت سوزلردن پاکلاب، باشقرد، میشه ر، قرغز، تورک، قازان سوزلرنگ عمومیردکلرن همه سن بو طاب بر قازانده قایناتسه ق همه مز آ کلاشلورلق توگه ل بر تورک - تاتار تلی پشوب چغار .

آرامزده کوب طارالغان عریچه سوزلرنگ تلمزده بولغان قارشولقلرن هم میشه رچه بولغانلرن «شورا» ده یازا طوررمن . تللرن توزه تورگه تله وچی بوتن تاتار قرداشلرنگ ده بو طوروده یارده مله شولرن تلمن . بوندن باشقه ، تاتارچه ده قارشولغی بولماغانلقدن تلمزگه کر تلمگان چیت سوزلرنی کورسه تورمن ، بو سوزلرگه قارشولقلی «عمومی تاتار» تلیته یاراقلی هم کیلشی برر آیرم سوز بولسه . قام ایهلرندن یازولارن اوتته من .

تاتار تلمده گی عرب سوزلری اوچ تورلی : ۱) بتونله ی تاتارچه لاشقانلر . (بولاردن ، تاتارچه قارشولقلی بولغان : اختیار، علم شیکلی سوزلر اورتته «ایرک» ، «بلم» دیولسه شه بره ک بولور ایدی) . ۲) تاتارچه ده قارشولغی بولغانلر ، ۳) تاتارچه ده قارشولغی بولماغانلر . مین موندده سوکئی ایکی تورلیسن گنه یازوب کورسه ته م . تاتارچه قارشولقلی عرب سوزلری : حس - طویغو، معرفت - بلک ، مشترک - اورطاق ، مکمل - توگه ل ، مانع - طوظنار ، دعوا - داو ، اتحاد - برلک ، مهم - کیره کلکی ، دقت - جشکه و ، وجود - بارلق ، طبیعت - یاراطلش ، منظره - کورنش ، تعبیر - یوراو ، ترجمه - کوچرو . مطبوع - باصمه . علامت - یلدگی ، مترجم - تلماج ، حسد کونوله و ، تحقیر - کیمستو ، تأسف اوکنچ ، بالعکس - کیریسنچه . وطن - ایل ، مملکت - یورد ، اولکه ؛ نوع - تور ، حریت - ایرکنلک ، مقابل - قارشولقلی ، مقصود - تله ک . تاتارچه قارشولقسز عرب سوزلری : لغت ، مقصد ، مدنیت ، عذر ، مستقل ، عمومی ، خصوصی ، عدالت ، ظلم ، استعمال ، استبداد ، ضرورت ، روایت ، تشبیه ، اثر ، نتیجه ، ادبیات ، رسم ، مرکز ، جدیت ، قرار ، نفوذ ، مراجعت ، ملت ، عائله . دلیل ، عنوان .

جارالله ویرغازف «بون» .

مولویلر حقنده غی شول ایکی سوزنی بر گه قوشقاندده اول طریقتک اصلی حقنده بر فکر چغاروب بولا . احتمال که باشقه لری ده شوندی بر نرسه گه باروب تره له در . صاقاری .

تاتارچه سوزلر

تاتارچه سوزلر اورتته عریچه سوزلر یازارغه شول قدر اوگره ننگه زک ، کوب وقتده تاتارچه سوزلرنگ معنالن عرب سوزلری بلن آ کلاطورغه طور ی کیله .

اورتاق بر تاتار تلی بولماوی ، طوغری اشله نمه وی ، تلمزده عرب هم چیت سوزلرنگ طارالوینه سبب بولغانغه تلمزگه عرب سوزلری قاطشدریلو معذور کوریله . لکن بو عذر معقول توکل . اگر بز تلمزنی عرب - فارسی بلن عمومیه شدرو یولینه کرسه ک تاتار تلی هیچ بر وقت توگه ل تل بولا آلماس ، - حاضرگی استانبول تورک تلی شیکلی عرب فارسی قاطش بر یاقلی تل بولوب ملی ادبیاترنگ خلقمزغه طارالوینه طوظقار بولور . ملی ادبیات ایچون یلدگی ، ایک الک ملی تل ، خلق تلی کیره ک . بزده آنی ئله قایدن ازله ب طوررغه حاجت یوق ؛ بزنگ خلقمز بار ، خلقمزنگ تورک - تاتار تلی بار . تیک آنی اشله توب عمومیه شدرو گنه کیره ک . عمومیه شدرو ایچون حاضروق ئله نیندی لغتلر چغارانچه ، کیره که گن چیت سوزلرنی طاشلاب اوزمزچه (قازانچه ، میشه رچه ، باشقردچه) یازسه ق تلمز برله شورده توگه لله نوردده ، تلمزگه چیتلک ده کیلمه س . مثلا : معرفت ، حس ، مکمل ، رجا ، طلب شیکلی کوب یازولا طورغان سوزلر اورتته «بلک» ، «طویغو» ، «توگه ل» ، «اوتو» «ایسته و» دیولسه تلمزگه نیندی کیمچیلک کیلور؟ کیریسنچه ئلده ، تلمزنگ توگه لله توب بار خلقمزغه آ کلاشلوینه غنه سبب بولور . حالبوکه هر وقت یازولا طورغان موندی عرب سوزلرن خلقمزنگ یوزدن طوغزانی (طوقسانی) آ کلامی . آ کلاماچ اوقومی ده ، مطبوعاقرده طارالمی . درست ، بله گنلر ایچون بلکه نلر عیبلی توگل ، اما یازودن مقصد آ کلاطو بولسه ، آ کلاماغانلارغه (تاتارچه) آ کلاطو تیوش . البته ، تلمزده بولماغان سوزلر اورتته چیت سوزلر قاطشدرو یاری . لکن «مقصودنی عریچه سز یاخشی آ کلاطوب بولمی» دیگان یا ککش دعوا بلن اوز سوزلرمن اورتته چیت سوزلر

اسلام دیندہ اجتماعی قاعدہ لہ

اسلام دیندہ حیات اجتماعیہ خصوصندہ اہمیتی بولغان اجتماعی قاعدہ لہ اوشبونلردر:

(۱) عائله قاعدہ سی . دیانت اسلامیہ نك عائله طوغر وسندہ توزومش قاعدہ لہ حیات اجتماعیہ و جامعہ انسانیہ ایچون سبب بولغان حقلردن عبارتدر . ایرلر ایله خاتونلر آراسندہ و آنا آنلر ایله بالالر آراسندہ بولغان حقلر شوشی جملہ دندر .

(۲) اخوت دینیہ و جامعہ دینیہ . بونده دخی حضرت قرآن طرفندن حدسز حقوق وادبلر وضع قیلنمشدر . اگرده بتون اهل ایجان اوشبونلر رعایت قیلور بولسہ لہ بتون دنیا مسلمانلری بر تن و بر جان بولوب دوام قیلہ چقلر و بوننگ سایہ سنده جنسیت ، قومیت ، عصیت رابطہ لہ حیات قائمہ چق و ایسکی زمانلردن توارث طریقہ چہ کیلنگن حمیت جاهلیہ اصوللری ویران بولوب آنلر نك اورنلرینہ یالکزر حمیت دینیہ و حمیت انسانیہ گنہ اورنلاشوب قالاچقدر .

(۳) جامعہ انسانیہ (۱) . دیانت اسلامیہ ، بتون عالم انسان و بتون ملتلر و انسانلر ایله انسانلق اقتضاسنچہ کورکام معاشرت و معاملہ قیاشورغہ بیورر . عموم ملتلر و انسانلر نك عالم اسلام ایله اوشبو اوج توری حاللری بولورغہ ممکن : صلح حالی ، محاربه حالی ، آنلر نك اسلام حکومته تابع بولو حاللری . اوشبو اوج توری حالنك هر اوچاوسندہ ده مسلمانلر حقوق و انسانیت بونینچہ معاشرت و مخالطہ قیلورغہ بیورلورلر . کیردک قایو جنس و دینلردن بولسونلر صلح وقتندہ جملہ انسانلر ایله خالص انسانلق وظیفہ لری بونینچہ مخالطہ قیلشو لازمدر . بو «اصول» دیانت اسلامیہ نك ابتداسندہ یعنی حضرت محمد صلی الله علیه وسلم نك اوز وقتندہ شایع بولمش ایدی . حضرت پیغمبرمز اوزی «تبوك» گہ باروب روملر ایله صلح قیلمش ایدی . بو ایسه امتلری ایچونده یات ملتلر ایله «صلح عمومی» نك غونہ سی دیکدر . ملتلر آراسندہ دستور اولنغان «حقوق دول» قاعدہ لری ده حضرت پیغمبرمز نك بویله

معاملہ لری ایله ثابت بولدی . هم حضرت عمر نك ده شام (بیت مقدس) ده بولغان صلح نامہ لری اسلام ماتینگ چیتلر ایله انسانیت گہ موافق حالده معاشرت قیلشولرینہ اشارتدر . اما چیت ملتلر مسلمانلرغہ محکوم و تابع بولسہ لر ، اسلام دینی آنلرغہ تمام حریت بیرر و آنلر نك دین و مذہبلرینہ مداخلہ قیلماز ، عبادت و معبدلرینہ تمام ایرکنلک بیرر . کیردک دنیاوی و دینی ، کیردک علمی بولسون بتون حقوقلرینہ مساعده ایثار . بو حاللر پیغمبرمز حضرتلرینک ذمیلر ایله بولغان معاملہ لری و شول طوغر یده غی حدیثلر ایله ثابتدر .

مسلمانلر چیت ملتلر ایله محاربه قیلشور بولسہ لر بونده دخی حقوقنی رعایت قیلو ایله مأمورلردر . مثالا : صوغش وقتندہ دشمن طرفنك خاتونلرینہ ، ضعیف و عاجزلرینہ ، خسته و قارتلرینہ تجاوز قیلو و معاهدہ لر گہ خلاف روشده حرکت ایتوگہ رخصت یوقدر . بو اصللر نك هر بری پیغمبرمز نك کندی معاملہ لری وصحابہ لرینک محاربه ده بولغان حاللری و آنلردن صوگنی مشهور مجاهد و حریتونک عمللری ایله ثابتدر .

(۲) قاعدہ . دیانت اسلامیہ دخی مسلمانلر آراسندہ قواعد اسلام ایله رابطہ لر قویوب آنلرنی شوکنا موافق سیاست ایله اداره قیلورغہ بیورر . امامت ، سلطنت اصوللری اوشبو رابطہ لر جملہ سندندر . خلیفہ لر ، اماملر سلطانلر ایسه مسلمانلرنی قواعد سلام بونینچہ اداره قیلنق و جامعہ اسلامیہ نی محافظہ و حمایہ قیلنق ایله بیورلمشلردر .

(۳) قاعدہ . دیانت اسلامیہ قاشنده مناصب و ریاست میراث طریقہ چہ ده استبداد طریقہ چہ ده توگل بلکه تفویض و انتخاب طریقہ چہ در . حضرت ابو بکر و عمر ، عثمان و علی کبی الک بیوک صحابہ لر خلیفہ لک گہ انتخاب اصولی ایله تعیین ایبولدیلر . فقط صوگرہ بو قاعدہ ضائع بولمشدر . عباسیلر ، امویلر ، اندلسیلر ، فاطمیلر ، سامانیلر و هم غزنویلر ، سلجوقیلر ، عثمانیلر گرچه خلافت . امامت ، سلطنت و وظیفہ لرینی اجرا قیلسہ لرده حقیقی اصولدن چیقمشلر ایدی .

(۴) قاعدہ . قوانین مدنیہ (حقوق) . بو اسلام عالمندہ «فقہ» اسمی ایله معروف بولغان حقوق یالکزر قرآن شریف و احادیثدن استنباط یوللو وضع قیلندی . مدنیت عالمندہ دستور بولنغان ایسکی یونان فقہلری ، روما و آوروپا حفقولرینک ده . خلاصہ وزبده سنی اسلام فقہسی تمامیلہ جامع بولمشدر (۱) . موندن مقصود

(۱) آوروپا قوانین مدنیہ سی : بعضیلری عادات اصوللرینہ و بعضیلری رسوم اصوللرینہ ، بعضیسی حکمت ، عقل و فضائل اساسلرینہ قویلدیغی حالده فقہ اسلامی ایسه یالکزر صوگنی قوانین غہ مطابق بولور .

(۱) «وجعلناکم شعوبا و قبائل لتعارفوا ان اکرمکم عندالله اتقاکم» دیہ قومیت ، ملیت کبی اتحاد و رابطہ لرنی اہمیتدن توشروب یالکزر تقوالق ایله بولمش مطلق کرم و انسانیت رابطہ سنہ و جامعہ سنہ ازشاد قیلور .

۸) قاعده . خاتونلر حقوق صاحبلىرىدور. غرب ملتارنىڭ خاتونلر مسئلهسى حقتىدا اسلام دىنىنى طئنه قىلورلى يولسىدور. آنلارنىڭ طئىلىرى حكمت اسلامىيەگە دوشمىدىكلرنىڭ باشقىە بر شى توڭل . چونكى اسلام دىنى خاتونلرغە هيچ بر دىن يىرمەگان حقوق وحرىتى يىرمەيدور. اسلامنىڭ ظهورىدىن الك شرق عالمىدا نسا طائىفەسى اسپر حتى حيوانلر منزلئىدا تصريف قىلنورلر، يورت و باشقىە ملكلر قىلننن بر بىرنە ميراث بولوب قالورلر، صالوب يورلر، قز بالار تولى سببلر ايله قتل قىلنورلر ايدى . اسلام دىنى خاتونلرنى بو كىيى بلارنن تمام آزاد و آنلارنىڭ حاللىرىنى اصلاح ايتدى و آنلرغە حقوق انسانىينى مكمل روشدى يىردى .

اسلام نظرئىدا ۱) خاتونلرئىدا مال و املاكده هر درلو تصريف قىلو حقلىرى بار . آنلر اوز ماللىرىنى اوزلىرى تمام خوجە بولوب نلەسلر صاتارلر و نلەسلر تصدق و تعاون قىلورلر .

۲) نسا طائىفەسى علم تحصيل قىلو و اوڭرە تو ايله مجبور بولودە تمام ايرلر ايله بر حكمدەلر دور .

۳) خاتونلرنىڭ فكر ورايلىرى نلەندە تمام حرىت باردور. شونىڭ ايچون آنلر يىغمبرمز حضرتىنە ايرلر ايله برابر يعت يىردىلر، حضرت عائشە اهل علم و مجتهدلرن ايدى .

۴) خاتونلر اوزلىرىنى اوزلىرى ولى بولوب نكاح قىلورغە حقلىرىدور .

۵) لازم چاقده فرقت ايله ايرلرن آزاد بولمق حقلىرى بار. بو ايسە خاتونلر ايچون بر ايركنلكدور .

۶) خاتونلر ايله كوركام معامللى بولو طوغروسىندە و آنلرغە علم و مكارم اخلاق درسلىرى يىرو خصوصىندە ايرلر مكلفلردور .

امويلر، عباسيلر دورلرن نسا طائىفەسى شول قدر تربىيلى ايدىكىه آنلر ايچننن علم و قلم، ادب و فضل اهللىرى كوب ظاهر بولدى .

۷) علم تحصيل قىلو طوغروسىندە خاتونلرنىڭ حقلىرى محدود توڭلدر . اڭرە هر تولى علملرنى و قنلرنى تحصيل ايتمك بولسلر اوز اختيارلرن نلەندور . آنلارنىڭ ايچلرنن معلمە و مدرسەلر

طبيىيە و آدواقاتلر، مؤرخلر و باشقىلر چقسون، اسلام دىنى طرفندن هيچ بر مانع يوقدور. فقط بو قاعده تطبيق قىلنمى قالو سببلى

اسلامغە قارەلىق ايرشدى و اسلام خاتونلرى جاهل قالدىلر .

۸) قننەدن امين بولمق شرطى ايله خاتونلرنىڭ سفرگە چىقماقلىرىدە جائز دور .

خلاصه : اسلام دىنى بتون نوع انسانىنى اصلاح ايتدىكى كىيى خاتونلر حاللىرىنىدە تعديل ايتمش و آنلرنى كوب اورندە ايرلر

ايله بر تيڭر قىلمشدر. فقط شهادت، ميراث و هم رياست بابلرن نلە ايرلرن كىم درجەدە بولورلر. بو اشلر نلە آنلر فائىدەسى ايچوندر .

مسلمانلارنىڭ خصوصى و معاشى بولغان احوال اجتماعىلرنىنى و هم عمومى بولغان اساسى، داخلى و خارڭى، ادارى و سياسىنى حاللىرىنى اصلاح و تنظيم قىلمقدور. اوشبو سببلر اسلام فقھسى يىك كوب تولى شعبەلرگە ايرلور .

خصوصى بولغان قسمى : عبادات بابلرنن باشلاب نكاح و طلاق و باشقىە معاملە و حدوددن عبارت بولوب بو طوغروسىندە غى قاعدهلر قرآن كرىم و احاديث شريفەلرن و هم حضرت يىغمبرمزننىڭ اوزىنىڭ حكملرنن و صحابەلرننىڭ ماجرا و معاملەلرنن استنباط قىلنوب يازلمشدر. فقھنىڭ بو شعبەسى حقتىدا اسلام علماسى طرفندن مڭرچە كىتابلر يازلوب اسلام عالمىنىڭ دارالقضالىرى، ديوانلرى، مسجد و مدرسەلرى بولنر ايله طولمشدر. فقط سوڭرەدن بولغان تقليد بلىسى سببلرن بو فقھ، مذهبىلرگە تارتلوب خلافايىغە تحول ايتدى و بناً عليه حقيقى وضعنن چىقتى .

فقھنىڭ ايكنىچى قسمى، عمومى بولوب «سياست» گە دائر دور. بو قسم دخى حقوق اساسىيە، حقوق خارڭىيە، حقوق حرىيەلرنن عبارت دور. فقط بو شعبەلر، تاليفات عالمىنى لازم درجەدە چىقمايدى . بلكە آيات قرآنىيە و احاديث شريفەدە مكنون حالده قالىدى و يا كە فقھنىڭ بو فصللرى و بابلىرى تاليفات عالمىنى چىقىدىغىنن صولڭ رواجغە كىتمى اكثرىسى ضائع بولدى . احتمالكىه اسلام عالمىدا بولغان مستبد خليفەلر، سلطانلر «فقھ اسلامى» نىڭ بو فصللرنىنى، بابلرنىنى اوزلرنىڭ حرىكتلرنىنى ضررلى تابدىلرنن قصىدى صورتدە ضائع ايتمشلردور .

۵) قاعده . قصاص اصولى . بو اصول . حىات اجتماعىيە ايچون محض فائىدەدور .

۶) قاعده . جهاد و محاربه اصوللىرى . دىانت اسلامىيەگە كوره جهاد يالڭىز «مدافعه» ايچون فرض قىلنمشدر. تاريخ اسلام صحىفەلرن نلە بولغان شام، مصر، اسكندرىيە صوغشلىرى و هم «اهل صلب» محاربهلىرى جملەسى «مدافعه» ايچون باشلانغان ايدى . محاربه تاريخلىرى ايسە بونى آچوب يىرلر . اڭرە اسلامىت عالمىدا استىلا و تجاوز بولو مهاجمەلر، محاربهلر كورلسە مونلارنىڭ كوبسى اسلام قاعدهسندن طش حساب قىلنور .

۷) قاعده . زكات و عشر . بو دخى «اخوت اسلامىيە» قاعدهسىنى تا كىد قىلور ايچوندر . مونىڭ ايله ، مالغە خوجە بولغان مسلمانلارنىڭ بتونىسى مكلفلردور . اسلام دىنى بو شىلر ايله اجبار ايتدىكى اوستىنە تطوع و تبرع هم فضىلت طرىقىنچەدە انفاق و انعام، تعاون و تناصر ايله يورلر . بو حقتە حدسىز آيتلر و حدسىز حدىثلر بار . بو عمللر حىات اجتماعىيە قوت آلوب جامعه اسلامىيە محكم روشدىه توزولورگە سببلر .

اسلام قاعده سینه کوره عائله که خواجہ لقی وظیفہ سی ایرلرده بولوب خاتونلر نك مشقتلری و اوپلر نك طشقی خدمتلری ایرلر نك مویننده در. خاتونلر ایسه اچکی خدمتله ایله مشغول بولورغه تیوشلیلر. حالبوکه حاضرنده آوروپاده مدینت، خارق عادت درجه که ایرشدی ایسه ده خاتونلر مسئله سی هانده حل قیلنغانی یوقدر. بناء علیه دیانت اسلامیه ده گی خاتونلر نك: شهادت، میراث خصوصلر نده غی درجه لرینه تعرض قیلولرینه آرتق یول یوقدر. چونکه مشاهده و تجربه ایله ثابت بولووینه کوره بدن و فهم جهتلر نده خاتونلر ایرلردن ناقصلردر. تاریخ شهادت بیروینه کوره پیغمبرلر ده خاتونلر دن بولمی یالکز ایرلردن گنه کیلمشدر. اوشنداق فیلسوفلر و حکیملر نك یوکلری ده هم ده قهرمانلر و جهانگیرلر ده ایرلر جنسندن بولوب کیلورلر (۱). مدینت دنیاسنده غی فایلیله لده ایرلر اسملری ایله گنه یورتولمکده در. بناء علیه ایرلر نك مزیتلری تاریخ و طبیعت ایله ده ثابتدر.

اسلام دنیاسنده بولغان حجاب و تستر ایسه ایرلر ایله خاتونلر نك بری دیگرینه سربستی حالده آراشماودن عبارتدر. بو دخی خاتونلر نك و ایرلر نك عنفت و نزا کتلرینی محافظه ایتمک ایچون توزولگان قواعد اسلامدندر. حالبوکه حیوانلر کی سربستی حالده خاتونلر ایله ایرلر نك برلکده مخالطه و معاشره قیلولری سببیل هر توری فتنه لر ظاهر بولوب طوروی معلومدر.

۹) قاعده. تعدد زوجات مباح بولووی. اسلام دینی تعدد زوجات غه مساعد بولسه ده بو اش مجبوری توکلدر. بو قاعده یالکز اسلامده غنه توکل بلکه شرفده ایسکیدن دستور ایدی. تعدد زوجات یهودیار قاشنده ده مباح ایدی. موندن باشقه بعض ملتلر تزوج خصوصنده افراط درجه که کیتدیکلر نده بعضیلری ایسه بالعکس بتونله ی عزوبتی اختیار قیلوب تناسل که مانع بولورلر ایدی. اسلام ایسه انسانلرینی ازدواج ایله امر سببیل اصل تاهلنی مشروع قیلدی، عزوبت و رهبانیت اصوللرینی منع اییدی. ضرورت بولغانده دورت که قدر خاتون آلورغه اختیار بوردی. حالبوکه اسلام نظر نچه دورت خاتون جمع ایتمک مباح بولسه ده یالکز خاتون ایله اکتفا قیلدی آرتقدر. همده دورت خاتون جیونك شرطلری بولوب شول شرطلر تابولمغانده تعدد زوجات جائز بولماز.

۱۰) قاعده. استرقاق (فللق اصولی). فللق اصولی یالکز اسلام غه غنه خاص بولمی بلکه ایسکی زمانلرده بتون دنیاده بار ایدی. ایسکی زمانلرده کهانت، استبداد، وراثت قاعده لری بیک

(۱) فقط بو بابده «ایسکی مدینتله، خاتونلرینی بویله تریه قیلماغانلر» دیب سؤاللر کیلوب بونی ایسه انبیانك ایرلردن گنه بولووی ایله حل قیلورغه ممکندر.

معتبر بولوب کاهنلر، پادشاهلر ایسه ما فوق الانسان دیب حساب قیلنورلر و بوندردن توبان طبقه لرده گی بتون انسانلر مونلر نك قیللری حساب ایتولور ایدی. صوگره توارث سیندن اصل زاده لک طبقه لری ظاهر بولوب آنلر دخی اوزلر نك قوتلر نچه برلر نی انسانلرینی مالک بولدقلر ندن توبان صنف انسانلر همان مملوک و قل بولورلر ایدی و بو فتنه توارث قانونی ایله بو صوگنی عصرلر غه قدر دوام اییدی. صوگنی زمانلرده ظاهر بولغان آوروپاده مدینت مجددلری و فلاسفه لر اوشبو اصولنی بمرور انسانلرینی حریت که چیقاردیلر. حالبوکه مونلر ده غی قلیق اصولی غایتده بوزوق حالده بولوب قیلر، دورت آیاقلی حیوانلر مثالنده استعمال قیلنورلر ایدی. قرون وسطی نك نهایتلر نده آوروپالور دنیانك بتون قطعه لرینه استیلا ایتدیلر و اول قطعه لرده دخی آتون. کموش، معدنلرینی کشف قیلوب آنلرینی اخراج قیلدی ایچون وحشی انسانلرینی اسیر آلدیلر و بو اسیرلر نی غایت آغر و قاتیغ زحمتلر ایله آتون و معدنلر قازتور بولدیلر. وحشیلرینی اسیر قیلوب استخدام ایتمک شایع بولو سیندن زنجی تجارتلری آچلدی و قامپانیالر تاسیس ایلدی. آفریقا ایله آفریقا قطعه لری آراسنده هر وقت زنجی اسیرلر مال اورتده تویه لوب یورتولورلر و آنلرینی هر درلو مختلر و آغر جزالر، عذابلر ایله جزا قیلورلر ایدی. بو عادت آروپا عالمنده بر نیچه عصرلر غه قدر باروب نهایت حاضرنده تمام بتدی (۱).

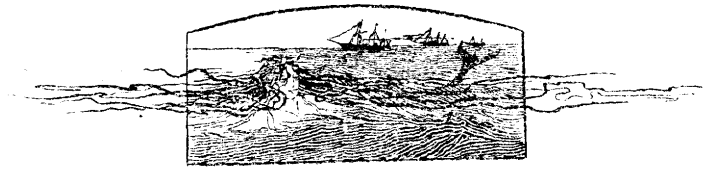
اما اسلام دینی ایسه (استرقاق) اصولینی تعدیل و اصلاح ایتدی و استرقاق خصوصنده بر نیچه شرطلر قویدی. شول شرطلرینی رعایه قیلو دائره سنده گنه قلیق مشروع ایدی. قیلر غه احسان قیلدی و آنلر غه ادب اوگرتمک و آنلر ایله حسن معاشره ده بولدی و آنلرینی هر درلو عذابلردن، جفالردن امین قیلدی اوشبو شرطلر جمله سندن ایدی. اسلام دینی آخرنده قیلرینی آزاد قیلوب انسانلق عالمنه چقارمق حقه ده تعلیمات بیرر ایدی. آنلرینی اسیرلکدن آزاد قیلوب حقوق انسانیه که مالک قیلدی دیانت نظر نده ایک الوغ ثواب و فضیلت اولور. بو حکم یالکز اوز قینه غنه خاص بولمی بلکه باشقه لر نك قیلرینی صاتوب آلوب آزاد قیلسه آرتقچه ثواب ایله وعده قیلنورلر. حتی بتون دنیاده نه قدر قیلر بار ایکان شونلرینی بر قالدیمی هر برینی صاتوب آلوب آزاد قیلسه لر اسلام حکمین کوره بگرده ایز گولک حساب قیلنه در. مونك ایسه بتون انسانلرینی حریت که چیقارمق سبب بولغان بر یول ایکانلگی هر کیم که معلوم بولسه کیره ک.

۱۱) قاعده. امر بالمعروف و نهی عن المنکر. بو قاعده (۱) زنجی تجارتلری ۱۸۱۵ سنه لر که قدر دوام ایتدی.

کورمهز ایدیمو؛ بیلگولی، بولدردده، کورردده ایدی، تیک الله بیرگان کوچینه، باظر قوللرینه و چداملی کوکره گینه باشقه، آنک بر نیندی ده قورالی - هنری یوق، شولای شول، بزنگ خلقنی هنرسزلیک یرتکان، بلهسزلیک ایزگان، آکسزلق بولدردگان، بز نلی، طورمش پادشاهسی بام - هنر ایکانلنگن آکلاب حیته - آلمیز و آکلارغده طرشمیز... شوکا کورده ده بزنگ آرسلان شیکلی باظر یاشرمز، غیرتلی یگتلمز حیثیت یاقلرغه طارالوب - نلله کلرننگ فایده سی ایچون - کوچلرن بیرلر، نلله کلرننگ کسلرن قبارتو یولینه غیرتلرن قربان ایتهلر، بیللرن بوگه لر، کوکره کلرن بوزالر.

ماشینا اوزاشن اشلی - تره لوب طورمی، بز همان بارامز، طوقتاوسز یوگورده مز، بارغان صاین تیره باقده طورمش صیقلانا، حیثیات اثرلری یوغالا، روسیه ننگ یوروپا بوله گنده گی توریلیک و جان اثرلری کورغی، طبیعتده ده کوکل طارترلق ماتور کورنشلر یوق، هیچ نی برلن چیکه غه گان اوچسز - قریسز کیلک صحرا، یالانچاق بوشاق، آچق هوا بله شول صحرادن باشقه - کوز قاراشلرن طوقتاوتورلق بر نرسده اوچراتوب بولمی، استانسه لرده کشیلر آز، بیزد قایسی برلرینه بتولندی طوقتالمی ده، تیک یانلرندن اوزوب کیتکان چاقده، قزل باشلی چیناویلیق بله بر نیچه اصطوروغنه کورنوب - اوزلرینک بارلقلرن بلدروب قالالر، یولننگ ایکی باغنده گی قوروب - کیوب بتکان یالانچاق تیگر لکلر، کوکلسز کورنشلر نلله نیکدر اجنی پوشورالر، کوزلرنی یالقرالر و مشهور سنکویچ "Письмо из Африки" اسملی اثرنده گی کوکلسز صحرالرنی ایسکه توشوره لر، قایسی بر یولرده - تیمر یولدن چیتده ره ک - قازاق چاترلر یغنه کوزگه چاغلوب قالالر، کوز قاراشلرن اوزلرینه طار تالر، مونه شول به سز قارا چاترلر، شولار نه یله نه سنده گی یولقوش کییولمی قزاقلر، قاتقان کولمه کلی خاتونلر، یالانچاق بالالر، باشلرن کورنوب طورغان آرق تویه لر - همه سی ده بیگ قزاقچ و بیگ آیانچ بولوب کورینه لر: صحرا آزده لری بولوب کیلگان قزاقلرننگ شول مسکین ره وشلری، ناچار طورده شلری یوره کنی آچیتلر؛ مدنیته دنیاسی - یاوروپاننگ کورشیسنده، کشیلکننگ ایک توبه ن باصقچلرنده عمر ایتولری کوکلنی بوطلر، بیچاره لر، نی چاقلی عذاب چیگلر، تیمر یول بوینده بتون قارا اشچیلر، تیرله ب پشوب طوفراق قازوچیلر، طوزانغه باطوب طوفراق طاشوچیلر - بارمی ده قزاقلر، برگنده حیثیت کشی یوق، کوبسی یارتلاب یالانچاق، کیلگان کیوملری اوزگاله نگان - یرتقالانغان، بیتلری باشلری طوزان طوفراغه بویالغان، قویاشننگ اسسیلگی و خدمتننگ قاتیلغی سببلی، ماکنایلرنندن آغان تیرلر - طوزان

گرچه ایسکیدن بیرلی هر درلو ماتلرده دستور و معمول بولوب کیلور ایسه ده دیانت اسلامیه، باشقه لرغه نسبت ایله مذکور قاعده نی آرتیچه اشاعت قیلمشدر، حتی دین اسلام، بو قاعده نی اظهار و تعمیم قیللق ایچون بتون مسجدلرنی منبرلر ایله تعمیر ایتمشدر، اسلام دینننگ نیگری حکمت و حقیقت بولدیغندن اوشبو حکمت و حقیقتلرنی عالمگه اظهار قیللق ایچون مذکور قاعده وضع قیلنمشدر، معروف بولغان شیلر پیغمبر طرفندن تعلیم ایتولگان فضائل انسانیه دن عبارتدر، منکر بولغان شیلر ایسه، مونک خلافتده بولغان نرسه لردر، (۱۲) قاعده، مرحمت و شفقت، اسلام دینی جمعیت بشریه ننگ قوام و انتظامی ایچون حدسز قاعده لر وضع ایتدیگی کبی حیوانات نباتات، جمادات حقننده ده رفق، مرحمت، شفقت قاعده لرینی قویمشدر، امام ز مدرس سرورالدین بن مفتاح الدین.

«یاکی اورگانچ» گه بارغانده...

IV

بر دنیا، بر هوا، بر زمان، نه قوملر، ماتلر آراسنده گی ایرما ایس کیتکچ درجه ده زور... بزنگ بله برگه یاشاغان کورشیلر مز نیندی یاخشی کون کورده لر و نیندی صنیچ طورالر، اما بز تاتارلر؟ بز: یوقلق اچنده ایزله مز، محتاجلق اچنده یونچوغامز، نه یترسک بر نلله نیندی قارا کوچ بزنی شول حانزدن چغاری - مویمنزدن باصوب طوتا؛ نه یترسک بر نلله نیندی آلباستی بزنگ کوکره گمزگه منوب اوظورغان - بزگه قوزغالورغه بیرمی؛ نه یترسک بزنگ قول آیاقلر مز باغلا نغان، بز سلکنه آلمیز... یوق، بزده باشقه لر کبگوق ایرکن دنیاده طورامز، بزنگ قول آیاقلر مز باغلا نغان، بزنگ ذهنلر باغلا نغان، عقللر بغاولانغان و کوکلر قارالغان، یوقلق - محتاجلق دیکان قارا کوچلر، اوزلری آطلاندرماغان کشیلرننگ بیلمکلرینه کوچله ب منوب آطلاغیلر، مونه قارا کوز شول تاتار یگتینه! اول نی قدر تازا، کوچلی، غیرتی و چداملی، یودرقلری برلن آج یا گاقلی، اوزون بورونلی بر نیچه یه وری یگتن صوغوب یغار، بیللرن صندرر، نه شولای بولسه ده قارا کوچنی بیلمگه سینه آطلاندرغان - قارا اشلر و آور خدمتلر ازله ب چیتکه بارا، کسبی، هنری بولسه، باشقه لر اشله گان اشنی بولدردماز ایدیمو؛ اوزگالر کورگان راحتنی

يلده آلمان). موندن سوڭ بر آز بارغاچ، طبيعته گي كورنشلر بايتاقغه اوزگه ره، آچقلر، تيگزلكر بته، داوولي كونده گي ديگزر اوستي شيكلي، چوقورلي، قابارنقيلي يرلر باشلانا. تيمر يول مونده بتونه ي ايشكه له نگان. واقغه طاوچقلردن قاچوب - ييك كوب بورغالانغان. قاي وقتده - يوغايرده ق برلرگه اورمه له ب منگان چاقده پوزد ييك آقرن يوري، ايكي بيوك ير اورتاسنده غي زور آچقلغه چقاچ، كينه تكنه يوروشن شه به بته - اورمه له ب منگانده گي آقرنلقنك اوچن قايتارغان توسلي - بارلق كوچي برلن آطوب كيته.

چكند طوغروسنده غي آرس استانسهلر اوزدق. هوا ييك اسسي ايدى. واغون اچنده طن آلوب اوطورولر آور، ايشكلرنى آچارغه حال يوق - قزغان قوملرنى جيل بيته كيتروب سنيه. تاشكندگه جيتهر آلدنده حاللر اوزگه ردى، كيچ ياقينلاشوب قوياشك اسسيلگي بايتاق يومشادى - كيمودى. شهرگه بررگنه استانسه قالغان چاقده. ايدنگل و آچاقق باشلانا. ياشل صاباق (стебель) لر آراسنده آغاروب طورغان مامقلر، باشقه ايدنگلكر، بر ردتدن تزلوب اوسكان - شه م كبك طوغرى و ييك ماتور تيره كر، شولارنك آستندن آغوب طورغان سولر ييك لطيف بر منظره تشكيل ايتلر ايدى. تاشكند يانده ايگ سوگنې بر استانسه غه طوقتالدى. تيره ياق ييمش صاتوچيلر وصارتلر به طولغان ايدى. مينم بله بر واغونده كيوچي بر روس، شونده آغزن آچوب طورغان، بر تاجيكنك آستق ايرنسينه چيرتوب اوزدى. ايندى بو بيچاره نى اشلر ايكان ديوب طورسهم، آغزن طوتوب چيكنه ظايونيغنه بلدى. نه يترسك شونيغنه. كوتوب طورغان.

عبدالله ييگي. «يا سئى اورگانچ».

شعر:

خزيريدن

سعادت آچقچم ديدى كيلوب گلزارينه كردم
آچوب كوزنى قارار بولسام تيكنه نلى بر مزار كوردم
صداقت وثق سن توتوب محبت زمزم قويسام
اترلنمز بر ننده قارالغان كيك له گان كوردم
سماگه كوتاروب آهلىر، آنك هر اشلر ماقتاب
ترب تسيح ياصار بولسام سده بسز بر ياقا كوردم.

عبدالصمد اوغلى عبدالحق.

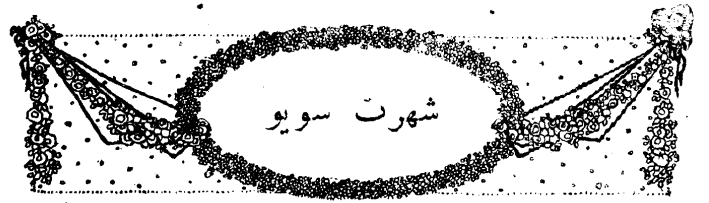

برلن آرالاشوب - يوزلرینه قاتوب قالغان. اوستلرینه قاراب ايركلى ايركسز: صحرا آزدهالري، ايندى صحرا پيرلري بولغانلر ايكان ديوب جان نه رنى.

شول مسكينرنگ بورونغي بابالري، شولوق كيك دالالرده اويورمه شيكلي طوزان طوزدروب آزدهالق كورسه تكان چاقلرنده، شولوق اوچسز قريسز صحرالرنك بر چيستن ايكنجي چيئينه يوگوروك آطر اوستنده - اوتكن قارچغا شيكلي اوچوب، اوق كبك آطوب يورگان زمانلرنده، زور بولونلرده آب آق چاترلر قوروب شولار آستنده قازان قازان ايتلر آشاب. چيلهك چيلهك قزلر اچوب، طولى قورصاق - طوق طاماق برلن تورلى سوزلر سويله ب، اوزلرنيگ تاريخي يرلر يرلاب. قايفوسز - وايمسز راحت راحت عمر ايتكان وقتلرنده. بالالرينك حاضرگي حالگه توشه چكلرن برده اوبلاماغانلردر؛ بوركوت كبك ايركنلنگه، آرسلان كبك كيكلكنگه اوگره نگان قزاق نسلينك، حاضرگي شيكلي مسكينلنگه قالاچقلر ايسلر نه ده كيرمه گانلردر.

شولاي ايندى. يازمش، كشيرنگ اوبلاماغان و كوته گان اشلر اشله ب، اوزينك يگتلكن كورسه ته. شولاي ايتوب بارا طورغاچ، قوياشقه قارشى يالتراب ياتقان آرال كولى، كول اوستونده يراقده يراقده، آق قوش قاناتلري شيكلي، آغاروب طورغان ييلكه نلر و چيئينده گي واق واق كيمه لر - ياكى نرسه بولوب كورنديلر. بز بارمزده قاراشلرنى شول ياقغه يونه لدرديك. چنلابده يالتراب به يلوب ياتقان بو كول. اوستونده گي آب آق ييلكه نلى كيمه لر، تيره سنده گي ياشللكلر ياخشينغه منظره تشكيل ايتلر ايدى. آراسكي استانسه سون، قزالنسقى قالاسون اوزدق. قزالنسقىدن سوڭ تيمر يولى، آرال كولينه قوبوب طورغان سردريا نهري بوينچه بارا. بوش صحرا اوزتاسندن سزلوب اوزغان بو تارغنه يلغه، اوزينك تيره ياغن ياخشينغه جانلاندرغان، اولگان يرلرنى ترگرگان. تيره سنده گي ياشللكلرگه صاناب بتكيسز قزاق چاظرلري تزلگان، طورمش و حيات اثرلري كورينه، مونده ييك كوب قزاقلر يوري. ايگن جيبالر، قويلر، توبه لر كوته لر، آطر اوستونده چابوب يوريلر، شول ياشللكلر و شول ايسه بسز چاترلر اورتاسنده سردريا نهري صوزلوب آغا. بز، شون نهرنك اوڭ ياغنده يلان كبك ايشكه له نوب ياتقان تيمر يول بويلا ب آشوغا آشوغا بارامز.

۱۸۵۳نجى يلده روسلر طرفندن آلمان، آق مسجد (Перовскъ) شهرن اوزدق. هوالر ياخشينغه اسسي، طورمشلر بر توسلى، كوكل كوته ررلك هيچ بر نرسه يوق. بارا بارا توركستان شهرن ده اوتوب كيتك، (توركستان - ۱۸۶۴نجى

سویلیر، شونگ ایچون بو اشدن قورتولو ممکن توگل، بو طبیعی بر خلقدر. اما شول مقصدنی ضررسز یولدن آلوب باررغه ممکن. ایشته آدم بالاری ایچون تیوشلی و لازم بولغان وظیفه، شهرت سویو مسدلیگنی باشقهرغه ضرر ایتمی وکشی حقلرینه کره می طورغان روشده آلوب باررغه تیوشلی.

آرالرنده شهرت سویو طوغروستده بتون نرسه لرینی فدا قیلورلوق آدم لر بولو، ملت لرنک بخت لریته و سعادت لریته سببدر. شول روشلی شهرت سویوچی آدم لردن محروم بولغان ملت لر توپان توشارگه، باشقهرنک آباق آست لرنده ایزلورگه محکوم لردر. ابو مسلم، شهرت عاشقی بولماسه ایدی عباسیلرنک حکومت باشینه منورلی بیک یراق امید ایدی. شهرت سویوچی قهرمان لر بولماسه ایدی، استانبول لر، قرطبه و غرناطه لر، بخارا و تورکستان لرنک مسلمان لر قولینه کرولری شبهه لی ایدی. شهرت سویوچی خلیفه لر سلطان لر بولماسه ایدی بغداد و مصر شهرلری بنا قیلنو یا بولور یا بولماز ایدی. شهرت سویوچی سرعسکرلر بولماسه ایدی اسلام مملکت لریته کروب اورنلاشقان «اهل صلیب» آباق باصقان یرارنده اورنلاشقان و آلاب آلاب کورشیلرینی ده اوز یرلرینه قوشقان بولورلر ایدی.

فائده لی هنرلر، کسب سیپلری، سیر و سفر واسطه لری وهر توری حیات و معیشت یوللرینک دنیاغه حیثیویته باعث ظاهرده «احتیاج» بولسه ده حقیقت حالده «شهرت» در. سیرایتلی و مزمن خسته لکلرگه دوالر تابلووی، و باهم طاعون لرنک چاره لری بلنووی، یر کره سی تیره سندن یوللر صالنووی، آمریکا و آسترالیالرنک تابلووی، قطبلرغه سفرلر ایتلووی هر بری «شهرت» سویو سببنددر.

شهرت سویوچی آدم لر بولماوی ملت لرنک جانسزقلرینه، دنیاغه طوررغه اهلیتسز لکلرینه دلیلدر. شهرت سویو ایله کشیلرینی یامانلاو سویبه و اورتنده شهرت سویماولرینی عیب بلورگه هم ده بر کشینی «شهرت سویه» دیب ذم قیلمازدن الت اوز کو گلینی تیکشروب قارارغه کیره ک.

تریه علمی ایله مشغول آدم لردن بری اوشبو سوزنی سوبیلدر: «آلده او قودم، کوزم او گنده غی ایگ عالم آدم استادم ایدی، شونک درجه سنده عالم بولورغه طریشدم، ظن ایتمن که الله تعالی ننگ یاردمی ایله آنک درجه سینه یتدم، شاگردلر ایسرتکچ ایچلر ایدی مین ایسرتکچ ایچماو ایله شهرت چیقاررغه طریشدم، شبهه م یوق موکده موفق بولدم، خلیفه لرینی، ابوحنیفه و غزالی لرنک اسم لرینی ایشتسه مده یالگر مسجد قارتلری، مرید تریه قیلوچی ایشانلر و ختم او قوررغه یوروچی مریدلر روشنده گنه

آدم بالالرنک دنیاغه مقصودلری مادی و معنوی اسمنده ایکی نوع گه آیرلادر. مادی مقصودلر ایسه آشاو ایچو، کیهو، صالو. یورت یر، آت آربا کبی حسی و طبیعی حاجت لردن عبارت. نی قدر قومسز بولسه ده آدم بالاسی اوشبو مقصودلردن بر وقت طویادر. مثلاً بز کشی، نی قدر آچیقغان بولسه ده آدینه آش کیلگان صوگ شوندن آشاب نفسی قناعت ایته و کوکلی قایتادر. اما معنوی مقصودنک هیچ بر چیگی و آخری یوق. آدم بالاسنک نفسی موندن طویعی و کوکلی قایتمی بلکه کوندن کون آرتدرو اجتهادنده بولادر. مونگ حاصلی ایسه، باشقهردن امتیازلی و باشقهردن اوستون بولوغه اگرده بر سوز برله گنه آیتولسه «شهرت» که قایتادر. انسانلرنک طویا آلمی طورغان نرسه لری «شهرت» در. «شهرت»، آدم بالاسینی طویدرمی، قاندرمی صووقلق و قزولقدن صاقلی آلمی، حیاتی ایچون بر نرسه گه ده یارامی. شول جهتدن مونگ فائده سی صرف وهمی بر نرسه گنه بولا. شولای بولسه ده انسانلرنک موکا قومسز بولورلی عیب روشده در. مونی ایسته مگان آدم یوق. «شهرت سویه در» دیب باشقهرلرینی یامانلاوچیلر، شوئی غیبت لرینی اوزلری ده محض شهرت سویودن گنه سوییلر. شهرتی هر کیم سویه، لکن مونگ یوللری بیک تورلیچه بولادر.

اسلام دنیا سنده برنجی مدرسه بولغان «نظامیه» مدرسه لیگینی و بتون دنیاسینی تاشلاب عزلت اختیار ایتکانه ده امام غزالی حقنده: «بو اشلرینی شهرت ایچون اشلی، اسمینی منگو قالددررغه طریشه» دیب سویبه وچیلر بولغان ایدی. موندن بیش آلتی یلدر مقدم دنیادن عزلت ایتوب، بتون عائله سینی و بایلیغینی تاشلاب چیقوچی تولستوی حقنده ده «محررک، فیلسوفک، دیندارلق ایله شهرتی بتون دنیاغه تارالووینک لذتی کو گلینه یاخشی اورنلاشقان بولسه کیره ک، مذکور شهرت لری اوستینه برده دنیادن عزلت ایتو ایله شهرت چیقاراسی کیلوب اوشبو اشنی اشده دی» دیب سویبه وچیلر بولدی.

یغمبرلردن باشقه کشیلرنک هر بری شهرت سویه، «فلان کشی شهرت سویه در» دیب سویبه وچیلر اوزلری ده، شول فلان کشیدن ده آرتق شهرت سویه لر، «مین شهرت سوییم» دیب سویبه وچیلر ده مذکور سوزنی شهرت سویولرینه مجبور بولوب

ايتارگه مسلمانلرغە فلانچە كونگه جيولورغە، هم سيداسكى ياساددن ملالر وغير مسلمانلر كيلورلر ايدى. پادشاهغە دعا قيلغان وقتدە كشي كوب بولغانى ياخشى بولور» ديو.

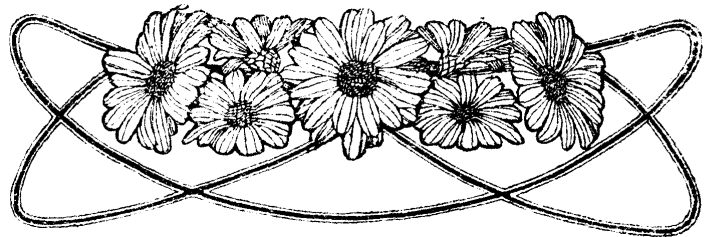
شوندن صوگ كئاز فرمان ايتكان هر ايكي پاليتسه گه. قايجان كيم جمعە كون (۱) خاق جيولوب مسجدگه بارساق مفتى اوزى امام طوروب وعظ و نصيحت و پادشاهغە دعالر قيلول بترگاندن صوگ آياق اوزه طوروب ايتدى: «اي جماعت! بو مسجدنك قبلهسى خطا سالنغان اوتوز دورت درجه خطاسى بار بالكل جنوب طرفينه» ديدى. اما مسجدگه كرگچ دە محرابده غى غازلقي مغرب طرفينه بوروب سالدرغان ايدى. غازدن صوگ ايتدى: «محرابده غى غازلق مېن سالدرغانچە طورسون، هيچ كيم قوزغاتسون، ناگه بر بر كشي قوزغاتوب طوغرى غە بوروب قويسه اول كشيني ميكا ايتوكر!» ديكانده مېن ايتدم: «بو مسجدنك قبلهسى خطا توگل (بلكه) يك درست!» ديديكمدە صوگره ايتدى جماعتك مېنى اشارت ايتوب: «مونلر اوزلرينك بلمگانلكلرينى بلميدر، قبلهسى درست ديدر بو اولده ايتمك كيرهك ايدى بز بلمىمز، بو مفتى لوازمى آندن صورارغە كيرەك. ديو اوزلرى بلمگانلكلرينى بلماينچە قبله اورنى كوركرگان بولوب پادشاهنك نى قدر خزينه آچھ سيني ضايع قيلغان» ديو.

اوزينه قول كيمسەلر و آنك يانده قوشطانلق قيلول بوروجى ملالر و بعض آخوندلر يعنى سعيد بيسته سينگ اوزبك ملا و ابواليت ملا و ابوالفتح آخوند. قازاق ايچنده يورگوچى واوشنداق قازاق خانى قاشنده يورگوچى عبيدالله آخوند و غيرى بخارا ابلجىلرى، مفتىنك سوزىنى خوبلاب «هاؤا تقصير! درست. سزگه تيوش ايدى قبله اورىنى كورگرمك، مونداق شاهانه لك خزينه سندن سالنغان وقتدە!» ديو. موندن صوگ مېن ايتدم: «بو مسجدنك قبلهسى اصلا خطا توگل، يك درست (و) طوغرى، بزم شريعتمزده معتبر كتابلرمزنگ عبارتلىرى بويە ديديكمدن صوگ مفتى ايتدى: «اوتوز دورت بلكه اوتوز بيش درجه خطاسى وار علوم حكيمه گه بنا» ديدى. موگا قارشى مېن ايتدم. «بزم مجتهدلر بو قدر تكلفه وارمانلر حتى شول قدر ايتكانلر: ما مېن المغربين قبله لا هل المشرق و ما مېن المشرقين قبله لا هل المغرب و الجنوب قبله لا هل الشمال و الشمال (قبله) لاهل الجنوب» ديديكمدن صوگره ايتدى: «گرچه مجتهدلر آنداق ديسەلرده فتوى حكما قولينه، منكر فتوى كافر» ديدى.

(۱) عبدالسلام مفتى. بو يرلرده تاريخلرنى يازو طوغروسنده ساراللق قيلغان. خبرلرگه كوره اوشبو برنجى جامع ۱۸۰۵ نچى يلدە (۱۲۱۹ هجرى) ۲۵ نچى يانوارده آچلمشدر.

آدملر ديب ياگلش خيال قيلغانم ايچون آنلر توسلى بولورغە طريشمام، چونكه بزنگ شول زمانمزده مذكور ذاتلرنك عاليجناب و امثالسر آدملر ايكانلكلرى حقنده يازلغان رسالهلر، كتابلر يوق ايدى، اگرده آنلرنى اوزلرى بولغان صفلىرى ايله تانوغان بولسەق ايدى. شونلرنى اوزمزرگه رهبر ايتوب طريشقان بولور ايدك، آنلرنك درجه لرينه يتو ممكەن بولماسده طوتقان يوللرينه كرو بتولنهى محال بولماز ايدى. شونگ ايچون بالا كرنى شهرت سويو اصولى ايله تريبه قيلوكر، شهرتنى و اخلاقلى آدملر ايله آنلرنى تانوشدركر، هم بالالركر كشي بولورلر هم ده ملتكر اوسار، يوقارى كوتارلور».

اوزون سويلەرگه حاجت يوق، شهرتنى هر كيم سوبه لكن حقيقى شهرتنى كسب قياونك يوللرى بيك آور. كوب توزوم كيرەك. «ولكن عزيز في الرجال الثبات» . ر. ف.

عبدالسلام مفتىنك خاطر دفترى

(باشى اوتكان يلدە)

الحاصل سياتلنوى كئاز ؤولكونسكى، اورالسكى دن قايتقانچى (محمدجان مفتى، اورنوبورغده) كوتوب ياندى ايكي آى غە قريپ، قاچان كيم سياتلنوى كئاز قايتقاندن صوگ كورشە باردم. قلعه نك بارچه اكابلرلى طولغان. مېنى كورگچ دە «ازداروالى ملا، مفتى نى آيژايتلى تيبه» ديدى. آنك ايچون صورادى مفتىنك بزلرگه عدواتىنى اولدن ايشتوب بله كيدگان ايدى. آگا قارشى مېن جواب بېردم: «نيط نى آيژايت» ديدم. صوگ ايتدى: «نيوچ ملا يە ازناى اون تبه خوچوت بولنه آيژايت يە نى اصطاويم كاغدا مى زيف بوديم مفتى نى موژووت تبه آيژايت» ديدى. صوگره مېن بلغارديت ايتدم (مفتى حضرتنك روسچە سوزلرى اوز رسمى ايله كوچرلدى).

ايكنجى كون (محمدجان) مفتى كورشە باروب ايتوبدر: «مسجدنى اسؤيت ايتارگه كيدم» ديگچ كئاز ايتكان: «قايجان آچوب اسؤيت ايتارسز؟» ديو. آگا قارشى مفتى ايتوبدر: «يانوارنك ۲۵ نچى چيسەلاندە جمعە كون آچار ايدك، بيورنە كر ايركان سيداسكى پاليتسه گه هم موندەغى غارادسكى پاليتسه گه بوليكاييت

امام مظفر اوغلى ملا مطهرنى امام ديب بلسونلر. آنك ايچون اول ملا عبد السلام عبد الرحيم اوغلى ملاقى و امام لوازمندن معزول بولغان، فلان وقتده مفتيدن اوزوب بر كون مقدم عيد فطر غازينى اوقوغان سببى» ديو آيتديلر.

موندلرغە قارشو غصپادين تيتولرنى ساويتنيك ميرسليم آغا (بيكچورين بولسه كبرك) آيتدى: «اگر آنداق بولسه مفتى بزرگه يازو اينه اعلام ايتسون، مونداق اصلاويسنوى آيتونى بز قبول ايتيمىز» ديو.

حاصل كلام غازدن چيقانندن صوگ ميرسليم آغا اوينه باردق بر نيچه جماعت آصاقاللىرى و منصب ايهلرى، مصطفى ميرزا، محرم باي، بورانغول كاتون و دوست محمد كاپتان و غيرلر مصلحت ايتوشديلر نى اشله مك كبرهك؟ آخر مصلحتلىرى شول بولدى: اول زمانده سياتلنوى كئاز وولكونسكى نك مينينك كوني ايدى. شول سببى آگا هر بر اطرافدهغى الوغ منصب ايهلرى جيولغان وقتى ايدى. «اوقا» دن كيلگان ايدى غويبرنسكى پرقورور غصپادين باغينسكى. آگا باروب سويله ب قارىق، اول نى آيتور بو طوغرىده ديو آگا جيولشوب باردق، مذكور كيمسهلر بارچه موز. بارغاندن صوگ صورادى: «نى خبر؟» ديو. ايتديلر:

«بو كون مفتى، بزنك ملازنى مسجدده امامتچيلكدن منع ايتوب كشى ياروب آيتردى: بو كوندن صوگ امام، عبد السلام عبد الرحيم اوغلى ديب بلسونلر، موندن صوگ امام، ملا مظفر اوغلى ديب بلسونلر، آنك ايچون اول عبد السلام عبد الرحيم اوغلى اوزغان يل فلان عيد غازينى مفتيدن باشقه بر كون الكارى اوقوغانلى ايچون لوازمندن عزل ايتولگان ايكان، ديو آيتوب ييارگان، شول سببى عاجز بولوب ابتدا سزنگ مرحتكزگه صغوب كيلدك، اوتهمز بزلرنك امامزنى وهم بزلرنى مرحتكزدن تاشلاما ديو اوتسگاندن صوگ آيتدى: «مفتى بيك تيوشسز اش قيلوبدر، حتى اول عيد غازينى اوقوغان حقنده سزنگ ملا كزنگ جوابى موافق شريعت و موافق زاقون تابولوب آنك سوزى درست بولوب مفتى اوزى تيوشسز، آنك اوستندن كورگانلگى ايچون مفتى گه بيك زور وئغوور و شلته يازلدى هم آنك حقنده سزنگ ملا كز كندى اورتده قالدولغانلىقى و مفتى گه زور وئغوور و شلته اعلام ايدلوب كئازگه راپورت ييارلدى، غويبرنسكى پراولينيه دن ايمدى سزلر اوزكزنگ ملا كزنى ملا ديب بلوب غيرى كشى ملا كزنگ اورنینه چيقوب اوطورسه مسجددن تيبكلهب چيقاركر، هيچ بر قورماكر، بو كيچ مين اوزم سياتلنوى كئازگه بارچه سيني آيتوزم» ديدى.

الحاصل اول كيچه غصپادين پرقورور باغينسكى سياتلنوى

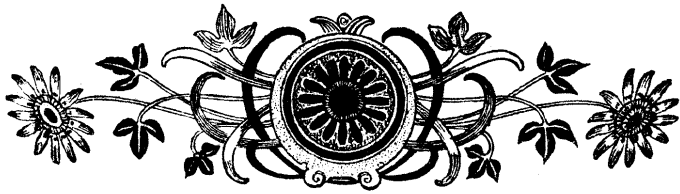
موگا قارشو مين آيتدم: «جامع الرموزده شمس الدين محمد ايتكان: ومنهم من بناء على العلوم الحكيمية الا ان العلامة البخارى قال في بحث القياس من الكشف: ان اصحابنا لم يعتبروه وبه يشعر كلام قاضيخان» ديو ايتكان ديديكمدن صوگره آيتدى: «سين ديوانه، سلطان محمود كچى (۱) ميگا بويله جواب قايتارسن!» ديدى. صوگره ايكندى غازينه بارساق كوردك محرابدهغى غازلقنى طوغرى صالوب قويغانلر لكن «كيم سالغان؟» ديو صوراوچى كشى بولمادى.

بعده اخشام غازينه باردق (ايكندى اوقوغاچ اولبرينه قايتقانلر بولادر) اخشام نمازىنى اوقوغاندن صوگ قايمو مفتينك كندى اوزى پرتيكلر نوى اصلاويسنوى مؤذلك گه تعيين قيلغان كشىسى عبدالكريم ديكان كيمسه آيتدى: «مفتى حضرتلى ميگا بيوردى، اول سالدرغان نمازلقنى كيم طوغرىلاب سالغان؟ مفتى سالغان روشندن اورتندن قوزغاتقانتى بلورگه بيوردى» ديدى.

اول حينده بر عبيدالله اسملى تلماچ آيتدى: «مين باهامد مفتى سالدرغانلقنى، بو نيچوك مونداق قيقو سالونغان؟ ديو مين توزاتوب طوغرىغە سالغان ايدم» ديدى. موندن صوگ مين آيتدم: «بار مفتى گه باروب آيت: مونك قبله سى اصلا خطا توگل بيك درست، اگر خطا بولا طورغان بولسه محرابدهغى بر غازلقنى بوروب سالدرمق ايله (گنه) قبله سى درستله غاز، اگر خطا ديب آيتسه مسجدنى بوزدروب يا كدن سالدرسن لكن خطا توگل، ملا عبد السلام شونداق آيتهدر ديو باروب آيت!» ديدم.

صوگره اول كيچ اوزوب ايرته غازينه باروب غاز اوقوب ورد اوقوب دعا قيلغاندن صوگ بعض كيمسهلر طوروب كيتديلر، بعضلىرى سورة يس اوقوغانچى اوطوروب سورة يس تمام بولغاچ دعا قيلغاندن صوگ جماعت قوزغالوب چيقا باشلاسلر مسجدنك آلدانى بولمسهنده اولگى طوروب كيتكان كيمسهلر طوقتاب طورالر ايمش. يعنى مفتى، ايكي كشى يياروبدر مسجددن جماعتنى چيقارميچه جماعت گه باروب آيتور ايچون، شول سببى آنلر چيقارماينچه طورالر ايمش. بعده بزلر هم اورغزدن طوروب بارغاندن صوگ صورادق: «نى سببدين جماعت چيقماينچه طورادى؟» ديدگاندن صوگ آيتديلر: «مفتى كشى ييارگان آنلر چيقارمىلر» ديو. اول كشىلردن صورادق نى سبب و نى سوزكز بار؟ ديو.

آنلر آيتديلر: «جماعت سزلرگه مفتى حضرتى يياردى بو كوندن صوگ امام، عبد السلام عبد الرحيم اوغلى بلسونلر موندن صوگ (۱) محمدجان مفتى، اوزينى سلطان محمود اورتده قيلهدر. موندن مقصودى توركياده وفات بولغان سلطان محمودى ياكه سلطان محمود غزنوى؛ مونسى بزرگه معلوم بولمادى.

اجتماعی، اخلاقی بر لیکسیه

«اوپا» شهرنده سودا قلوبی یورطنده، مشهور دوقتور گاردون طرفندن *Выражение* یعنی بر ملتک مادی و بیگره کده معنوی جهتدن ضعیفله نووی، توبه نله شووی حقتده مهم لیکسیه او قولدی.

لیکسیه رسم ایله کورساتلگانگه بیک جانلی بولدی. دوقتور گاردون اوشبو روشده سویلی: «بر ملتک مادی و معنوی جهتدن ضعیفله نووی: اول ملتک خسته لگی هم کوب ئولوویدر. فقط مین بر ملتک ئولووی حقتده توگل، بلکه آنک معنوی خسته لگی و اخلاق جهتدن بوزوقلغی حقتده بر نیچه سوز سویله مکچی بولام. روسیه ده یوروپاغه قاراغانده ئولو آز بولسه ده معنوی خسته لک (اخلاق بوزوقلغی) بیک حکم سوره در. اوغرلاو. ئولدر و بزده بیک کوب. موندی خسته لک بزده کوندن کون آرتادر. چونکه بزده خلقنک سلامتکنی صاقالی طورغان یوللر بیک آز. ایگ محتاج بولغان نرسه مز صودر. روسیه ده گی صولارنک یوزدن یکر می ئلوشیگنه سلامتکنی صاقلارغه موافق. قالغان سیکسان ئلوشی ضررلی صولاردر. بزنگ قالارمزده پچراقدر. نجسلرنی آغزر ایچون قاناللر بیک آز. قالارده طار اوراملرنک کوبسی طاش جابلمه گان. یاقتیلق تیوشلی درجه ده توگل. بزده قالارنک کوبسی کیره سین بر قسمی غاز، قالغان بیک آز قسمی گنه ایلیکتریک ایله یافترتلادر. مثلاً: پانتختمز بولغان «پتر بورغ» ده «قانالیزاتسیا» یوق، بتون قالا ایلیکتریک ایله یافترتلمی، ایکی مگ قدر کیره سین ایله یانا طورغان قنار بار. بایتاق اوراملر طاش توشالمه گان.

خلقنک مادی و معنوی جهتدن ضعیف بولووی تریه نک ناچار لغندن، طورمشنگ طبیعی حالده بولماوندندر. فرانسوزلر ایله روسلرنک صوغشلیرینه یوز یل طولو مناسبتی ایله یاصلغان بایرهمه، «بارودینا» ده یوز یاشدن اوزغان کشیلرنک بیش - آلتی غنه بولغانغی کوردلی. حالبوکه باشقه پادشاهلقلرده، بیگره کده بلغاریاده یوزدن آرتق یاشاوجیلر بیک کوب بولادر.

بزده عائله محبتی یلدن یل کیمی. عائله لرینی طاشلاب کیتوچی، آتالق آنالق فرداشلک مناسبتی کیسوچی ایر بالالر کوب بولووی کبی قزلر بیگره کده کوب. قز بالالر آتالرینه، ایر بالالر بیگره ک

کناز ؤولکونسکی که بارچه سینی بربر بیان و عیان ایتکاندن صوگ سیاتندوی کناز زیاده آهیلانوب آیتوبدر: «مفتی کیتماگنمی؟ مین آگا ایتکان ایدم مینم منینکمنی اوزدروب کیت!» دیگاج اول ایتدی: «ضرور اشم بیک کوب، کیتم دیب کورشوب کیتکان ایدی» دیگاج برقورور آیتوبدر: «بو کونده مونده، مسجده که کشیلر یباروب ایتدرگان» دیگاج سیاتندوی کناز زیاده قهری و آچیغی کیلوب اوزینک بر آدیوتاتینه بیوروبدر: «بار مفتینی آلوب کیل!» دیو. صوکره کنازنک بیک آچیغلانغانلقینی کورگچ غصپادانر سویله شه لر: «مجلس بوزولا، صفاسی قالمی» دیو. اول طوغریده نیچوگ دیب کناز که آیتور که بلعی حیران بولوب سویله شکانده غصپادین تیماشوف دیگان قارت دوورده کناز که آیتوبدر: «ؤاشی سیاتلستؤانی ایچون اوزگرنی بیزیا کوینی ایتوب مونداق الوغ مجلسکر وقتنده مفتیوشکه نی مونده چاقرتاسن، اوخشاماسمو مونده چاقرمینچه آدیوتانت یباروب ایتدرسه گز، مفتی نی ایچون بزنگ سویله طورغان ملامزنی مونداق آیزات ایتادر، کون بورون مونداق قیلماسون» دیگاج غیرلر هم ایتکاندن صوگ معقول کوروب آدیوتانت یباروب ایتدرگچ مفتی تاگ برله طوروب کیتکان، کنازدن قورقوب.

آخری بار.

شعر:

قارت برله ن قارچق

— کنکی، قارچق، اورامده غی بوزاولار؛ نیندی. دیم، زورلار، نهی، نیندی سیمزلر. اونیلار. سین کورمیسگ!
— جو، سین! آوزگدن جیل آسون، قایدن اول سوز کیلدی صوگ!
بلمیسگمی، بیت آلا بزنگ بوزاولار، کوز تیه ر.
— آیته من بیک واق، یابقلار، دیم، ضعیفلر، نیندیلر!..
اسکندر کیله ولی.

طوغان کونمنی اوزدرغانده

اوته کونلر، اوته یللار، اوتلر، ابد قایتاس بولوب میندن کیتلر.
کیته یللار بلهن دردم، کوچمده، قالاتیک قایغیلی ازلر ایسمده.
«م»

اچلر. اچكى ايله ميلرینی، تهنلرینی آغولیر. یاصالغان آنکیتلر، توبهن مکتبلرده ایر بالالرننگ یوزدن ۹۴ ی، قزلرننگ یوزدن ۹۱ ی اچكى اچکلرینی کورسه تهر. اورنا مکتب شاگردلرننگ یوزدن قرغی اچه در. عالی مکتبلرده گئی شاگردلرننگ کوبمیسى اچدیگنی یه آنکیت شولای کورسه تهر: یتربورغ ده غی تیختولا گچسكى اینستیتوتده یوزدن آلتمش ایکس ی؛ مهسکودار الفنوننده یوزدن قرق اوچی خارکف دارالفنوننده یوزدن ایلمی ایکس ی؛ یوریف دارالفنوننده یتمش برسی اچه در. روسیهده اچكى ایچون بر میلارد صوم آچه طوتلادر. دنیاده ایك زور مملکت بزنگی بولغان کبی، فقیر مملکتده بزنگ مملکتدر. بزده هر ۱۵ یلده بر مرتبه آچلق بولادر. حالبوکه غربی یاؤروپاده هیچ آچلق بولمیدر. چونکه بز طورمشنگ یولینی بلمیمز. شوننگ ایچون فقیرمز. غربی یاؤروپاده، مثلا: انگلیهده، بایلقنی بولگن چاقده بر کشی گه یلغه اوچ یوز، فرانسیهده بر کشی گه یلغه ایکى یوز صوم توشه. روسیهده ایسه بر کشی گه یلغه بر صوم ۵۰ تین توشه در. انگلترهده خدمتچی، آطنهده اورتا حساب ایله ۱۶ صوم اشلیدر. بزده آطنهده ۴-۵ صوم اشلیدر.

بزده آورولر آراسنده ایك کوب طارالغانی «سیفلیس» در. باشقه آورولر بزنگ ملتی خراب ایتدیگی کبی بونجس آوروده بزنی قرادر. فقط بزنی ایك خراب ایتوچی، عمرلره بزنی قصقارتوچی، یك کوب جنایتلر اشنه توچی - فقیرلکدر. اگر بزنگ ملت، دنیاده اوزاق یه شیم، راحت طوریم دیسه: مکتبلرینی توزه تو ایله برابر کوبه تیورگه، خلقنی مادی و معنوی جهندن بتره و قرا طورغان نرسه لر ایله صوغشورغه، مملکتده اصلاحات یاصارغه تیوشدر. شوندن باشقه قوتلورغه چاره یوقدر. «طورمش».

شورلر:

..... گه

سوبله سهك سوز مطبوعانده سوبله چن کیره کلینی
اول یاراتمیدر سینگ کبک سیرهك ایله کلینی.
ك. پاتی.

اصلاح ایلمك بو قومی هیهات
ایقناظ ایلمك بو نومی هیهات

صادق افندی.

آنالرنینی یاراتالر. عمومیت ایله ایر وقز بالالر، آنالرنینی آنالرنندن آرتغراق یاراتالر. مونگ ده سببی: آنالر کوب وقتده اویده طورمیچه، طورمش قایغوسی ایله چیتده یوروب، بالالر هر وقتده آنالرنینگ تریه سنده، آنالرنینگ شفقت قوچاقلرنده اوسولریدر. شونگ ایچونده آنالرننگ جدی تریه کورولری لازمدر.

روسیهده بالالرننگ جنایت (بریتوپلینی) یاصاوارى باشقه مملکتلرگه قاراغانده کوبره کدر. بزده بالالر جنایت اشنه وده زورلردن برده قالوشمیلر. ییدی - سیکز یه شدن اون یه ش گه قدر بزنگ بالالرمز اوریلر، برسی برسن اولدره لر. حتی صوگ یلرده، بالالر آراسنده جنایتلی اوینلر ترتیب اشنه باشلادی. مثلا: بر بالا، اسطالپین بولوب، ایکنجیسی باگروف بولوب اییده شینی اولدره در. معلملرنی درسده آطو، خط ایله آچه صوراو هم بار. بز اوزمز بالالرمزغه کوچرگچ بولامز. روس ادبیاتی عائله محبتی نك بئکانینی، بالالر آراسنده غی جنایتنگ کوبه یگانینی یك آچق کورسه تهر.

بزده عصبی یورهك آورولری یك کوبه یمکده در. روسیهده خسته لرنی دارولامق ایچون خسته خانهلر یك آز بولغانغه، آورولرننگ کوبسی ئولهلر. یگره کده کورکده خسته لغی، اسکار لاتین بزنی قرادر. بزده یوز آورودن سیکز کشی گه خسته خانهلرده اورن بار. فرانسهده و باشقه غربی یاؤروپاده یوز آورودن ایلیسینه خسته خانهلرده اورن بولا.

بزنگ اورتا مکتبلرمز: عصبی، یورهك آورولغینگ، اوزینی اوزی اولدروننگ اوچاغیدر. بزنگ اورتا مکتبلرده هر میلیونه ۵۵۶ دن آرتق کشی اوزن اوزی اولدره، بو ایسه یك قورقنچیدر. اورتا مکتبلرمز نك عصبی آورولرنی طودروونه سبب: مکتبلرمز نك اورتاچه استعدادلی بولغان کشیلرگه قاراب قویلاماوی، هم ده ایرکنجیلک بولماودر. عصبی خسته لك بر بووندن ایکنجی بوونغه کوچوب یوریدر. آتا - آنالری خسته بولغاچ آلارنگ بالالری ده خسته بولوی طیبیدر.

بزده یهده یك یمان بر آورو بار. اولده - اچکلکلر. بز اچو خصوصنده غربی یاؤروپاغه قاراغانده دورتیچی اورتنی طوتساقده، بزنگ اچولر یك ترتیبسز بولغانغه، بر اچکهنده یك کوب اچلگه نکه مادی و معنوی جهندن یك کوب ضررلرغه دوچار بولامز. اچكى، هر تورلی قباحتلکنی اشنه تهر، حالبوکه بز مونگ ایله کورده شه بلمیمز. اچکنی قولمز ایله بترگه تله سهك، ایکنجی قولمز ایله آنک بتمه وینه یاردم ایته هز. دقت ایتگر! بزنگ آنالرمز اچدیکی کبی، آنالرمز، بالالرمزده، توبهن، اورتا و عالی مکتبده اوقوچی، ملتنگ تره گی بولغان شاگردلر مزده

ممکن تو گلگمی؟ ممکن بولسه اصلاح يوللری نیچوگ بولورغه ممکن؟
 (۵) بو مسئله، ملت منفعتی جهتدن اهمیتی بر مسئله می تو گلگمی؟

(۶) اوشبو سؤاللرغه آرتدراچق باشقه بر سؤال یوقمی؟ بولسه، اول سؤال، نی روشده وجوابی ده نیچوگ بولورغه تیوشلی؟

بو سؤاللرغه بیرلکان جوابلر اوشبونلردر:

I

(۱) ملالاق اورنی حرمتلی اولووی ایله برابر، بیوک بر درجهلی اورن. چونکه بر محله نك امامی، امام ده، قاضی ده، واعظده، معلم ده، تورهده بولا. شوندی کیگ حقوقلی بر اورنده، ملتک فائدهلی خدمت ایتو ممکن بولماسه، یالگرم معلمک ایله گنه کوب خدمت ایتو اوگلی بولماز. زیرا محله خلق هر جهتدن مسجدنگ اوقازنی ملاسینه به یله نگان. ملا. قای طرفقه چلبرنی تارتسه، خلق شول طرفقه، بوریدن قورققان قویلر کبی دولاب چابالر. تیک جایلا براق تارتورغه کیرهك. قسقه سی: سوزمنی اوتکاریم، فائدهلی خدمتمنی کورگازیم دیگان کشی مطلقا بر محله گه ملا بولسون. ایگ کوب خدمتلی اورن ملالاق اورنی.

(۲) ملالاق منصینه لیاقتسز ذائلرنگ اورنلاشونندن بتون ملتک ضرر کیله چه گی کون کبک آچق. بو طوغروده سوزنی اوزایتورغه حاجت ده یوق. مادی جهتدن ترتیبی بر مکتبک، اصول تعلیم و تریه دن خبردار بولغان حقیقی بر معلم قویولمی چالاسوالدی بر ذات قویولسه، بتون ماتنگ اوستینه ضرر کیله چه گنده شبهه یوق.

(۳) آنلر باشده رغبت ایتکانلر، لکن طوراً طورارغبتلری سونگان. شونگ ایچون بالارن دنیاوی مکتبلرگه بیرلر. بو فکری ملالرنک، ملالقدن ییزولرینه سبب: فکری ملالرنک فکری ایله محله خلقینگ فکری بر گه بریگه لمه وی؛ فکری امام اوزینگ فکرن بردن قارا خلقغه قبول ایتدررگه تلی، اما خلقنگ کچکنه دن بتون وجودلرینه تامر جه یگان ایسکیلک وفائده سز تعصب. امامنک یاکی (عموم تعبیرنجه، یوقسه یاکی توگل بلکه عصر سعادتده گی صاف اسلام روحن) فکرن قبول ایتوگه قارشى طوراً. شونگ اوستینه، چایان، چالما کیگان آق صاقالی بابایلرنگ قوتقوسی ده قوشوله. شوندن سوگ امام ایله قوم آراسی اوزندن اوزی صوونا، صالقتایا ویراغایا بارادر. عالی بولغان فکر همان عالیکنی تلی؛ ییلگولی، بزنگ روسیهده دوام ایتوب کیله طورغان مکتب و مدرسه لرمز، عالی فکریلرنی قناعتلندرمی. شونگ ایچون حکومت

ملالقدن کوگل صوونو و آنک سبیلری

اوتکان یلده آخوند عبدالهادی الاسبکایی جنابلری «شورا» نك ۲۰ نچی عددنده «ملالقدن کوگل صوونو» اسمی ایله بر مقاله درج ایتوب خلقلر نك حتی اوکازلی ملالرنک ملالقدن کوگلری صوونودن و بالالرینی باشقه یوللرغه کررلک روشده تریه قیلورغه باشلانقلرندن زارلانغان ایدی. اوشبو مناسبت ایله توبانده گی سؤاللر یازلوب شول حقهده جواب بیرولرینی اوقویچیلردن اوتلنگان ایدی.

حاضرنده اداره گه آنغان ترتیب ایله شول طوغروده گی جوابلرنی کوچره مز. جوابلر، ظن قینغان درجه دن کوب همده بعض برلری بیک اوزون بولغانلقدن بعض برلری بر آرقسقار تلورغه طوغری کیله. مثلاً: شوشندی اجتماعی مسئله نی یازوب مذاکره گه دعوت قیلوی ایچون عبدالهادی آخوندغه همده شوندی مقاله لرگه هر وقت اورن بیروب طورغانی ایچون «شورا» اداره سینه اوقولغان رحمتلر، تشویق و ترغیبلرنی یازارغه لزوم کورلمادی. امضالری کامل بولماغان یا که (سببی بیان ایتمیچه گنه) مستعار امضا قویارغه قوشقان همده کاغدنک ایکی یوزینه ده یازلغان مقاله لر قالادر. مونلرنک جمله سی ۹-۱۰ قدر بولور. اوشنداق اوشبو بریچی عدد باصبوب چیقغاندن سوگ کیله چک جوابلرده درج ایتولمازلر. سؤاللر اوشبونلر ایدی:

- (۱) مسلمانلرنک دینلری، اخلاقلری، اجتماعی و اقتصادی حاللری نقطه سندن ملالاق اورنی حرمتلی بر اورغی وشول اورنده طوروب ملت گه فائده سی بولاجق خدمت لری قیلورغه ممکنمی؟
- (۲) یاخشی کشیلر بو اورندن تابوب طورولری سببی لیاقتسز آدم لر اورنلاشوب طورسه لر ضرر بولورغه ممکنمی؟ بولسه بو ضرر خصوصی کشیلر گه گنه می یوقسه عموم ملت ایچون بولاجقمی؟
- (۳) فکریلری آچیق ملالر نیچون ملالاق غه رغبت ایتیلر و بالالرینی نیچون باشقه خدمت لری ایچون حاضریلر؟
- (۴) ملالاق اورنی اگرده هم دنیا هم آخرت ایچون خیرسز بر اورن بولسه مونی خیرلی اورن بولورلق ایتوب اصلاح قیلورغه

بله من. موندن باشقه کوب دلیللر ایله اثبات قیلورغه حاجت یوق.
 (۲) معلوماتی، اشکلکی ذاتلر اماملقدن بیروب، لیاقتسز، معرفتسز آدمیلرنگ ملا بولووی چیکسز ضرردر. هالاق ایچون محله ننگ دینی و مدنی کیزدکارن احاطه قیلورلق معلومات کیرهک. شونسز مسؤلیدن قورتلو ممکن توگل.

(۳) بزده ماللق ایله معیشتنی یاخشیغنه تأمین ایتوب بولمی. واجبه و نافله صدقلر برله گنه یه شه گان ملاده تقوذ به. حرمت کیتنه، ذلت و مسکنت کیله، وظیفه سن اونوده قصولرق کیتوره. غایوق، خایروق بایارنگ خاطرلرن صاقلامی بولمی. موندن باشقه، خلقمزننگ تعصینه، ثلله نیندی خرافات، عادی نرسه لردن عبارت بولغان اعتقادلرینه موافقت ایتهرگه وجداننگ ایماننگ مساعده ایتمی؛ مخالفت ایتسهک باشکا قیامتار قوبا؛ بزنگ ملا، تکیلر یولینه کرگان، دین گه قارشسی سوبلی. حتی قوشتانراق ایمان شرطچیلری پاك وجدانگه، ایمانگه ده قیوب قویالر. قسقه سی: بزده آگلی، معلوماتنی ماللر ایله خلقمزننگ معامله سی بنی اسرائیل پیغمبرلرینکندن کیم توگل. شونلقدن فیکرلی ماللر، جانلرنان قدرلی بولغان بالارن جهالت و خرافات اسارتی آستنده طار معیشت که حاضرله رگه قزقسنمیلر، طوغریسی راضی بولمیلر. حر معیشت که، کوکلی استقبالگه حاضرله ونانگ کیره کلگن آگلادیلر.

(۴) ماللرننگ اقتصادی حاللری ایچون معیشتاری تأمین ایتلورگه، حکومت قارشنده حقوقلری آرتدرلورغه تیوش. بو مسئله گه عموم خلق طرفندن اهمیت بیرلسه، صابرا نیامزده قولندن کیلگان قدر غیرت کورگازسه اصلاح ممکن بولور ایدی.

(۵) ماللق اورنن اصلاح مسئله سی دینی و ملی جهتدن مهم مسئله لردن صانالورغه تیوشلی. بنا علیه، بو مسئله مطبوعات صحیفه لرنده نقلاب مذاکره ایدلورگه وهر بر امام هم حضرتلرمزده اشتراک ایتهرگه کیرهک. ماللق اورنی اصلاح اینلمه گان صورتده آگلی یاشرمزننگ ماللندن بتونله ی کوکلیری صوونوب، نهایت بو مقدس اورن جاهل و متعصب آدمارگه گنه قالور. بونگ ایله اسلامیت و ملیتمز بتمه سه، قالووی ده شکلیدر. بزدن نیچه اولش کچوک ماتلر، مکتب و مدرسه لرن، روحانیلریننگ حاللرن نه لله قایچان اصلاح قیلدقلری حالده بزده اشرلر همان ایسکیچه بارا. سیزه من، یازامز، صوکرده اونوتامز. سوبله وچیلریز کوب بولسه ده اشله وچیلریز بیک آز.

اسکندر الحمزوی. ییزه غوبرناسی، شقشه قره سی.

III

مسلمانلرنگ دینلری، اخلاقلری و اجتماعی حاللری نقطه.

مکتبلرینه کوربهک رغبت ایتسه لر کیرهک. بو ماده حقتده بیک کوب تورلی اویلا رغه چوهو ممکن.

(۴) ملا صایلا و صایلانچاق آنی تصدیق ایتو یعنی: بولاچاق امامنگ دوخونی صوبرانیه طرفندن امتحان ایدلووی کبی اشرمز شبهه سز ابتدائی مکتبلر مزننگ اصلاحی صوگنده ایسک الگ اصلاحه محتاج دینی، اخلاقی، اجتماعی مسئله لرمز دندر. بو طوغروده دوخونی صوبرانیامزغه هم آنک اعضالرینه سوز تیدرمی اوزو ممکن توگل. چونکه محله خلقی ملا صایلانچاقده. ملا و امام بولاچاق ذاتنگ اچکی مزیتلرینه قارامیلر، آنلرغه (خالقغه) امامنگ فیغوراسی ایله قرائتی یاخشی بولسه بولغانی. قرائتده ده آزران کیمچیلک بولسه، ملانک آشاتو و اچرتووی ایله قام بولا. ملا بولاچاق شاگرد محله خالقندن قوتولسه، مقصودینه ایرشه طورغان یولنک ایگ قیون بیرن اونکان بولا. چونکه صوبرانیه ده آگا خوف یوق. شاگرد بیک یاخشی به. که هیچ کم اوقازسز قایتماغان. اگرده صوبرانیامز بر تورلیگینه چیک قویسه ایدی ده، شول چیک (پروگرام) ایله گنه امتحان قیلسه ایدی، شاگردلر طاشقه به ریلگان بورچاق کبی کیری قایتورلر ایدی، قایتچاق کوربهک طریشورلر ایدی هم بوندن صولک باروچیلرده چیکلگنه بارمازلر ایدی. صوقر طاوقنک آلدنده همه جوپچار بوغدای بولورغه یاراسه ده، صوبرانیامز باروب قایتقان همه شاگردنگ امام خطیب و مدرس بولوب قایتووی معمول توگل؛ یارامی. صوقرلرمز صایلانچاق شاگردنی کوزلیلرمز خوبلاب طورسه. اسلام محله لری هیچ بر وقتده ده ره تکه کره س.

(۵) ایکنچی جوابده «بتون ملتکه ضرر کیله چه گی کون کبی آچق» دیدم ایچون بو مسئله ملت ایچون بیک اهمیتی. چونکه بز مسلمانلر قارشنده مکتب، مسجد مسئله لری اهمیت قازاغسه، نیندی مسئله بزنگ دقتمزننی اوزینه جاب ایته چهک؛ علی جان تیرشقاوی.

II

(۱) بزده ماللر، محله ننگ باشی. امامی، خطیبی، واعظی، قاضیسی اولدیفندن ماللق حد ذاتده حرمتلی اورن؛ دین و ملت خدمتی مقدس خدمتدر. اهلیتی، مقتدر بولغان روحانیلر ملتنگ دین و اخلاقی توزه لووینه، مدنیت و اقتصاد باندده ترقی سینه سبب بولا. هر بر مزگه معلومدرکه، بز نیچه دانه محترم حضرتلرمزننگ غیرت و اجتهادلری سایه سنده خلقمز، اوقونگ لزومن آگلادی؛ آزمی کوبی مکتبلرمز اصلاح ایدادی. یاخشی ملا آرقاسنده محله ننگ آچلدغن اوقوتو اشرلرینگ یواغه سالوندغن کوروب هم ایشتوب

الوغ كوسهك كوتارگان» دیگان شیکلی هیچ بر کیره گی یوق اورنده ایکی اوچ مگ صوملرغه توشروب مسجد سالورغه باشیلر. طبیعی مسجدنک قامینه قوتلری یتمی، شولای ایتوب مسجد یارتی یولده قالا. شوندن سوک کرشهر تورغ یاسارغه!! کم مسجدنی تام ایته شونی ملا یاصیمز!! باشلانا تورغ. طبیعی بزنگ بیاغی، قولندن بر قدر اش کیلورلک ملت قهرمانلری، مینم ایچون باردی بر: آقچه بیره بیره ملا بولور حالم یوق ایندی دیب تورغده یارشمیلر. شولای ایتوب ملالقدن محروم قالالر... بیاغی خلق دوستلری ایسه اوزلرینگ قوللرندن باشقه اش کیلمه ون بلهر، شولای ایتوب مسجدنی بتررگه اوستلرینه آلالر... اوزون سوزنک قسقه سی بو کونده ملالر قحطلغی بولماغان شیکلی کیله چکده ده بولورلق توسلی کورغی. مدرسه ده وقتده شاگردلر: «ملا بولیم، ملا بولیم!!» دیسه لرده اولغه قایتوب طوره باشلاغاچ اول فکر اوزگار... مسکاو شهرینه ملا صایلار ایچون جیولغان مجلسده هر کشی: «اول کیره کمی بو کیرهک» دیب قحقرغان... آلارنک بیت هر قایوسینک آرتنده: «زنهار آبری طرشه کورگر ایندی!!» دیب ایتوب قالغان توغانلری یا ایسه تانوشلری بولغان.

مونه بو واقعه ملاغه قحطلقنی توگل، بلکه ملاغه یابلقنی کورسه تسه کیرهک. درست، مونه حاضر کوز آلمزده بر مشهور امامز، اماملقدن طویوب باشقه بر اورن ازلهب اعلان یازه. باشدهه اولی بیرلی بولغان طورمشم سوکغی ایکی اوچ یل ایچنده تمام چیتونله شدی، دی. عنو ایتسون! بز مونی ده امام افندینگ اوزینک قایو اورنده ایدیکن اوتوب، اوزینه تیوشلی بولماغان اشله وندن کیلدی، دیب او یلیمز... چونکه امام افندیلر خصوصا شهر یرلرنده بولغانلرینگ معیشتلری زارلانورلق بولمی. توگل شهر اماملری، نیندی گنه اولغه باروب کرمه، اولده ایکن برنجی یورط ملا یورطی بولا.

ملالر قولینه فقط نکاح، طلاق، جنازه، تکفین میت کبک اشلرینگه تابشروب، باشقه: اوقو و اوقو کبک نچکه و چیتون اشلرنی آلار قولندن آلورغه ممکن توگل میکان؟ «بله ی» ده معلم: عظیم قاسمی.

۷

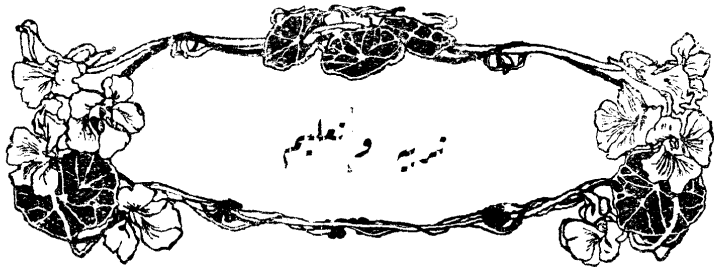
۱) مسلمانلرنگ دینلری، اخلاقلری، اجتماعی و اقتصادی حاللری نقطه سندن قاراغانده ملاللق اورنی بیک محترم و بیک فائده لی بر اورندر. مسلمانلرنگ معنوی حیاتلری اماملرمرز قولنده در. امام و روحانیلرنگ ملترننگ ترقی و تعالیلرنده نی قدر زور رول اوینادقترینی ایسکه توشرو ایچون قرون وسطی ده بولوب اوتکان

سندن ملاللق اورنی حرمتلی اورن و شول اورندن ملت که فائده لی خدمتلر قیلورغه ممکن. معلوماتلی ملا اولده واق بورچ جمعیتلرنده برنجی یول باشچی بولا. باقچه و اومارطه تریه قیلوب اول کشیینه اورنهک بولوچی حضرتلر آز بولسه ده باردی. شوندی اشلرده کوب فائده لی خدمتلر ایترگه ممکندر. روسلرده ده اولرده پوپلر اقتصادی اشلرده برنجی یول باشچی بولالر. اگرده شوندی یول باشچیلقدن یاخشی کشیلر تايوب طورسه نرلیماقتسز آدملر اورنلاشهرلر عمومی ملت که ضرر بولاچقدر. فکرلری آچیق ملالرنک ملاللقغه رغبت ایتمولرینه سببده سوکغی وقتلرده ملالرنک بیک کوبایوب کیتولری و خلقنک روحانیلرغه توبان قاری باشلوی. اقتصادی فائده ننگ آزلغی، بر توری یاخشیراق محله لرگه ملا بولونک قیونانغی سبب بولسه کیرهک. شونک ایچون حاللی شهر ملالری اوغلرینی، آقچنی کوبرهک تابوچی ایترگه حاضرلیلر. طبیعی هر کیم بالاسینی اوزندن اشلیکلرک ایتوب حاضرلرگه طریشادر. ملاللق اورن کوتارو ایچون بردن بر چاره ملالرنک عددلرن آزایتودر. بر محله گه بردن ده ارتق بولماسقه و مؤذنلرنی ملاغه ایده شملک وظیفه سن ایترک معلوماتلیراق آدملردن قوبودر. فیض الرحمن ره قای.

VI

حاضرنده عموما قاراغان وقتده قایسی غنه اولده ملا صایلا- غاسون، مونه دیگان آچق فکرلی ذاتر قالب، دنیادن خبری بولماغان چرک فکرلی کشیلر ملا بولالر. بز شولارنی کورمه زده یاخشی کوزی آچغراق کشی ملالقدن قاچا دیب او یلیمز. لکن واقعه اشلرنگ شوشیلای اشله نووی، یاشلرنگ ملاللقنی تله مه ولرندن توگل، بلکه آلارنی خلق تله مه وندن یایسه باشقه بر سیدن کیله. هر کمنگ معلومی بو کونده خلقمزم، خصوصا اول خلقی عموما قاراغانده نادانلر. شول سببلی کشی بلهن کشینی آیره بلملیر. بره ونک علمی بارلغی بلهن یوقلغن اولچهرگه ده علم کیرهک بیت! کشی بدن کشینی آیره بلو توگل، اول خاتی، حقیقتی یاشرمی آچق ایته تورغان آچق فکرلی یگتترینی (خصوصا آلارده اوزلرینگ عادتلرینه خلاف اشلرده کورنگالهسه) دشمان کوروب، اوزلرینه تاریلکه توتوچی کشیلرنی دوست کوره لر... شولای ایتوب آچق فکرلی ذاتر ملا بولاسی اورنده بیاغی خلق دوستلری ملا بولوب قویالر. ملت قهرمانلرینگ ملا بولمی قالولرینگ بر سببی شوشی بولدی. ایکنچی سببی ایسه هر کمنگ معلومی، خلقمزم شول نادانلغی درجه سنده دیبورلک فقیر... شول فقیرلگینه قارامی ایکن کیره کلی یرده بر مکتب سالاسی اورنده «اورا آلمان

بیرمی معین بر علم و اقتدارغه مالک آدملرگه گنه بیرودر. (۳)
 اماملرمزغه ملت و جمعیتلر طرفندن معین وظینه تعیین قیلنودر.
 (۴) حاضرگی دوخاونی صابرانیه مزنی اصلاح قیلوب حکومت
 قاشنده سوزی اوته و نقوذی بار بولغان بر محکمه گه ایله ندرود.
 مونه اگر شول دورت تورلی ماده بتمامه یرینه یتکرلسه ملاللق
 اورنی دنیا و آخرت ایچون فائده لی بر اورن بولور. ۵ نجی
 سؤالگه: بیک اهمیتی دیوبگنه جواب بیردمز.
 قیوم قولاتقی (استرخان).

بزده بالا تریه سی

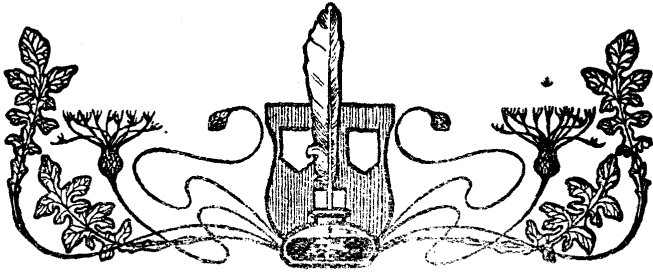
بزنگ بالایرمز دنیاغه کیلو ساعتلرندن باشلاب اوزلرینگ
 حیاتلری ایچون لازم بولغان کوچلرینی، شرطلرینی یوغالتورغه
 باشیلیر. مثلاً یاش بالالارنگ سلکنولری، اعضالریتی قوزغاتولری ایگ
 فائده لی اش بولدیغی حالده بزده شوندی سلکنولرگه ایرک
 بولمازلق روشده بالالرنی بیلیلر، قسوب بیلهو سبیلی کوب بالالرنک
 اعضالری طبیعی روشده بولمی، بوزولا.
 یاش بالالر ایچون ایگ فائده لی نرسه، آنالرینگ سوتلری
 بولغان حالده بزده بیک کوب آنالر، وقت یتازدن مقدم، آشاتورغه
 باشیلیر.

یاش بالالر ایچون قویاش یاقیسی، یاخشی هوالر ایگ لازم
 نرسه لر بولغانی حالده بزده بیک کوب آنالر بالالرنی قارانغو
 اورنلرده، ترزه لری آچلمی وهوا یورمی طورغان یرلرده آصریلر.
 بزده نی ایچون ایرگه بارولرینی و نی ایچون خاتون آلوب
 عائله تشکیل ایتکانلکلرینی بلوچی آدملر آز بولغان کبی عائله
 و بالالرنی تریه ایتو حقتده بولغان بورچلرینی بلوچیلرده بیک
 آذرر. مسلگینی ییلگوله می و مقصدینی بلمی تعیین ایتولگان
 شرکتلردن فائده بولمادیغی کبی مقصودنی و مسلگینی بلمی
 طوروب عائله تشکیل قیلوده ده فائده یوقدر. موندی عائله لر
 ضایع بولولرلر. اوشبو حکمت ایچوندرکه بزنگ ایچا کدن آیرلغان
 بالالرمز تریه نی اورامده آلورلر و شونک ایچونده بالالرمز یاخشی
 آدملر بولوب یتشمازلر. ایرته اوستی باشی آق، ذهنی صاف
 بولوب اورامغه چیقوب کیتوبده اورام بالالر نندن هر تورلی بوزوق

رومالیرنک حالتی اوقوب چغو یتسه کیره ک. روما پالاری بتون
 ملت و جماعت اشلرینی اوزقولرینه آلوب ملتنی درسلیکتوب طوقانلر.
 (۲) ملت و قوملرنک حیات تزگنلری قوللرنده بولغان
 اماملر، منسوب اولدقلری ملت و قومنک احوال روحیه لرینه آشنا
 بولوب علوم دینی و فنون عصریه دن خبردار بولولری تیوش
 ایدیکی عموم طرفندن تصدیق قیلنغان بر حقیقتدر. بناء علیه ملاللق
 اورننی لیاقتسز اقتدارسز و اخلاقسز آدملر اشغال قیلسه لر ملت بیک
 زور ضررلر کوره چکدر. آندی لیاقتسز و اقتدارسز اماملرغه مالک
 ملتلرنک بتون حقوقلرینی حمایه قیلوب دنیاده یاشی آلوری ممکن
 توگلدلر. جاهل و لیاقتسز اماملرنک ملتکه بولغان ضررلرینی
 کورساتو ایچون جاهل و تجربه سز بر دوقتورنک آورولرغه یرگان
 ضررینی یازو یتده در. ملتنک مغزوی طبییلمی بولغان اماملرده
 اگر جاهل و لیاقتسز بولسه لر ملتلرنک وقتسز انقراضینه سبب
 بولالر. رومالیرنک انقراضی و مسلمانلرنک تدنیلری جاهل
 و لیاقتسز روحانلر آرقلی بولدی دیورگه جسارت ایتهم. هم
 تاریخ مینم بو سوزمنی تصدیق قیلهدر.

(۳) فکلری آچق، کیک معلوماتلی آدملرنک ملاللقغه رغبت
 ایتمه ولری و بالالرنی باشقه مکتبلرگه حاضرله ولری اوشبو سبیلردن
 کیه در: (۱) بزده گی اماملرنک حیات و معیشتلری تأمین قیلنغان.
 دنیاده منفعت شخصی هر وقت منفعت عمومی ده دن مقدم بولوب
 کیلگان. (۲) جاهل و لیاقتسز آدملرنک بو مقدس اورتنی اشغال
 ایتولری سبیلی اماملرنک خلق نظرنده بولغان نفوذ و اعتبارلری
 کیموب کیتدیکندن بو اورن اولگی قدسیت و مزیتینی یوغالتقان.
 عوام، غینوق برله اخموش ملانک هر ایکسینه بر کوز برله قاری.
 حالبوکه بو ایکی ملانک آراسنده یر برله کوک یاخود ایمن برله
 قاین آراسنده بولغان آیرما قدر باشقلق باردر. غینوق ملا حقیقت
 نقطه نظرندن قاراغانده اماملق توگل اول صاچقیسی بولورغه ده
 یاراماسده اخموش ملا ایله مساوی حقوقده یورتده در. (۳) بزنگ
 دینی مدرسه لرمزده شاگردلرگه تیوشلی درجه ده دینی و ملی
 حس یرلمی. بناء علیه آزغه شخصی فائده ایچونده عموم فائده سنی
 تاشیلیر. مونه شول اوج سبب برله لیاقتلی آدملر اماملردن قاجالر
 و بالالرنی باشقه خدمتلرگه حاضرله رگه مجبور بولالر.

(۴) ملاللق خدمتی و ملاللق اورنی اصل حالتده و حقیقتده
 بیک فائده لی اورن اولدیغی یوقاریده یازلغان سطرلردنده آکلشلمغان
 بولسه کیره ک. لکن بزده گی ملاللق اورنی دنیا و آخرت ایچون
 مطلوب فائده نی یره آمیدر. بو اورتنی دنیا و آخرت ایچون
 فائده لی ایتو بوللری: (۱) دینی مدرسه لرمزنی اصلاح قیلوب
 حقیقی و چن ملالر یتشدرود. (۲) ملاللق وظیفه سینی هر کمگه

مطبوع اثرلر

نوهبر رسالسى . بو كيتابنك مؤلفى مصر مفتيسى الشيخ محمد عبده حضرتلى و مترجمى ده عبدالله بوبى حضرتلريدر .
 حسينف ورتهلرى طرفندن «قازان» ده «اورنهك» (حاضرده كازاكوف) مطبعهسندده ۱۹۱۱ سنهده - ۱۲۴ بيت ده باصلغان ايكان . وقتيه . مطبوعاتده بو رساله حفتهده هيچ بر شى يازلماديغينه تأسف ايتمهز . اعتقاد باندده بو كونهگه قدر چغارلمش كيتابلر آراسنده ايگ مكملى ، زمانمزمغه ايگ موافقى اولان اوشبو توحيد رسالهسى ، مقتدر علمامزدن سابق بوبى مدرسى محترم عبدالله افندى حضرتلى طرفندن ترجمه قىلنوب عموم استفادهمينه ميدان انتشاره قويولمشدر . مترجم حضرتلرينه تشكر ايدوب رحمت اوقيمز . ذاتاً اصل عربى نسخهمس نك عبارتى مشكلچه اولديغندن بزم مملكتنده آندن استفادده قىلوجيلر آز ايدى ، شمى ايسه شايد كوبيور . بزمچه ترجمه بيك گوزل و اصلينه موافق روشده روحى محفوظه قىلغان . مترجم طرفندن گوزل بر مقدمهده يازلغان . فقط رساله نك شائينه لايق اهتمام ايله باصلماى عادى اثرلر روشنده اهتمامسز و اعتبارسز باصلغان . هر نه ايسه بو مهم اثرنك اربابى عندنده انتشارى علم عاشقلىرىنك استفادهمسى ، مدرسه لرده استعمالى مطلوب ايدى . امام و مدرس محمد جان نجم الدين . (قرليار) .

ادبيات معللى . معلملمزدن عبدالرحمى سعدى افندينگ اوچ يلق تجربه صوگنده يازلغان « ادبيات معللى » نامنده برنجى بولم اثرينى كوروب چقدم . مذكور اثر حفتهده بر ايكي سوز آيتوب كيتو معقول كورله در . ادبيات باشقه ملتدرده بوروندن بولا كيلسهده (خصوصاً عربلرده) اما بزنگ قاتار توركلرى آراسنده بيكى غنه ميدانغه چغا باشلاغان بر عامدر . ادبيات ديمك اوزمزننگ مى تلمزننگ قاعده لرى ، اوزمزننگ سوبوكلى مقاللرمز . اوزمزننگ مى شاعرلرمز و محررلرمز طرفندن يازلغان نظملر و نثرلردر . بر مملكتنگ ياشاوى ايچون ملطق و قلچ ، نى قدر لازم ايسه ، ادبيات آندن ده الزمدر . قاتار توركلرينگ يكرمى يلقى ترقيلرى صوگنده وجودگه كيلگان بو علمنى بيك سوبوب قارشى آلامز .

سوزلرنى ، اخلاقسزلىقلىرىنى اوگره نوب طشى و ايچى پچرانوب اوى كه قايتوب كرگان بالادن ياخشىلقلر اميد قىلورغه اورن يوقدر ، بالالرينگ ايمچا كدن كيسلوب ده يدى ياشينه قدر آلمان تريبه لرينى طوغرى بلاندرهق ايچون عادتى معلملر ، عادتى مكتب و مربيلىر خا . متلرى توگل . كوكدن كيلگان فرشته لرينگ اجتهادلرى ده آزلق قىلور . بالالرينى اورامده تريبه ايتكان آتا و آنالرينگ شول بالالرينگ بوزوق بولولرى ايچون مكاتبه رگه ، معلملرگه اوپكه قىلورغه حقلرى يوقدر .

« بالام كشى بولسون ، گوزل اخلاقى بولوب يتشسون ! »
 ديگان كشيلىر ايچون بالالرينى طوغان ساعتدن باشلاب ياخشى تريبه قىلورغه و يدى ياشينه (مكتبه رگه بارغان غه) قدر اورام بالالرينه قاتشدرمازغه تيوشلى .

درس كيتابلى حفتهده

حاضر بزنگ مكاتبه مزده معلملر نك هم شاگردلر نك مشقت كوره طورغان نرسه لرينك بريسى قرائت كيتابلرنده غى عربى سوزلرنك كوب بولولرى . املالرينك مشهورگه خلاف بولولرى ، اوقوغه ياردم بيره طورغان اشارتلر نك يوقلغى يا ايسه اورنسز استعمال ايتلوييدر .

تاريخ كيتابلرنده ايسه بونلر اوستينه كشى اسملى ايله اورن اسملرينك نيچوك اوقولورغه تيوشلگن ، وجه تسميه لرى ، شهر و نهر اسملرينك قاي اورنده بولغانلرن كورساتلمايدر . معلملر نك بر آزي تاريخده چقغان اسملر نك اصلن طابوب چن معناسى بلسلرده ، كوبي اول سوزلرنك اصلن بلو ايچون قايدده مراجعت ايتارگه ايكائينى بلميلر يا خود بلسلرده بره ر سبيگه مبنى مراجعت ايتا ايلر . شونگ ايچون حتى بيك كوب توركى سوزلرنى عربچه لشدروب اوقوتورغه مجبور بولالر .

شونگ ايچون محرر افنديلر كيتاب يازغانده اوشبو مسئله لرنى ايسلرنده طوتسالر ايدى . موندى ، طوقتالوب قالونى مجبور ايتا طورغان سوزلر فاتح كريمى جنابلرينگ تاريخلرندهده بايتاق بار . معلم : دولتشاه بن صفا . (چيستاي) .

مذکور آدم حقهده «شورا» ده هيچ بر نرسه يازلمادی. ايمدی بو طوغروده مرحمت ايتوب يازساگر ايدی. بز بوگا منتظر قالدق. دخيده مذکور معلم، محترم فاتموفنگ تارانچی - کاشغری لر تاريخنه عائد بر چوق مطبوع اثرلری بار ايکائن بيان ايتنه؛ بونداق اثرلر کيمده بولسه ده توبانده گي آدریس ايله آچق خط ايله بولسه ده معلوم قيلسه آرتهی ايله توله ب آلاچاق من و هم آلاچاق آدملرده طاييلاچاق.

Ст. Подгорное, Семиръч. обл. Джарк. уѣз. сел. Кальджать Н. Абдусаметову.

نظر خوجه عبد الصمدی .

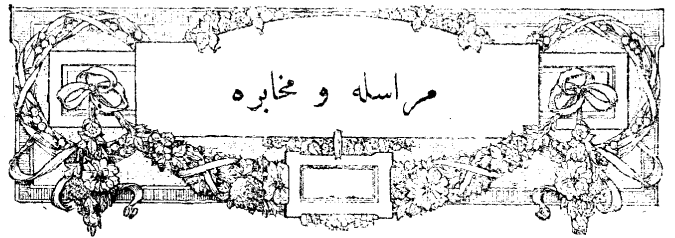
شورا: ۱ نچی و ۲ نچی هم ۳ نچی مسئله لرک حقهده «توارخ خمسة شرقی» ده بر قدر سوزلر بار. ۶۸۱-۶۸۳ نچی و ۶۵۷ نچی بیتلرگه مراجعت قيلنه. (۴) مدائن، ايران شاهلرينک پایتختلری بولغان مشهور بر شهر بولوب خرابه لری بو کونگی «بغداد» غه یاقین بر یرددر. (۵) قوداتقوبيلک، اورغور قلمی ايله يازلدیغندن هم ده زور بر اثر بولدیغندن «شورا» غه کوچررگه ممکن کورلمی. (۶) سزنگ سؤالکر کیلگان وقنده معلوم روسچه اثرنی تابا آلامدق. سوگره مذکور اثر کیلدی، لکن اول وقنده سزنگ سؤالکرده خاطر مزدن چيقمش. ایندی سؤالکرنی خاطرگه توشردگر. لکن کتابنی تابوب بولمادی. اوشبو سبیدن بوموشکرنی یرینه کیتوره آلامدق. معذور کورگر! ..

مواپك. «شورا» نك ۲۱ نچی صائده «اقبال» دن کوچرلوب «تورکستان خلقينه قز بيرماو توغريسندنه قزانلی قرداشلرنی ديمله و دن مقصود: اگرده تورکستانلیرغ قز صائماگر ديوو بولسه، بو بيک درست. اما نکاحلاب قز بيرمه گر ديوو بولسه موگا اشتراك ايتوب بولمی، چونکه بو اش تورکستانلیر برله آراده منافرت باشلانوب بتوندهی علاقه اوزلورگه سبب بولاچق» «اقبال» محری تورکستانلیر آراسینه کیلوب برنیچه وقت طوروب کورسونده شوندن صوگ مونگ کبک اشلر حقهده توصیه قیاسون. یوقسه مسلمانلق نامی برله گنه خلق آراسنده قان قاتشدروب اتفاق یاساو ممکن بولماز. بز «سارت» طوغانلرمز آراسنده طوروب حاللرن بلدیگمز ایچون «اقبال» نك نصیحتی اورتده توگل ایکانلگن بله مز. دولتی «سارت» لر بر خاتون برله گنه قناعت ایتمیلر. کونده شلی بولوب طوروب خاتونلرنگ بوزولورینه سبب بولادر. آندی آنالر تریبه سنده اوسکان بالالردن یاخشیلق کوتو ممکن توگل. ایکنچی: تورکستان خاتونلری تمام اسیر صفتنده

حاضر بزده ادبیاتدن تم آلوچیلر بارماق برله صانارلق آز بولسه ده، بوندی کتابلرنگ کورمک بولون تلیمز.

ادبیات ملی، تاریخ صوگنده بالالرمزغ اوقتو لاچاق فرضلرنگ برسیدر. ادبیات کتابلر نده غی ملی شعرلر مز یادلاتولسه یاش بوونلر اوزلرینک کم ایکانلکلرینی بلوب طورورلر ایدی. «ادبیات معلمی» ده حسن تشبیه، استعاره، مجاز مرسل، تعریض، کنایه، مبالغه، قطع، تضاد، استهزام کبک سوزلرنگ تورکچه هم روسچه ترجمه لری ايله بولوی یك گوزلدر. سعدی افندینک بو اثری یینگل ومکتبلر ده اوقوتو ایچون اسان بولاچاغنده شبهه یوقدر. عبدالرحمن افندیگه بو اثری ایچون تشکر ایتوب، قالغان بولملرینی مکملرنگ ایتوب چغارولرینی امید ایتوب قالدیم.

صابرجان التورماشی .

غالبات . ۱) کاشغر خانلرندن «بوغرا خان» اسمینه تألیف ایتولگان «قوداتقوبيلک» کتابنی یازمش «یوسف خواص حاجب» ماوراءالنهر دن بارمش «یوسف قادر خان» ايله ایکیسی بر آدم می؟ بونداق بولسه مذکور کتاب ۴ نچی عصرده یازلمش اولسه کیره ایدی. چونکه یوسف قادر خان اوچ یوز ایملک ده کاشغره بارمش ایمش. حالبوکه «قوداتقوبيلک» نك دورت یوز آلمش برده یازدیغی، اچنده مذکوردر. (۲) «بوغرا خان» مذکور خان نك اسمی ایدیمی یا که کاشغر خانلرینک عمومی عنوانلر ندغی؟ (۳) بورونغی تورکرده «خاقان» ايله «خان» نك موقعلری بر ایدیمی؟ یوقسه خان دیمک عثمانلیرنگ باشلری کبی بر نرسه می؟ (۴) اوتکان سنه «شورا» ده یوقارغی سؤالدرغه تعلقی بر تاریخچه یازلمشیدی. بونده غی شخصلر کیملر، «مداین» نه یرده؟ (۵) تورکرنگ بردن برگنه ایسکی اثری اولان اثرنی (قوداتقوبيلک نی) «شورا» صحیفه لرنده درج ایتوب تورک قرداشلرگنی قواندرغه ممکن بولماسی؟ (۶) ۱۹۱۰ نچی یلده معتبر «شورا» ده «یوسف سکاکی» کم ایکانن صوراب یازمشیدیم. بوگا ایسه مذکور آدم طوغروسنده روس سیاحلرندن برینگ بر رساله سی بار ایدیکن، لکن حاضرگه مذکور اثرنی تابا آلامدیغکرنی یازمشیدگر. اما اوتکان سنه مذکور اثر «اداره» گه بر معلم طرفندن هدیه ایتدیکی ده یازلمشیدی. شونداق بولسه ده

ایله پاشا خاتونینگ جنازملری سنت گه موافق صورتده دفن قیلنوا ایله شهرت کسب ایتدیله؛ دینی مجله لراسماعیل پاشانک اوغلی احمد بک تیمور گه کوب رحمتلر او قودیلر. اسماعیل پاشا اوزی ۱۳۸۹ ده وفات ایدی. «اكتفاء القنوع» صاحبلى آتاسینگ وفات تاریخی ایله اشتباه ایتکانلردر. «اكتفاء القنوع» ده موندی یا کشلر آز توگل.

نا معلوم . زکات کبی فرض صدقه لر نی جمعیت خیریه لر گه بیرو درستمی، اوستدن فرض توشه می، درست و فرض توشه دیسه کز دلیلکز نیندی نرسه لر؟ « صدقه لرده تملیک شرط » دیگان کشیلر ننگ سوزلرینه کوره البته بو عمل درست بولمازغه تیوشلی. لکن شول سوزنک اوزینک قوتی نی قدر؟ اوشبو سؤالدر حقیقده جواب یازلسون ایدی. ف . فطینوف .

شورا: موندن اوچ دورت یل مقدم « کریموف - حسینوف و شرکاسی » طرفندن « مکتب و زکات ، خزینه و زیمستوا » اسمنده بر رساله باصلوب تارالغان ایدی . شول رساله نك ۵۴-۶۱ نچی بیتلرنده اوشبو مسئله دن بحث ایتولمشدر. مراجعت قیلو و کزنی اوتته مز .

بیرک . بو یرده بر امام ، اوچ طلاق قیلنغان خاتونلرینی آورغه تل و چیلر ایچون تحلیسز آورغه یا کئی یول تابدی . اوچ مرتبه طلاق ایتولگان خاتونینی آورغه تله وچی ایرنک (نیندی بولسه ده بر سبب تابوب) کافر لگی ایله حکم ایته درده « کافر بولووک سببلی خاتونک سیندن فرقت ایتولگان و طلاق بولورغه اورن قالمغان ، شونک ایچون طلاق لک حکمسز قالادر » دیب ایمان کیتورته و خاتونینی نکاح قیلوب قایتاره در . شوشی اش شریعت گه طوغری کیله درمی ؟ محاهدن بر آدم .

شورا: بو اشد بر آ کلاما لوق ، خطالق بولسه کبرک . مسلمان کشی موندی اش گه باطرحیلق قیلور دیب کو کلمز گه کیلمی هم ده موندی معامله لر ایله مسلمانلق بر کشیده جیولور دیب ده بلیمیز . ملا ، موندی اشنی اشلی ایکان ، شول کشیلر اوزلری موگا رضا بولمازغه . دین برله بو قدر اوینامازغه تیوشلی . حیله ، شریعت توگل دیب کوب مرتبه یازدق ، بو اش حیله ده توگل باسکه طوب طوغری شریعت خوجه سینی آداو ، استخفاف و استهزا قیلودر .

اوسکی . « جوامع الکلم » اوقوتقان و قتمزده « والشعر

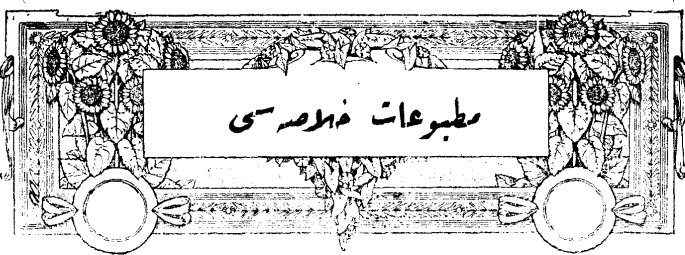
کون کیچره لر . آلمرده « قورا » ایکی گه بولنه : قابقادن کرگاکچ ایرلر ، آندن اچده ایکنجی قابقادن کروب خاتونلر بولیمی بولا . خاتونلر یاغینه خاتوننک ایرندن باشقه کشینک حتی توغانلرینکده کرولری قین . خواجه نک خاتونی ایکی بولسه هر ایکسینک توغانلرینه کرو یارامی . آنک اوستینه خاتونلر ایچون توغانلرینه بارو و اوراملرغه چغو بونله ی حرام . شوندی خلق برله منافرتی بترو ایچون قزلر نی نکاحلاب بیرو ، وطنی سوندرو ایچون قز کئی یا که همشیره کئی قربان ایتوب اوظقه صالو حکمنده در . لکن آرارنده آدم چیلقنی آ کلا و چیلر ده بوق توگل . اما آلاری بارماق برله ن صانارلق غنه . آلاری اوزلری ده بو حالگه وجدانا عذابلانلر . تورکستانلیرغه قز بیروب یاقینلق یاصاو اورنینه شونک کبک ظلملردن توبه ایتوب علم معارفک یابشولری برله توصیه ایتسه بلکک یاخشیزاق بولور ایدی . اما یکتلر روس قزن آلورلر ، مسامه قزلر روس یکتینه خاتونلقغه چغارلر . دی ؛ آنک ایچون قزلر مزنی اوقتو یولینه نغراق طرشورغه تیوش . یکتلر مز روس قزلری آلماسلر دیسه ک ، اوز قزلر مزنی یاخشی اوقتورغه و یاخشی تریه بیررگه تیوشلیمز .

اوسکی . عائشه عصمت وفاتی « اکتفاء القنوع » ده ۱۳۸۹ تاریخده کورساتلگان حالده « مشهور خاتونلر » کتابنده ۱۳۲۰ نچی یل دیب کورساتلمش . بر آدم اوشبو ایکی تاریخنگ ایکسینده ده وفات بولوی ممکن توگل . البته برسینگ سوزی خطا بولورغه تیوشلی . قایوسینگ تاریخی درست ؟ شوشی حقیقه لطف ایتوب جواب یازسه کز ایدی . عبدالله المعادی .

شورا: عائشه عصمت خانم الك الوغ محررلردن و شاعره - لردن و معروف بر علم عائله سینه منسوب بر خاتون بولدیغندن مصر جریده لری ، مجله لری آنک وفات کونلرنده تعزیه لر یازدیله ، خیر ایله ذکر قیلوب مرثیه لر سویله دیله . آنک وفاتی قطعی صورتده ۱۳۲۰-۱۹۰۲ تاریخی ۱۶ نچی صفرده ایدی . شونک ایچون نی قدر معلومات صاحبلى بولسه لرده بو طوغروده « اکتفاء - القنوع » صاحبلى ننگ سوزلری یا گلش و نی قدر ضعیف بولسه ده « مشهور خاتونلر » صاحبلى ننگ سوزی درستدر . بو طوغروده « مشهور خاتونلر » مؤلفینک مساهله سی ایسه « اکتفاء القنوع » ده بولغان سوزنک یا گلش ایکانلگینی صزق آستینه حاشیه صورتده یازوب کیتاوندن عبارتدر . عائشه عصمت ۱۷ نچی صفرده دفن ایتولدی و ایکی کون سوکنده ۱۹ نده اوگی آناسیمی یا که اوز آناسیمی اسماعیل پاشانک خاتونی ده وفات ایدی . بو پاشا قزی

سورۈ: ۱) موندی اورنلر، كیرهك اوز خانەسى و كیرهك باشقه كشی خانەسى بولسون، كیرهك حق آلوب بولسون و كیرهك حقسز بولسون «مكتب» حساب قیلنه در. ۲) موندی اشلر طوغروسنده اعتبار، رسمی کاغذلر گه در. ۳) مکتبلر ده بولغان کتاب اشكافلری عمومی کتبخانلر حکمنده بولماسه لردده مکتب کتبخانلری بولودن چقمیلر، شونگ ایچون رخست آلو کیرهك بولادر. ۴) روسچه کلاصلر بولو شرط بولماسه ده نظامه موافق روشده روسچه اوقوتو شرط بولادر. موندی مسئله لرنی معارف نظارتینه تابع مأمورلردن صوراشو و گر یاخشی بولور. آنلر سزگه تفصیل ایله معلومات پیررلر.

اقرام . عثمانلی تورکلرنك چیت مملکتلرگه استیلا قیلولری
و آوروپادن بولر ضبط ایتولری ضررلی بر اش بولدی. «سلچوق توركلری» اسمندن «عثمانلی توركلری» اسمینه کوچكان توركلرنك سانلری بیک كوب ایدی. گرچه اوشبو توركلر آقساق تیمر صوغشلرنده بیک كوب قردیلر ایسه ده آرزمان صوکنده قرلغانلرنك اورنلری طولدی و آرتدی ده. توركلرنك کیمولری و اورنلری طولمازلق روشده آزابوب طورولری آوروپا قطعه سندن مملکتلر ضبط ایتو وقتنده بولدی. اوشبو چاقلرده آناطولی بوشاب طورودی، بوشاغانلرنك اورنلرینه چیتدن کیلوب طولوب طورمادیلر. اگرده توركلر اوزلری ضبط ایتكان یرلرنده گی خلقلرنی مسلمان قیلوب بارغان بولسه لر ایدی اول وقتده کیموگان توركلرنك اورنلری بلکه طولوب بارغان بولور ایدی. لکن توركلر ایرکن دولت تأسیس ایتدیكلرندن موندی اشلر بولمادی. توركلر مملکت ضبط ایتسه لردده باری خراج (نالوغ) آلو ایله گنه قناعت قیلر، هیچ کهنك دینینه. ملیتینه طوقونمیلر ایدی. اوشبو سیدن توركلر اوزلرنی آزایتدیلر اما قول آستلرینه کرگان ملتلرنك کوبابوب و اورچوب طورولرینه سبب بولدیلر. چونکه توركلر قول آستینه کرگان خلقلر تیوشلی نالوغلرنی توله دیكلرندن صوگ تمام راحتلك اوزرنده اوز کسبلرنی قیلورلر، صوغش، قرلشدن تمام امین حالده یاشارلر، ظاهر بولغان صوغشلر وقتله لرنی باصدروغه قاتشمازلر، بلکه طنچ حالده چیتدن سیرچی بولوب طورورلر ایدی. مذکور

من مزامیر ابلیس» دیکان بر حدیث شریف چیقدی. بز بالارغه کویله بده، کویله می ده شعرلر اوقوته در ایدك. بزنگ شول حالز حدیث گه خلاف بولیمی؟ دیب طورغانده اوزمزنك شاگردلرمزده شوندی شبهه عرض ایتدیلر. قرآن کریمده «والشعراء يتبعهم الغاؤون» آیتی ده بار. قرآن کریم و حدیث، شعرنی مطلقا یامانیمی یوقسه بعض بر قیدلر و شرطلر ایله می؟ شوشی طوغروسده ایضاح بیرسه گر ایدی. معلم: سلطان چیرکاسوف.

شورا: شعرنی ذم قیلغان حدیثلرده مدح ایتكان حدیثلرده بار. شونك ایچون علم اهللری: «شعر حد ذاتنده عادی سوزلر قیلندن مباح نرسه بولوب آنك مذموم و ممدوح بولولری سوزلرنك معنارینه و نتیجه لرنه کوره، مثلا: بوزوقنق غه سبب بولاقچ شعرلر مذموم و یاخشیلق غه سبب بولاقچلری ممدوح» دیلر. بناء علیه «والشعر من مزامیر ابلیس» حدیثینه: «بوزوقنق غه سبب بولغان شعرلر» دیب معنا بیررگه تیوشلی. آیتده بولغان «شعراء» سوزندن ده هر بر شاعرنی اراده قیلورغه وجه یوق. شعر سویله وونی طکلاو مسئله لرنی امام غزالی «احیا» ده تفصیل ایله سویلیدر. اوتكان یانی «شوراده» ده اهمیتلی بحثلر بار ایدی (۵۴۹ نجی بیت).

غوریف . ۱) بر کشی، قولنده برده پراؤاسی بولماغان حالده، اوز خانه سنده یکریمی قدر بالالرنی مسلمانچه هم روسچه اوقوتقده دوام ایتسه حکومتنگ معارف مأمورلری بو کشیگه رسمی رخستنگ یوق دیب اوقوتوندن طیوب قیالرمی؟ معارف مأمورلرینه بو کشی: «مین تیک اوز کسبم ایچونگنه اوقوتام. بو، مکتب توگل» دیب جواب بیرسه، مأمورلر شوگا قناعت ایتوب اوقوتوینه سوز نه یتیمیلرمی؟ ۲) بر کشی ملت بالالری فائده سینه دیب بر مکتب بنا ایتوب ده، اما رسمی کاغذلرینه قاراغانده مکتب همان اوز یورتی بولوب کورنوب طورسه اول کشی اوزی وفات ایتسه و بر نیچه کشی بو یورتنگ بانی طرفندن مکتب ایتوب صالحانینه شاهد بولسه لر، رسمی دا کومیتلر بولماسه ده مکتب نی دعوا ایتهرگه هیچ کمنگ حق بولیمی؟ ۳) مکتبده شاگردلرگه مخصوص ادبی، فنی رساله لر. غزته و ژورناللردن عبارت بر اشکاف بولنسه، بو کتبخانه حکمنده بولوب بوگا حکومتنگ رسمی رخستی کیرهك توگلمی؟ ۴) قزلر هم ایر بالالر ایچون آچلغان ابتدائی مکتبلر مزده روسسکی کلاصلر بولامی؟ اگر بولماسه اول مکتبلر بیک تیزلکده حکومت مأمورلری طرفندن یابلوب قویلمیمی؟ شوشی سؤالارمه الك اولگی چغاچق «شورا» ده جواب یازلسون ایدی. بارالله مرادی.

برى «يوك آطه» دن استانبولده بر دكان گه تيليگرام بياردى .
بر ساعت اوتديمي يوقى استانبول تيليغراف استانسە سندن: «دكان
بيكلى بولغان سيبلى تيليگرامنى تابشرو ممكن بولمادى» ديب جواب
كيدى . بزنگ مأمورلرمزده عيب يوق ايكان ، بلكە عيب شول
مأمورلرمزنى اشەتە بلماوده گنە ايكان .

تريصمان . تورك قومينگ ايسكى ادبى تلى «قوداتقويياك» ده
تجسم ايكان «اويغور» تلى ايدى . موندن صوگ شهرت تابقان
ادبى تلى «چغتاي» بولسه كيرەك . بابر نامەلر ، شجرە توركى
و ميرعلى شيرنوايى اثرلرى اوشبو شيوه ايله يازلمشدر . آتون
اوردا و آندن صوگ قازان توركلرينك ادبى تلىرى حقندە اشانچلى
نرسەلر كورلمى . اگرده خانلردن قالغان «يارليغ» لر اورنەك
طوتولورغە ياراسە مونلرنگ رسمى تلىرى «چغتاي» دن بوزولغان
بولوى آگلاشلور . شمالى خانقلرنك سىياسى انقراضلردن صوگ ،
«يارليغ» لردە قوللانغان رسم خطلىرى دە متروك قالدى ، صوگ
وقلردە يازغان نرسەلرى عوام تلىندە يازلوب كيلمكدهدر . توركستاندن
جنوب و غرب طرفلرینه طوغرى يوروش توركلر اذربايجانده
«آذرى» و آناطوليدە «سلجوق» شيوهلرنى وجودگە كيتورديلر ،
لكن سلجوق توركچەسىنى آرتق درجەدە فارسىلاشدروب تمام
بوزديلر . سلجوقيلردن صوگ غرب طرفينە كيلگان عثمانلى توركلرى دە
محيط تاثيرى ايله اوز لغتلىرىنى تاشلاب ييك كوب عربى ، فارسى
لغتلر آلديلر . ملالر مودەسى سيبلى مونلردە حقى «ايدى» ايله
«ديدى» دن باشقە توركچە سوز قالمادى . توركچە لىكى شبههلى
بولغان عثمانلى تلى آل عثمان دولتىنە تابع بولغان توركلرنى «خواص
لسانى» ايله «عوام لسانى» اسمندە ايكي گە آيروب بر برينە يات
كشيلر حكيمينە قويدى . ۱۹نجى عصرنگ صوگ كونلرنندە اوشبو

ايلى مېليون مقدارندە بولغان تاريخى تورك قومينگ تلى هم مىلى
ادبياتدن محروم قالغانلىقى سيزلە باشلادى . «ثروت فنون» نك
۱۳۲۸نجى يلقى سالنامە سنده (كالىندازندە) بو سيزلور ، «باغچه
سراى» شهرندە باشلانوى يازلمشدر . «ترجمان» نك عمومى
هم دە سادە تورك تلى ايله سوينلە شورگە باشلاغانىنە اوتوز يل
و توركلرنگ حقيقى شاعرلىرى بولغان محمد امين نك اشلى باشلاوينە
يكرمى يش يللر اوتدى . صوگ وقتلردە «كنج قلملر» ايله
«تورك يوردى» اوشبو يولده خدمتلىر ايتوب كيللر . اوشبو تورك
تلىنە قارشى استانبولده «عثمانلىلق» و قازانده «تاتارلق» اسمى
ايله ايكي آغوم قارشى چيقدى . لكىن «عثمانلىلق» نك مايهسى
«توركلك» ايكانلىگىنى بلوچيلر آز بولمادىغى كې قازانده دە
«تاتار» لقبى شمال توركلرينە ياكش يرلگان بر اسم ايكانلىگىنى دە

خدمتلىر توركلر اوستندە بولديغندن آنلر دائما كيموب و آزايبوب
كيلديلر . توركياده سلطانلق نزاعلىرى دە آز بولمادى وەر دفعە سنده
توركلر ايكي طرف بولوب بر برينى قررلر ايدى . توركلرنگ
كيمولرینه اوشبو اشلردە زور سبب بولدى . ايشته شوشى قرغىنلر
آناطوليك خراب بولووينە و بايغوش اوياسى روشندە قالووينە
سبب بولدى . علوم اقتصاديه كېي مهم قنلر توركيا مملكستندە بولمادىغى
و هيچ نرسەنك حسابى كورلمادىكى ايچون مملكستندە تائف بولغان
بر آدمنگ نى قدر حقلرغە توشكانلىگى بلنمادى . آوروپاده يرينە
كورە خلقى آز بولغان مملكە يونانستان بولوب مونده بر كيلومترە
باشينە ۴۱ كشى توشەدر . اما بزنگ آناطولى دە بر كيلومترە باشينە
بارى ۱۸ كشى طوغرى كيلە . بو ۱۸ كشى بر كيلومترە لك يرينى
نيچوك ايتوب تربيه قيله وترگزە آلور؛ شول ۱۸ كشى زراعت كەمى ،
صناعت كەمى ، تجارت كەمى يشە آلور . بو ۱۸ كشى مملكستك
محتاج بولغان وارداتىنى (داخودىنى) نيچوك آرتدرا آلسون؛
حالبوكە مملكستى اصلاح قىلور و عسكرنى تربيه قىلور ايچون نى
قدر آچملر كيرەك . باجيقاده بر كيلومتر باشينە ۲۵۵ كشى توشديكسندن
آنلر ايچون ييك يىنگل بولغان اشلرنى ۱۸ كشى گە يوكلە و البته
يىنگل بولمازغە تيوشلى . مملكتمزنگ فقيرلە نووينە موندن باشقە
سببلردە بار . ايندى «آناطولى» نى اصلاح قىلونك چارهسى
موندە ماشينلر ايله اشەو اصولىنى كرتو و مونك ايچون دە آوروپادن
متخصصلر چاقرودر . موندى بر اش مصر مملكستى باشندن اوتوب
كىتدى . آنلردە بزنگ شيكلى بولمقلىرى حالده آوروپادن متخصصلر
كيتروب زراعت اشلرنندە ماشينلر قوللانورغە باشلادقلردن صوگ
هم يرلرلىنى تعمير ايتديلر هم دە اوزلرى بايوديلر . صنايع نى آلفە
بيارو ايچون صنايع مکتبلىرىنى كوبايتورگە كيرەك .

بىلام (استانبول) . هر تورلى اش بزنگ قولمزدن كيلە فقط
هر اش اوزينك كشييسينە تابشورلورغە تيوشلى . دنيادهغى هر معرفت
اوزينك اهلى ايله گنە حاصل بولادر . بزنگ دوا قابل بولماغان
خستەلكلر مزدن برى شهر اشلىرى ، ايكنچيسى دە بوچتە و تيليغراف
لرمز ايدى . صوگ وقتلردە بزگە بر اوز اشينى اوزى بلوچى شهر
باشلغى قويدى . شول آدمز اوزينك اورندغينە كروب اوطورو
ايله اشلمز باشقاردى دە كيتدى . شوشى كشينك خدمتى سببندن
بوچتە و تيليغرافمز بتولەي باشقاردى . تيليغرافلر ، بوچتلر شول
قدر ترتيب ايله يوريلرگە بز موندى اشنى خيالمزغە دە كيتوزگاغز
يوق ايدى . اگرده بو اش ، شوشى حالندە دوام ايتسە چيت
دولتلىرنگ بوچتلرنى آلدرو ايچون تارتقلاشو و ققرشورلرغە حاجت
بولمى آنلر اوز اوزلردن كيتارگە مجبور بولورلر . بلشلمزدن

بو قدر ضائع و بر باد ایتولری سببلی اختراع توگل الکندن بله طورغان اولک برله صوللرینی ده اونوتورلر ئلی .

الیهول . بالالر، آشاو هم ایچوگه نی قدر محتاج بولسه لر اوین اویناوغه و تلرینی قرین قیلورغه شول درجه ده محتاجلر در. اوشبو حکمتنی بلدیکلرندن صولک آوروپا حکومتلری اوز یورتلر نده باقچه یاصارلق فرستلری بولماغان کشیلرنگ بالالری اوینار ایچون عمومی روشده شهر باقچه لری یاصی باشلا دیلر. بالالر باقچه سن یاصار ایچون اوتکان یل ایچنده آمریقا حکومتینگ صرف ایتکان آقچه سی یاروم میلیون آلتون مقدارنده ایدی .

مسلمان آقچه لری قای برلر گه کیته؟

«باکو» شهر نده ییک بایلر دن بولماغان بر مسلمان «کیسلو وودسکی» گه بارغانده بر مارجه ایله مناسبت پیدا قیلوب شونک ایچون بیش مک سوم آقچه مصرف قیلور. صوگره شول بولده بتون بایلغینی صرف ایتوب یورتینی ده باشقه بر آدم اسمینه کوچرر. اوشبو آدم، بو کونده بانقروت بولادر.

«باکو» شهر نده... ریستورانینی طوتوچی آدم ایکی اوج یل الکت ققیوف تیارنده استورژ بولوب خدمت قیله در ایدی . صوگره آندن موندن آقچه تابوب ریسنوران آجدی . شونده یوروچی مسلمان بایلرنگ همتی سببندن ایندی بو کونده یوز مکدن آرتق آقچه سی بار. مسلمانلرنگ بر کیچ ایچون یشار یوز صوم خراجات طوتولری عادتی نرسلردندر . مسلمانلر اوطوش اوینارغه کرشسه لر میلیاردلر روشنده قیلانلر . بر کیچده یوزار مک صوم اوظدرولرغا هیچ بری حیران بولیدر . مسلمان میلیونیرلرنگ بالالری بر طرفدن یوزار مکتاب آقچه اوظدرالر و ایکنجی طرفدن دواسی بولی طورغان سیفلیس کبی زهرلی خسته لکلر ایله مبتلالر . مونلرنی کوروچیلر مسلمان حاللرندن مایوس بولمقدهلردر . بو اشدرنگ دهشتلی تیجه لری اوزاق وقتلر اوتغاز ، مسلمانلرنگ قارشولرینه کیلور .

«اقبال» .

آکلاوچیلر یوق توگل .

الرئی العام . پاریز شهرینگ عالی مدرسه لر نده مشرق تلرینگ پرافیسوری الفرید دیران «جنوه» شهر نده فرانسزچه چیغا طورغان «ترقی الاسلام» غزته سینه اوشبو مضمونده بر مقاله باصرددی : «بزنگ ایده شلمز اوشبو کونلر ده اسلام دینی و قرآن (کریم) نی تدقیق ایتو ایله شغلنه لر، بو الوغ عالملر مدنیت کسب ایتو، دنیاده مسعود یاشا و طوغر و سنده قرآن (کریم) ده اصلا مانع یوق ایکانلگینه قناعت حاصل ایتدیلر . بتون دنیا خلقی آراسنده حریت ، مساوات . عام بولغان محبت . مشترک بولغان اخوت لازملغی قرآنده بار ایکانلگی آچق کورلدی . اسلام دینی، اجتماعی و فلسفی هم ده عمرانی بر دین ایکانلگی آکلاشلدی . مین اوزم بو دین ایله کوب وقتلردن یبری شغلنه م . مینم فکر مه کوره خرسیتیانلرنگ اسلام مملکتلرینه هجوم ایتولری و اسلام دینی تاراقاز ایچون طرشولری بالعکس اسلام دینینگ شهرتینه و کوچ حاصل ایتوب هر توری مانع لر نی یروب چیقوینه سبب بولور . اسلام دینینگ یندی نرسه دن عبارت ایکانلگینی بلور گه تله وچیلر ایچون قرآننگ اوزینی تیکشیرر گه تیوسلی . فرانسز سیاسیلری ایچون اسلام برله حسابلاشو لازم بر اشدر» .

وقت . یککنه آروپانک، الوغ دیناغه خواجه لغی و سانلری آز بولغان آروپالیلرنگ ، سانلری کوب بولغان باشقه خلقلرغه حاکم بولولری اختراع (یاکی نرسلر چیقاروب طورو) آرقاسنده در . اگرده آروپالیلر ایسکی تابقانلری و ایسکی هنرلری ایله گنه طورسه لر ایدی . آزیار و آفریقاولر نی کوندن کون چاپرلاولری اورنینه اوزلری آلا قول آستنده طوررغه مجبور بولولر ایدی . آروپالیلر تلغراف و ایلیکتریق، تیر یول و هر توری ماشینه لری، اوچولری و اوشبو شیکلی هنرلری سببندن اوزلرینگ خواجه لغلرینی و حاکمکلرینی تاهین ایتوب طورالر . ایندی آزیالولر و آفریقاولر اگرده آروپالیلر ایله یارشورغه اراده قیاسه لر آلا ایچون آروپالیلر بلنگن نرسلر نی گنه بلو یتمی بلکه آلا بلسه گن هنرلر نی ده بلور گه حاجت بار . یا کا هنرلرنگ ییک جیتونلک برله تابلقانلری بولغان شیکلی ییکلک ایله تابلقانلری ده بولادر . شوکا قاراغانده اختراع قیلورلق کشیلرنگ هر ملت ایچنده بولولری ممکن کورله در . لکن حقیقت حالده یا کا نرسلر اختراع قیلو مدنیت ایله متناسب صورتده یوریدر . مدنیتده ییک توبان درجه ده طورغان سببلی مسلمانلرنگ یا کا نرسلر اختراع قیلولری کوتولیدر . (اما آش قه چاقرشو، قوناق غه یورشو ایله مبتلا بولغان تاتالر، عمرلرینی

اشعار

« ماتم خدمتمنك قدريني بلميار » ديب زارلانغان

دوستمه .

ای دوست !

مینه بیک کوب خدمت ایدم ،
قارشیغه آلم اوروش ؛
صود ایشکارنده یوردم ،
بیک ناچارلاندى طوروش . . .
نیشله مەك کیرهك ؟ ! چداب یوز-
دم بولارنگ بارنه ، -
شولای ایتوب جیگمه سهك بوش-
قه کیته همه یوروش . . .
بیت نادانلار دنیا طولغان ،
آزدروچی لازده کوب .
« حضرت شولای ديب ئەیتە »
دی ده موزیک شاق قاطا ،
پیچکه صوقصاك بر الف توش-
مهس نادان موللا سوزی
برله ، جالط ایتکان حقیقت
نی واطوب جانغه باطا .
ای عزیز دوستم کوکلنی
بوزمه ، غیرت ایت بر آز
خدمتگنی بو خلق « تق-
میری » اوچون اشله مه .
بیت بولار بلمه سه خالق
بار . - نهره ایتمه س ئەلی ، -
اجتهادك بوشقه کیتمه س . . .
اما حاضر ازله مه .

بر زمانده همه سی نادان
ایدی بیت بو تاتار ،
اما حاضر یارطیلاش یوز-
لمی فکرگه آودیلر . . .
بر زمان البته کوبلك
یا گاللق یاقده بولور .
فتته چی موللانر ایندی
بر درجه آردیلر .
شول زمانده بلکه بزنی
ایسکه آلوچی بولور ،
شول جیتە بزگه افندم . -
شوندن آرتقنی سویمیک !
روحمزغه بر فاتحه
بولسه - باشقه نی کیرهك ؟
جیتدی تمام ! - خدمت نهره
کیتدی ديب هیچ کویمیک .

فراق

امیدسنزلك

ایشتمی آغاچلر شاولاشوی
اول آغاچده ایکی قوش صایراشوی ؛
ایشته مده آلاز کوکلنی آچی
بهروب کیتوب مینم قایغونی چه چی .
قاجاندر شادلق او طی سونمه گانده
سو یودن مین بولایوق بیزمه گانده
اوزولوب مین آلازنی طکلنی ایدم
آلاز توستلی اوزمده جری ایدم .
ئەنه شول بیک کوکلنی بر زمانده
جانم سویگان یاقن دوستمه یانده
حاضر دوستم یراق جیرلرگه کوچدی .
قلاناتلی قوشمی بو ، قایلارغه اوچدی .
حاضر طکلاو ، آلازنی قایدە قالدی
تأسفلی زارم یادکارگه قالدی .

عبد الصمد اوغلی عبد الحق .

ادبیات

أولم

(انکامه یویلی)

«أولم» قسقه غنه بر سوز، لکن قورقنچ سرلی سوزا...
سز اوزگرنک آتا آنا گزنی یاخود بیک سویه تورغان بر
ایده شکرنی آق کفن گه اوراب قاره بیرنگ آستینه کوموب قویونی
اویلا کر! مونی نیندی عقل عادی بر اش صانار؟..

مین ایگروه «أولم» دیگان نرسه یوق هم بولورغده
یارامی، بو یاقطی دنیاغه بو قدر خلق اولهر ایچون کیلگانغنی،
نی قدر کشی طرشوب طرماشوب عالی تحصیلر کوره لر، بولار
اولهر ایچون حاضرلهرمنی، قاره بیر آستینه کرر ایچون اونیویر-
سیتیت تمام ایتو نیگه کیره؟! دیب «أولم» گه اشاغی ایدم.

۸۷ یاشرم ایدی اورامده چیره اوستونده اویناب یوری
ایدم، کوزلری یاش ایله چلانغان حالده بر قرداشم چقدی ده:
«نی اشله ب یوریسک، انکای اوله بیت!» دیدی.

اویگه کرسه انکاینی قبله اوکغایغه بورغانلر، بولمه طولی خاتون
قر، انکاینک ایرینه قانات ایله صو تیروب تورالر، انکای کوزلرن
طوتروب یوغاری تابا نله نیندی موکلی و سرلی قاراو ایله
قاراغان؛ انکای، انکاینک بر قولن توتقان حالده «یس» شریف
اوقی، ایکنچی قولن آلماش تیلمه ش حیولغان کیشیلر اوبه لر، مکدن
مک بحیل بول! دیب یغیلر، انکایم آلا رنگ سوزلرینه باشی
ایله گنه اشارت ایته ایدی. مین باروب انکاینک قولن اوبدم، لکن
انکای باشقه وقتده غی کبی مینی اوبمه دی، قوچاقلامادی، تیک
قولمینغه قسدی.

انکای «یس» نی اوقوب چغا آلمادی «ان اصحاب الجنة
اليوم فی شغل فا کهون» آستینی اوقوب بتروگه انکاینک کوزلرن
یومدرا باشلادی، مین همان قولن طوتوب طور ایدم، لکن بوز
کبی صاب صالحن ایدی.

انکای کوزلرندن یاشر توگوب: «آناک اوزلدی ایندی
اوغلم!» دیب انکاینک قولن مینم قولدن آلوب ایکسن ایکی
یاغینه صوزوب صالدی، مین شول وقت آرغانچه تالغانچی یغلاغانک
صوکنده یوقلاب کیتکان.

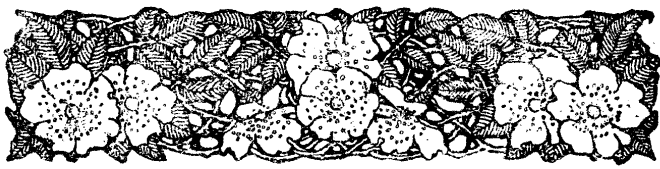
ایکنچی کوتی ینه اوی طولی خاتون قر کرردم، انکاینی

قبرگه اوزاتورغه حاضرلیلر؛ منه بر وقتنی چالمالی هم چالماسز
کشیلر ایشک آدینه حیولا باشلادی، خاتون قر و یاقلر مز انکاینی
کوروب فالورغه دیب برسی آرتدن برسی بولمه گه کره باشلادیلر.
بر قرداشم یته کله ب مینی ده شول بولمه گه آلوب کردی. یا الله! بولمه گه
کرگچ مین قورقوومدن آرغنه قچقروب یبارمه دم، انکاینی آپ
آق کفن گه تورگانلرده یوزن گنه آچق قالدراغانلر، انکای
آلو ککیدن ایکی الوش اوزون، مین قورقا قورقاغنه باروب انکاینی
اوبدم. بو ایندی سویکلی انکامنگ شفقتلی یوزینی آخرغی مرتبه
کورووم ایدی!..

اوزاقده اوتمه دی، انکاینی بالاصلرغه توروب ایشک آدینه
حاضرله گان قابغه چناروب صالیدلرده کوته روب آلوب ده کیتدیلر.
مین ده باردیم. اوج آرشین تیره نلکده بر باز قازلوب تیره سینه قاره،
قرل بالچلر اویولگان، نه یلنه سینه، قولرینه لوملر کوره کلر توتقان
بیک کوب کشی حیولغان ایدی. انکاینی شول چوقورغه صالیدلرده
کومه باشلادیلر. انکاینک اوستینه یودرق حتلی قاطی بالچلر
توشوینه جانم توزمه دی، انکاینک یائینه توشیم دیب بوگروب
بارغانده آرتدن بر کشی کیلوب طوتوب قالدی. مینم شونده
انکاینی کومه رگه حیولغان خلقغه شول قدر آچوم کیددی:
قولمدن کیسه همه سن ترک کوینچه شول اوزلری قازغان بازغه
طوتروب کوموب قویغان بولور ایدم؛ یتمه میگا اوچه نگان
شیکلی کوموب بترگچ همه سینه آچه اوله شدیلر... .

منه شول وقتدن بیرلی انکاینک قبری نله نیندی اوزگارشلرگه
اوجرادی. نیچه مه صالحن و شفقتسز قشیر کیلوب قار آسترنده
قالدی، نی قدر ماتور یاز کونلری کیلوب قبری اوستینه اوطورتلغان
نارات آغایینه قونوب نی قدر صاندوغاچلر صایرادی، قبری
اوستوندن نیندی موکلی و سرلی طاک ییللری ایسدی، نی قدر
یاقلر مز آنگ قبریته باروب قرآن اوقوب کوز یاشرن تو کیدیلر،
اوزم نیچه مرتبه باروب قبرن قوچاقلاب یغلامد. لکن انکای هیچ
برسینه التفات ایتمه دی.

منه بو کون انکاینک اولگانینه - ایکنچی تورلی آتسه ک
آنک شول اوزون، سرلی و موکلی قبر آستینه کروینه نه ق ۱۵ یل
طولدی. شول وقتدن بیرلی مینی آنامدن آیورغان «أولم» دیگان
نرسه میگا بیک ناچار تاثیر ایته؛ اولگان، اوله رگه یاتا، دیگان
سوزنی ایشته م باشیمه تاغن شوندی حاللر کیلور، یاخود «اوزم
اوله رمن ده شول قاره جبر آسته کرمن» دیب یوره کلرم درلی
کوکلرم قورقا ایدی. زمان آفغان صوکی آغوب طور، طاک
آتاده کیچ بوله، شولای ایتوب آیلر یلر اوته، زمانه اوزگارگان
صاین آدملرنک فکرلر مسلکلی ده آشونا، مین ده حاضر

مطالعه

علی

۱

مین طورغان ایونک بالقوتندن . کورشسی ایشک آلدنده نی اشله گانلکلری کورنوب طورایدی . هر وقت اشمدن بوشانغاچده ، بالقونغه چغار و بو ایشک آلدنده هر کم اوز ایشنه اخلاص ایله یوردکلرینی اوزاق زمانلر قاراب اوطورر ایدم . ایسکی طاقتلر ایله ایلندرگان بو احاطه ایچنده بر نیچه اویلر بولسهده بر ایکیسندن باشقهسی چککنه ، تهنهک ، ایسکروب بتکان توبهلی ، قیغایوب بتکان قالایلانغان تهره زدی هم چوپردکلری اصلنغان کرلی ایشکلی اویلر ایدی . منه بو اویولرده هر تورلی چککنه هنرلی بیک کوب کشیلر طورالر و بولارنک عائلهسی بیک کوب بولوب ، هر تورلی اوسمر بالار اوز آدینه بر دنیا ایدی . ایرتنن طوروب بالقونغه چقسام بو چککنه گنه اویلردن ثلله نی قدر عائله ایشک آدینه ساحلوب قورت کبی طوزشقان یاخود قازان کبی قایناشقان بولالر ایدی . بولار ایشک آلدنده یوونالر ، آسیلر ، اچلر بعضاً پچراق ویووشلککه قارامیچی شول قارا یرگه کرله نوب بتکان باستیلارن جابوب یوقیلر ایدی . که کری آیاقلی بالطاچی تاقنا یونا یا که استروکل بالیتسه ایچون ٹولک یاشیجکلری حاضرلی ؛ میچکچی میچکه قرشاولی ، قابیسی طویاس کیلوشسز گنه اوستال قاداقلی . قایسی برلری ایسکی کیوملر جیوب آلوب قایتا ایدی . قرمسقه کبی بالار ایسه ایشک آدینک آلاق بوچاقلرینه جو، وچقا طاشوب ، بوش میچککلرینی ته گره توب اوییلر و بعضاً آتالردن - ایلرلرینی اورتندن قوزغاتوب یورتکان ایچون - قولاقچن ده کیگالیلر ایدی . بو چککنه دنیانی هر وقت قزق ایتوب قاریدر ایدم ؛ خصوصاً بالار دنیاسن . صاریغنه ساحلی گریشا ، کولهچ یوزلی لیزیر هم باشقلر بر طوقتاوسز بر باشند بر باشقه چابالر ، اوییلر ایدی .

بولار آراسنده مینی عجیکه قالدیرغانی بالار ، ئولیوشا دیب یوری طورغان «علی» اسملی بر بالا ایدی . آلا شول چککنه اویلرنک برسنده طورالر ، آتاسی ایسکیلر ایله ساتو ایتوچی بر تاتار ایدی . یابغنه قارا کوزلی ، اون ایکی یاشلرنده گی بو بالا هر وقت یالکتر بر بوچماقده چن اوستالر کبی جدی ، هیچ

«أولم» دیگان نرسه دن قورقمی باشلادم . لکن شونی ده اقرار ایتمی بولمی «أولم» طبیعتنک آکلاشلی تورغان سرلی اشلردن ایندی اول ! . شولای ده مینم «أولم» گه برده ایسم کیتمی ، چونکه مین یالغز کشی . مین اولدی دیب نچکه اوزون بارماقلر یوزینه قابلاب ، قاره و اوزون کرفکلرن چلاتوب یغلاوچی کشی یوق بیت ؛ مین کنی قرغانیم ده مینی کم قزغانسون ؛ . مینم دنیا ایله ایکی باشند آلس بیرشم یوق . شولای بولغاچ مین قبر شیکللی طنچ جبرگه کروب یوقلارغه نیگه قارشسی طوریم ، آنده میگا اییده شلر یوقتی . نیگه بولماسون ، آنده هر تورلی خاق بار ، آنده مینم شیکللی یاا بالغز معلملرده کوب . . .

مینم تهبی بابای ده شونده ، شفقتلی انکام ایله سویکللی سگلمده شونده . . . بارده شونده . بدم مین مونده غنه - دیناده غنه یتیم ایکاغن ، دنیاغه حاکم بولغان چکغز ، تیمر قوللی تیمر بابایلرده شونده ، قسقهسی بتون تاتار دنیاسی شول قبرده ! ییلرینه قزل - یاشل پوتا به یله گان ، موینارینه آق شارف بولغان ، قولرینه قزل - صاری چیککن یالوق توتقان . مامق پیرچانکه کیگان . غارمون کوترگان تاتار نیکروتلری ؛ ییلینه قزل پوتانک اوچینی یوغالتوب به یله گان میغن جب چیرتکن شیکللی نچکه گنه ایتوب قالدیرغان بهش کیولر ، ایچی قارچقلر ؛ تاریلکه یازوچی و کشی آداوچی ایشانلر ؛ باغوچی - کوره زلر ، فدیه مجلسلرنده ایسکی طون ایچون جان فرمان کیلوب صوغشوچی تاتار ملالری هم ده ۵ نچی و ۶ نچی یلدرده غی «گولت» ایتوب قانوب ده اوستنه چی تیرس تاشلاغاچ «لپ» ایتوب سونگان اوت شیکللی بیک تیز آراده فکر و مسلکلرن تاشلاغان طاکیلر مز ؛ قویاش یاقطیسندن قاچقان یارقانات کبی ترقی و معارف نورندن قاچوب مالن جانن ایسکیلککه و کیریلککه فدا ایتکان معیشتچیلر مز الحاصل اوستن قاراغانده مک تورلی ، چنلاب قاراغانده بر تورلی تاتار دنیاسی سببی قارشسی آلاچوق . شوندن صوگ اگرده ایدگی بنده بولسهک قبرک ۷۰ X ۷۰ آرشین یاخود کوز کوریمی قدر کیگه یته چکده بر باشکه شول قدر یر ایتوب ایتوب آلاوت بولوب یاتورسگ . . .

شولای شولاین ، بر اویلاغانده قبر یات یرده توگل ، قزغانور کشی ده قاملی ، لکن اولنک اورطه سنده آرمی تالمی آغب یانا تورغان زورغنه اینش ، ئهره مهلر کیگ بولونلر ؛ نه نه اولنک توبه ن اوچونده راق جیتلری قامشلقلر ، قارت قابن آغاچلری ایله چورنالغان سحرلی کوزگی توسلی کول ! . . . آنده اینک سویگن بر اییده ش ایله آی یاقطیلی کیچده ، هر نرسه موگ ایله سحرانگان ، طاتلی سجده گه کینکان بر وقتده کیمه ده یورولر گنه قزغانچ توسلی ! . . .

معلم آخوندجان اسکندری .

قوزغالمی بر نرسه اشلهب اوطورا اییدی. بر کون بوعلی مینم بالقون طوغرسنده غی قیما بوینده بر نرسه یاصی اییدی. ئورلوب قاراسام بالچقدن نرسه در اولهلب اوطورا. علی! نرسه یاصیسگ، دیب انده شدم. فقط بالا سیسکانوب کیتدی، الوغ کوزلرن قورقغاندی ایتوب میگا تنگلهدی ده هیچ جواب قایتارمیچی بالچقلرن آشا آشا جیوشدروب میندن یراق ایشک آلدینگ اولاق بوچاغینه باردی ده ینه شول بالچقلرن اوله لرگه طوتندی.

II

اوشبوندن ایکی اوج کون صوگ قابقان چغوب کیلگاندی علی گه قارشى اوچرادم؛ اول قولینه قارالغان غزته گه توروب ئله نرسه طوتقان اییدی؛ آننگ یولینی بولدم: طوقتا! کیته آمازسگ اییدی دیب اوینا بقنه سویله ندم. بالاننگ کوزلری آچلیدی، یوزلری آغارا توشدی اولده گیچه قورقوب ایکنچی یاقدن کیتارگه طرشدی. مین ده علی ننگ قورقغانینی بلوب یومشاقنه یاغملی طاوش ایله ن: یه، علی ننگه قورقاسگ مین سیگا تیمیم بیت، باری سینگ بلن سویله شه سم کیله، قولگنده نرسه اول دیدم. بالا ایسه درحال قورقوون بتروب اویالا باشلادی. میگا قرن قاراب قیارقماز: بالچق، دیدی. — اول بالچقدن بر نرسه یاصیسگ مو ئله؛ علی کوزلرن زور ایتوب آچوب بز درد بلن: او... مین بو بالچقدن کوب نرسه یاصیمن: اطر، اتر، کشیلر، ئلی کوبدن توگل بزنگ ایشک آلدنده غی تیمرچی یاگورنی یاصادم، بوکره یگان، قولینه چوکچ طوتقان، صاقالی، چه چی گل اوزی اییدی، دیدی.

— صوگ نیک بر کون میندن قاجدک؟

III

علی بلن بز هر وقت اوچراشادر اییدک. عادتده اول مینی قابقا توبنده چقغانمینی کوتوب طوزر، کوله ر یوز بلن قارشومه کیلورده اشله گان نرسه لرن غزته کاغندن سوتوب کورسه تور اییدی. — علی! نی ایچون نرگه کر میسگ، اویده اوزاق سویله شور اییدک، فیگورالر کورسه تور اییدم، دیدم. علی آقروغنه: یوق مین سزگه کررگه قورقامن، دیدی. مین — ننگه قورقاسگ، نهیت طورینغه کمدن قورقاسگ؟ علی. اوزینگ بزده گی قارت کوخارکه دن قورقغان، اول آنی بر مرتبه سبرکی طوتوب ایده ن یچراتوب یوریسگ دیب ایشکدن تورته که لب چغارغانن قزارا قزارا سویله دی. بالانی یوواتدم.

ایرته گه کر بزگه، مین سیگا کورسه ته سی نرسه لر حاضرلدم دیدم. علی، بیک سیوندی، مین کوبدن کره سم کیلسه ده کره آلمیدر ایدم، ایندی نیچکده کررگه طرشمن سزده کوخارکه غه

اوشبوندن ایکی اوج کون صوگ قابقان چغوب کیلگاندی علی گه قارشى اوچرادم؛ اول قولینه قارالغان غزته گه توروب ئله نرسه طوتقان اییدی؛ آننگ یولینی بولدم: طوقتا! کیته آمازسگ اییدی دیب اوینا بقنه سویله ندم. بالاننگ کوزلری آچلیدی، یوزلری آغارا توشدی اولده گیچه قورقوب ایکنچی یاقدن کیتارگه طرشدی. مین ده علی ننگ قورقغانینی بلوب یومشاقنه یاغملی طاوش ایله ن: یه، علی ننگه قورقاسگ مین سیگا تیمیم بیت، باری سینگ بلن سویله شه سم کیله، قولگنده نرسه اول دیدم. بالا ایسه درحال قورقوون بتروب اویالا باشلادی. میگا قرن قاراب قیارقماز: بالچق، دیدی. — اول بالچقدن بر نرسه یاصیسگ مو ئله؛ علی کوزلرن زور ایتوب آچوب بز درد بلن: او... مین بو بالچقدن کوب نرسه یاصیمن: اطر، اتر، کشیلر، ئلی کوبدن توگل بزنگ ایشک آلدنده غی تیمرچی یاگورنی یاصادم، بوکره یگان، قولینه چوکچ طوتقان، صاقالی، چه چی گل اوزی اییدی، دیدی.

علی توبدن قاراب: کوله ر دیدم، اویالدم؛ آنا شول یاگور قارت بالچقلر بلن اوطورغاغنی کورسه، آچولانا، یاصاغان نرسه لرمینی آلوب آرغتا، «سین یالقاو، مین سینگ کبی چاغنده آقچه طابارغه طرشدم، آنا گا ایتورمن. بوندی چوب چار بلن اوینارغه وقتک اوزغان اییدی، آنا گا بولوش، ایسکی کیوملر جیارغه چق» دی. — صوگ میگا یاصاغان نرسه لرگنی کورستورسگمی؟ قورقا، مین آچولانغام دیدم. علی، میگا اوشانغان طاوش بلن آقروغنه: نه تیکه ایتمه سه کر کورسه تورمن، یاصاغان نرسه لرنی مین باسقیج آستینه یاشره بارام دیدی. اوزاق ده اوقه دی اول میگا، آغاچ کیسکانده اویغه کیتوب اوطورا طورغان بر قارتک استاتویکه سون آلوب کیلوب قورقا قورقاغنه چرماغان کاغندن چغاردی ده منه بو بزنگ اولنگ اوطونچی «حسمی» بابی دیدی. مین بو استاتویکه ننگ بو قدر طبیعی چغشینه عیسنوب طورددن صکره: چنلا بوق بونی اوزک ناصادگمی؟ دیدم؟ علی: صوزوبقنه اوزم ئله نیچه نی یاصاب باسقیج

یوک دولتر آرناود مملکتیہ بادشاہ قیلوب ایسکدن برلی پروستان مذہبئی ترویج ایتو ایله اسمی چیقغان فامیلیا گہ منسوب گیرمانیادہ آفیسر ویدنی صایلا دیلر.

انگلترہ وزیرلرندن بولغان لوید جورج، انگلترہ برلن گیرمانیا آراسندہ فلوت آرتدرونی ضوقتاوب طورو حقندہ معاہدہ یاصارغہ تیوشلیک مسئلہ سینی قورغاندی. روسلر برلن فرانسوزلر بو معاہدہ آرقاسندہ، انگلترہ ایله گیرمانیا دوستلاشور و گیرمانیادہ قوری عسکرینی کوبایتور دیب قورقار.

اسوچ حکومتی خلقنگ طلبی بوینچہ روسیہ ننگ هجوم احتمالن صاقلانو ایچون فلوت ہم عسکرینی کوبایتور گہ قرار بیردی. تورکیادہ حربیہ نظری بولغان عزت پاشا اورندن چیقدی و آنک اورینہ مشهور انور بک حربیہ نظری ایتلوب قویلدی. اوشبو سیدن تورکیادہ بیک زور اصلاحات باشلاندى.

تورکیا، برازیلیا ایچون انگلترہ دہ اشلهنگان زور صوغش کیمہ سینی صاتوب آلدی ہم دہ تورکیا دولتی تاسیس ایتکان ذات اسمی ایله «سلطان عثمان» آتالدى. اوشبو سیدن تورکیا بحریہ سینہ نیگر قورلدی.

اوشبو کونلر دہ تورکیادہ بر بری آرتندن اوشبو بیک الوغ و محترم ذاتلر وفات ایتدیلر: ذہنی افندی، بابان زاده اسماعیل حق، مؤرخلردن صفوت بک.

ایران دہ ملت مجلسینہ اعضا صایلاو ایچون حاضرلکار باشلاندى، تیز کوندن ملت مجلسی جیولاچقدرد. صوگ کونلر دہ طرابلس دہ عربلر ایله ایتالیانلر آراسندہ مصادمہلر یا گادن کوبایدی.

هندستان دہ «قاراجی» شہر ندہ ہند ملی «اسییزدی بولدی. موندہ مسلمانلر ایله مجوسیلر بر گہ بولدیلر. مسلمانلر آزلق تشکیل ایتدیکلری حال دہ رئیس آنلردن صایلاندى. آسییزدہ بالقان واقعہ لری سویلہ ندیکندن صوگ آوروپالورغہ قارشو ہندستان دہ مسلمان و مجوس اتماقی یاصارغہ لازم تابلغان.

محرری: رضاء الدین بن فخرالدین

ناشری: «محمد شا کر و محمد ذاکر رامیفلر».

نہیتوب قویارسز بیت دیدی. علی دہ گی استعداد، تالانت مینی بارغان صایون عجیہ ندردہ ایدی. علی سیکا بیک کوب اوکورغہ کیردک دیسہ مدہ علی تیرمن صولوش ایله اوکورغہ بیت آقچہ کیردک، اول آقچہ نی قایدن تابارغہ دی طورغان ایدی. سوزی حقلی ایدی. چونکہ کچکنہ گنہ ہنر بلن طورغان کشیلر ننگ جماعتینی طویدررغادہ بایتاقنہ آقچہ کیردک بولوب آلاز ننگ نابقان آقچہ سی اوزلرینگ کونلک تاماقلرینہ چاق یتوب طورادر ایدی. اورندقلک، بر چیتنہ گنہ او طورغان علی گہ قاراب: نیچک دہ بر جیون تاباریز، مونہ میگا یاز باشندہ بلش خودوژنیگم قوناقہ کیلہ، آنک بلن کیکاش ایتشوربز دیدم.

قدوس اگرچی.

(آخری بار)

حوادث

اورنبورغ ممتیسینگ چاقرووینہ کورہ «اوغا» شہرینہ چاقرلغان ملالر، مفتی طرفندن تعیین ایتولگان کیکاش مجلسینگ بولمازسلغنی بلگانلری صوگندہ اوز اسملرندن رخصت آلوب اورنبورغ صوبرانیہ سندہ بر مجلس یاصادیلر. چیت دینلر نی قاری طورغان دیپارنامہ سینگ دیریکتوری طرفندن صورالغان سؤالرننگ جوابلرینی حاضرلہب دیریکتور گہ یبارر ایچون مفتی گہ تابشردیلر. غ. دوما حضورندہ بولغان فراقسیہ مزنگ «ملت» اسمندہ روسچہ و تورکچہ ہفتہ لک برگز تہ چیقارہ چق خبری غز تہ لردہ کورلدی. ہر یل رازدستوادہ بولغان شیکلمی بو یلدہ دہ پیتربورغ دہ زور اسییزدلر بولدی. مونلرنگ الگ مہملری: (۱) ابتدائی تعلیم مسئلہ سینی قاراو اسییزدی ایدی. موندہ معاملردن، متخصصلردن ۵۰۰ دن آرتق آدم اشترک ایتدی. (۲) طیبیلر اسییزدی. (۳) جراحلر اسییزدی. (۴) چاخوتقہ ایله کورہ شو اسییزدی. (۵) دیوانہ لرنی تریہلہ و اسییزدی. (۶) تاریخ علماسینگ کیکاش مجلسی. مونلرنگ ہر برندہ اوزلرینہ مناسب اہمیتلی قرارلر بیرلگان.

۲۷ نجی دیکابردہ اورنبورغ شہرندہ مسلمان جمعیت خیرہ سی طرفندن طنظہ لای صورتدہ ہنر مکتبی آچلدی.

«شورا» اورنبورغ دہ اونہ بشہ کونرہ بر ہفقانہ ادبی، فنی و سیاسی مجموعہ در.

ТАКСА ЗА ОБЪЯВЛЕНИЕ: НА 2-Й СТРАНИЦЪ ОБЛОЖКИ
30 КОП., НА 3 И 4 СТР.—20 К. ЗА СТРОКУ ПЕТИТА.

Адресъ: г. Оренбургъ, редакция журн. „ШУРО“.

آبونہ بدل: سنہ لک ۵، آتی آیلق ۲ روبلہ ۶۰ تین.
«وقت» برلن برگہ آلوچیلرغہ:
سنہ لک ۹، آتی آیلق ۴ روبلہ ۶۰ تین در.

۱۹۱۴ نچى سنه اوچون

سیاسی ادبی و اقتصادی تاتارچه «بیان الحق» غزته سینه مشتری دفتری آچقدر .
غزیتنه نك آبونہ بدلی:

بر یللق	»	»	۴ صوم
۶ آیلق	»	»	۲ »
۳ آیلق	»	»	۱ »
۱ آیلق	»	»	۴۵ تبین .

اعتدار هم وعده .

اوزغان یل اتکام وفات بولغاندن بیرلی اولا اوزمنك کیم بولماوی . صکره اولم احمد سلیم نك کینه تدن خسته غه دوچار بولوب شونك ایله دارالبقای رحلت اتووی . آندن صوگ اوزمنك بنه ده آغر خسته بولوم سببلی غزیتنه نك ترتیبلی صورتده چغویتنه تیوشنچه غیرتمنی صرف قیلا و نظارت ایته آمادقدن بوکونلرگه قدر «بیان الحق» نك نومیرلری مرتب و وقتنده چقا المادیلر . بناء علیه اعتدار قیلوب محترم مشتریلمزدن عفورلینی اوتنه من .

حاضرده کیم یاخشیلانا باشلاغانه هم معتبر دوقتورلرنگه کیکاشلری بویچه ممکن طالباغانه کوره اداره اشلرینه تیز کوندن بالذات اوزم نظارت ایته چکمن . اوتکان وقتلرده ضرر کورگان ، یعنی غزیتنه نك تیوشنچه آبونہ بدلی توله بده مدتلرندہ مرتب غزیتنه آلا آلمان مشتریلمزدن آبونہ بدلینی قایچان توله گانلکلرینی ، و توله گان مدندن بوکونگه قدر نیچه نسخه غزیتنه آلمانلقرینی و آچق آدریسلرینی بلگرتوب بالذات اوزیمه خبر بیورلینی اوتنه من . شوگا قاراب ، تیوشنچه ییارلمه گانلرگه یایسه ییارلوب ده یشمه گانلرگه ، مشتریلمزنی کامل رضالاندیرلق قدر مدتلرینی اوزایتوب غزیتنه نك ییارونی دوام ایتردرگه وعده قیلامن .

یوقاریده کورساتلگان سبیلردن ناشی کاتورا دقتلرندہ ترتیب سزلیکلر بولوب آلازنی تیکشرو هم تفتیش قیلوغه اوزاق وقت کبرک بولغانه کوره بو طوغریده مشتریلمز نك مکتوبلرینه کامل اوشانو بله ن عمل قیلماچق و کورساتگان آدریسلری بویچه غزیتنه ییارو دوام ایترله چکدر . ملتنی آغارتو . ملت افرادینی علم و عرفان یولنده ترق ایتررو . تجارت و اقتصاد باندہ آله ییارو ، سیاسی . ملی و اجتماعی جهتلرگه متعلق بولغان احوال زماندن خبردار ایو یولنده مرحوم اتکام باشلاب گوب اجتهادلر صرف قیلوب قالدیرغان اشنی - «بیان الحق» تحریر و نشر ایتوننی - ایسکی مسلکندہ تیوشنچه دوام ایتررو و ممکن قدر آله ییاروگه طاقت بشریه مدن کیلگان قدر غیرت و اجتهاد صرف قیلونی برنجی بورجم صاناغل . نلغدن «بیان الحق» نی تیز کونده یاگادن کونده ک ایوب چفارا باشلارغه لازم بولغان حاضرلکلرگه کرشلدی ، معاون حلب قیلندی و هیئت تحریریه آرترلدی . جناب الله حاضرلری کیفیتی بر اوکغای قیلوب اداره اشلرینه بالذات اوزمنی قاتشورغه موفق ایسه ، موندن صوگ «بیان الحق» نك مشتریلمزنی ممنون ایته چکندہ امنیت تام ایله مع الاحترام : محمد جان سیداشف .

مراجعت اوچون آدریس : Казань, Редактору газеты „Баянгуль хакъ“ М. А. САЙДАШЕВУ.

«شهبال» ژورنالی

استانبول ده چقا طورغان رسملی ژورناللرنگ ایگ اعلا و ایگ نفیسی ۱۵ کونده بر مرتبه چقا طورغان «شهبال» مجموعه سیدر . بو ژورنال ادبیات دن ، علم ، فن ، صنعت ، مدنیت دن و ترقیات عصریه دن بحث ایته . رسملری غایت گوزل انتخاب ایته . کاغدی و باصلووی بیک نفیس اولوب ، یاورویا رسملی ژورناللردن قالشمیدر . بونگ هر نسخه سی ایو ایچون بر زینت در . آبونہ حق روسیه ایچون یلغه ۱۰ صوم . آلتی آی غه ۵ صوم .

آدریس : Константинополь. Въ ред. журнала „Шагбаль“ Стамбуль. противъ Новой-почты № 9-10 . آچقهنی عادی پیراودانی بلائقه ایله ، آدرسنی یالکر روسجه غه یازوب ییاررگه ممکندر . آندن ژورنال کیله چک آدرسنی روسجه اوقوناقلی و آچیق ایوب یازارغه تیوش .

«تورک یوردی»

بو ژورنال استانبولده ۱۵ کونده بر چقا . آچق تورک تلندہ یازیلما . ادبیات دن ، اقتصاد ، اجتماعیات ، سیاحت ، علم و فکلردن بحث ایته . تل بختلرینه اهمیت بیره . تورکلک نك ترقیسینه عائد نرسلرنی کوب یازا . بو ژورنال غه تورکلرنگ معتبر یاش ادیبلری مهم مقاله لر یازار . مدیری مشهور آق چوره اوغلی یوسف افندیدر .

ژورنالنگ آبونہ بدلی روسیه ایچون یللق ۳ صوم ۵۰ . آلتی آیلق ۲ صوم .

Константинополь. Въ ред. журнала „Тюркюк-Юрды“ ул. Нуръ-Османія, № 40.

Ш У Р О

№ 1.

ЯНВАРЬ 1 = 1914 ГОДА.

كوننده لك „وقت“ غزته سينه

۱۹۱۴ نچى يل ايچون ابونه دفترى آچيقدر.

«وقت» غزتهسى اولىسى مسلگى بويىچە دوام ايتوبى مىلى، اجتماعى، اقتصادى مسئلهرگه كوب اورن بيره چك. تورلى خبرلر مهم واقعهلر وقتندن كىچكدرلماي يازلوب طور اچق هم شول واقعهلرگه دائر رسملرده باصلاچقدر. يىللىق حقى: ۵ صوم، يازلى يىللىق ۲ صوم ۶۰ تىن، اوچ آيلىق بر صوم ۳۵ تىن، بر آيلىق ۴۵ تىن.

„شورا“ ۱۵ كونده بر چققان توركيچه «شورا» ژورنالينه ۱۹۱۴ نچى يلغه ابونه دفترى آچيقدر.

«شورا» ژورنالى كىڭايتىلدىگان باڭى پروگرامى بويىچە علمى، فىنى، ادبى، تارىخى، دىنى و اجتماعى مقالدر ايله طولى بولاچق، تعليم تربيە مسئلە سينه كوب اورن بيره چكدر. يىللىق بهاسى: ۵ صوم، يازلى يىللىق ۲ صوم ۶۰ تىن، اوچ آيلىق ۱ صوم ۳۵ تىن. «وقت» ايله برگه آلوجيلرغه يىللىق ۴ صوم، يازلى يىللىق ۲ صوم.

احمد مدحت افندى

توركيانگ الوغ ادبيلردن و شهرتلى محررلردن احمد مدحت افندى ترجمه حالى حقهده «احمد مدحت افندى» اسمنده بر اثر ترتيب قىلدى. مندرجهسى اوشبو نرسهلردن عبارتدر: رسمى ترجمه حالى، ولادىتى، عائلهسى، وفاتى، جنازهسى، عمر سوروى، قياقتى، طبيعت و اخلاقى، غيرت و اجتهادى، احمد مدحت افندى تعريفنه كوره احمد مدحت افندى، تاليفلىرى و اثرلىرى، قلمينه اجمالى صورتده بر كوز سالو، سورگونلىگى و سليمانيه مدرسهسى، تورك ادبياتى و احمد مدحت، شعر و احمد مدحت افندى، سيوطى، احمد مدحت، طولستوى، روسيه مطبوعاتى و احمد مدحت، فكرلردن بعض غونهلر، مکتوبلىرى، انتقادلر، احمد مدحت و روسيه مسلمانلىرى، صوڭ كونى، بو كتاب حاضرندە «وقت» مطبعه سنده باصلادر. تمام بولغاندن صوڭ حقى اعلان قىلنه چق.

ياڭى آچلدى

„وقت“ كتابخانهسى

اداره مزگه مراجعت ايتوجيلرنىڭ طلبلرن يرينه يتكرو ايچون كتاب سودامزى كىڭايتىرگه قرار بىوردك. بو سنتابر باشندن اعتبارا هر تورلى علمى، ادبى، فىنى و درس كتابلىرى ايله سودا ايتە باشلادى. اوز نشر ياتمزدن باشقه ده هر تورلى كتابلرنى يباررگه زاكلن قبول ايتەمز.

مراجعت ايچون آدرىس:

Оренбургъ, ред. „Вактъ“.